

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Т.М. Кілічава

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*



Київ – 2007

УДК 347.9(075.8)

ББК 67.410я73

К 39

Гриф надано

*Міністерством освіти і науки України
(лист №1.4/18-Г-1025 від 06.11.2006 р.)*

Рецензенти:

Удовенко Ж.В. – кандидат юридичних наук, старший викладач Національної академії внутрішніх справ України.

Кілічава Т.М.

К 39 Цивільне процесуальне право. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 352 с.

ISBN 966-364-383-8

В посібнику розкриваються основні розділи курсу “Цивільне процесуальне право”: теорія цивільного процесуального права, провадження у першій інстанції, наказне провадження, апеляційна та касаційна інстанції, перегляд рішень у зв’язку з нововиявленими та винятковими обставинами, процесуальні питання, пов’язані з виконанням судових рішень, судовий контроль за виконанням судових рішень, визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні, відновлення втраченого судового провадження, провадження у справах за участю іноземних осіб. Дані розділи послідовно розкривають повний зміст дисципліни.

Посібник розрахований для студентів, викладачів, консультантів, а також усіх практикуючих юристів.

ISBN 966-364-383-8

© Кілічава Т.М., 2007

© Центр учбової літератури, 2007

ПЕРЕДМОВА

У твердження в Україні верховенства права та впровадження європейських стандартів можливе за умови чіткого дотримання захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Одне з основних місць в цьому займає цивільний процес, який має на меті реалізувати повний, всебічний та справедливий розгляд цивільних (в т.ч. житлових, сімейних, трудових тощо) спорів.

Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Стаття 124 Конституції зазначає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, тобто в суді можуть вирішуватися будь-які цивільні спори, причому дана категорія спорів включає і трудові, і сімейні, і житлові тощо, тобто всі ті, що не носять характеру господарських та публічних спорів.

Основні положення захисту цивільних прав та інтересів закріплені також у ст. 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) відповідно до якої кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування, а також кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Проте ЦК виділяє декілька видів захисту прав та інтересів. Так, цивільні спори можуть вирішуватися не лише в судовому порядку (ст. 16 ЦК), а й у порядку самозахисту (ст. 19 ЦК), нотаріусом (ст. 18 ЦК), Президентом України, органами державної влади та місцевого самоврядування (ст. 17 ЦК). Вибір залишається саме за особою, яка вважає, що її права чи інтереси порушені. Право на захист особа здійснює на свій розсуд. Причому нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене, крім випадків, встановлених законом.

У Концепції „Вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів” схваленої Указом Президента України № 361/2006 від 10.05.2006 р., визначено, що „цивільне судочинство слід розглядати як *послугу держави* щодо вирішення приватноправових спорів сторонам, які самостійно не можуть їх урегулювати. У цивільному судочинстві засади диспозитивності й змагальності реалізуються у повному обсязі, суд повинен вирішувати спори, про розв’язання яких просять сторони”.

Процедура здійснення захисту прав та інтересів у суді є цивільним процесом. Система процесуальних норм є процесуальним правом. Поряд з процесуальним правом стоїть матеріальне право (цивільне, сімейне, житлове, трудове тощо), яке вивчається відповідними навчальними дисциплінами. Процесуальне та матеріальне право можна порівняти з лікуванням особи: так, матеріальне право – це як самі ліки, а процесуальне – як процедура застосування цих ліків (ін’єкцією, перорально, зовнішньо тощо). Таким чином, без дотримання норм процесуального права матеріальне право не буде реалізоване, а без дотримання матеріального – процесуальне є „безсильним”. Порушення судом норм процесуального та матеріального права призводить до скасування чи зміни рішення суду.

До 1 вересня 2005 р. цивільний процес регулювався Цивільним процесуальним кодексом України, який був введений в дію з 1 січня 1964 року. За цей час в країні було прийнято ряд нормативно-правових актів, зокрема Закон України “Про судоустрій України”, Цивільний та Сімейний кодекси України, а також інші тенденції розвитку судової системи породили необхідність прийняти новий Цивільний процесуальний кодекс України. Цей нормативний акт був прийнятий 18 березня 2004 р., він набрав чинності з дня набрання чинності Кодексу адміністративного судочинства України 1 вересня 2005 р. Раніше адміністративне судочинство входило до цивільного процесу.

Необхідно зазначити, що все нове у законодавстві має певні недоліки на практиці. Так, в процесі реалізації чинного Цивільного процесуального кодексу України вже майже через місяць

були внесені зміни до нього, його коригування триває й досі. Враховуючи таке становище, є доцільним та необхідним разом з вивченням дисципліни за посібником слідкувати за змінами та доповненнями у цивільному процесі України.

Метою вивчення даної дисципліни є засвоєння студентами, слухачами та усіма практикуючими юристами поняття цивільного процесуального права, цивільного процесу, його завдань, принципів, загальних положень цивільного процесу, а також наказного, позовного та окремого провадження, перегляд судових рішень, функції цивільного процесу при виконанні судових рішень, визнання та виконання рішень іноземних судів.

Структура і зміст посібника визначаються програмою навчальної дисципліни „Цивільний процес”, який вивчається студентами вищих юридичних навчальних закладів.

Автор буде вдячний читачам за зауваження та пропозиції щодо удосконалення посібника у наступній редакції. Зауваження та пропозиції прохання надсилати на електронну адресу: e-mail: kilichava@voliacable.com.

ЗАГАЛНА ЧАСТИНА

Розділ 1

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

Глава 1

ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

§ 1.1. Поняття, предмет і метод цивільного процесуального права

Згідно з Конституцією України та Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною. Реалізація права такого звернення здійснюється саме через цивільне судочинство.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Процедурою здійснення цивільного судочинства є цивільний процес, а наука, яка займається вивченням цього, є цивільне процесуальне право.

Цивільне процесуальне право – це галузь права, яка включає в себе сукупність розташованих у визначеній системі процесуальних норм, що регулюють суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах судами загальної юрисдикції [88, С.14].

Цивільне процесуальне право є частиною (галуззю) загальної системи права, підпорядковується його закономірностям і загальним принципам побудови права.

Змістом цивільно-процесуального права є діяльність суду і учасників процесу (дії і правовідносини), що виступає як результат здійснення ними процесуальних прав і виконання обов'язків, згідно з процесуальним порядком.

Процесуальний порядок провадження в цивільних справах як **предмет** цивільно-процесуального права визначається системою процесуальних дій, які виконуються судом, учасниками процесу, змістом, формою, умовами виконання процесуальних дій, системою цивільно-процесуальних прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, гарантіями реалізації цивільно-процесуальних прав і обов'язків [90].

Як окрема галузь права цивільне процесуальне право має свій метод. **Метод** цивільно-процесуального права – це сукупність закріплених в нормах цивільно-процесуального права способів і засобів впливу на відносини, які регулюють поведінку їх суб'єктів. За своїм змістом метод цивільного процесуального права є імперативно-диспозитивним.

Імперативний метод впливу на поведінку суб'єктів закріплений у нормах права, що встановлює зобов'язання, заборону і примушення. *Зобов'язання* – це обов'язок конкретної активної поведінки, наприклад, сторони зобов'язані належним чином виконувати надані їм права та покладені на них обов'язки. *Заборона* – це встановлені правила щодо утримання від певних дій і бездіяльності, наприклад, суперечки між судами про підсудність забороняються. *Примушення* – це вплив, спрямований на забезпечення виконання правил окремих норм цивільного процесуального права, наприклад, встановлення запобіжних заходів, забезпечення доказів.

Імперативний метод виражається у категоричних приписах, визначеності кількісних (розміри, строки) та якісних (порядок здійснення) умов застосування і способу реалізації правової норми.

Диспозитивний метод характеризується дозволянням, свободою вибору суб'єктів і визначається правами суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин на активну поведінку в межах, встановлених нормами ЦПК. Наприклад, особа має право (а не зобов'язана) звернутися до суду з позовом.

Імперативний метод проявляється в процесуально-правовому становищі суду. Він як орган державної влади займає керівну роль у цивільному судочинстві. Диспозитивний метод широко використовується в нормах цивільного процесуального права, в яких визначено процесуально-правове становище учасників процесу.

§ 1.2. Норми цивільного процесуального права

Нормами цивільного процесуального права є встановлені загальнообов'язкові правила, що регулюють порядок здійснення правосуддя в цивільних справах та визначаються системою процесуальних дій, виконуваних суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, і системою їх процесуальних прав та обов'язків, реалізація яких забезпечується визначеними законодавством цивільними процесуальними засобами [88, С. 18].

Цивільно-процесуальні норми, які регулюють цивільні процесуальні правовідносини, являють собою загальні правила поведінки, розраховані на повторювані тотожні випадки в цивільному судочинстві. Вони регулюють типові ситуації, що виникають в процесі розгляду цивільних справ, при перегляді судових постанов та виконанні судових рішень. Норми цивільного процесуального права мають різні властивості та ознаки, котрі дозволяють класифікувати їх за різними підставами.

Норми цивільного процесуального права класифікуються за:

- 1) змістом;
- 2) сферою застосування;
- 3) методом впливу на поведінку правомочних осіб.

За змістом норми цивільного процесуального права можна поділити на: регулятивні, охоронні та дефінітивні.

Регулятивні норми – це такі норми цивільного процесуального законодавства, які шляхом безпосереднього регулювання процесуальних відносин встановлюють правила поведінки суб'єктів цивільного процесуального права і містять права та обов'язки учасників цивільного процесу. Наприклад, у ст. 27 ЦПК передбачені права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі; ст. 31 встановлює процесуальні права та обов'язки сторін та ін.

Охоронні норми – це норми, які регламентують випадки і порядок застосування заходів процесуальної відповідальності до порушників правил процесуальних дій, встановлених регулятивними нормами процесу. Наприклад, ст. 92 ЦПК встановлює випадки попередження і видалення із залу судового засідання, ст. 121 передбачає санкцію (залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви) у випадку невідповідності позовної заяви формі та змісту, та ін.

Дефінітивні норми – це норми, що встановлюють задачі цивільного судочинства, формулюють принципи цивільного процесу і його інститути, дають визначення найважливіших процесуальних понять. Наприклад, ст. 1 ЦПК – визначає завдання цивільного судочинства, ст. 10 розкриває принцип змагальності сторін, ст. 57 – визначення доказів тощо.

За сферою застосування цивільно-процесуальні норми поділяються на: загальні, спеціальні та виняткові. *Загальні норми* мають значення для всього судочинства, регулюють діяльність і правовідносини, права і обов'язки суду та всіх інших учасників процесу у всіх його стадіях та різновидах (ст. 2 – законодавство про цивільне судочинство, ст. 50 визначає, хто може бути свідком та ін.).

Спеціальні норми – це такі норми, які регулюють права та обов'язки, процесуальну діяльність і відносини суду та решти суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин тільки в певній стадії розвитку цивільного судочинства, або при розгляді певної категорії справ, наприклад, ст. 119 встановлює форму і зміст позовної заяви (тільки для позовного провадження), ст. 229 – форму і зміст заяви про перегляд заочного рішення (для заочного розгляду справи).

Виняткові норми – це правила поведінки, які спрямовані на конкретизацію, доповнення загальних і спеціальних норм, встановлюючи цим самим винятки з них [86, с.5]. Наприклад, винятковою нормою у нормі, що регулює зміст позовної заяви, є подання позову після забезпечення позову чи доказів (ч. 8 ст. 119 ЦПК).

За методом впливу на поведінку правомочних осіб цивільно-процесуальні норми поділяються на: імперативні і диспози-

тивні. *Імперативні норми* містять вказівку на владно-наказовий характер цих правил поведінки, а також передбачають відсутність у суб'єктів цивільного процесу можливості на власний розсуд змінювати передбачене в нормі права правило поведінки. Наприклад, відповідальність свідка, обов'язок суду ухвалити рішення тощо.

Диспозитивні норми – формулюють правила, серед яких суд чи інші учасники процесу мають активне право вибору відповідної поведінки в межах, визначених такими нормами. Наприклад, право суду відкласти розгляд справи у певних випадках, право особи подавати відповідні клопотання, заяви, змінювати позовні вимоги та ін.

Цивільно-процесуальні норми складаються з таких частин: гіпотеза, диспозиція та санкція. *Гіпотеза* визначає умови, при настанні яких така норма підлягає застосуванню. *Диспозиція* встановлює правила поведінки, а *санкція* встановлює наслідки за порушення або невиконання певної норми. Норми цивільного процесу можуть мати лише гіпотезу та диспозицію.

Наприклад:

„Стаття 55. Перекладач

1. Перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

2. Перекладач допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі.

3. Перекладач має право задавати питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

4. Перекладач зобов'язаний з'являтися за викликом суду, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом в процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють.

Гіпотеза

Диспозиція

5. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом.

Провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи. Закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам цивільного процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі.

§ 1.3. Джерела цивільного процесуального права

Джерелами цивільного процесуального права є нормативні акти, в яких закріплені правила, що врегульовують порядок організації та здійснення правосуддя в цивільних справах [85, с. 15].

До джерел цивільного процесуального права відносяться законодавчі та підзаконні акти, міжнародні договори за участю України та інші нормативно-правові акти, в яких містяться цивільні процесуальні норми.

Основними джерелами цивільного процесуального права є Конституція України (ст. 55 та розділ 8) і Цивільний процесуальний кодекс України. Цивільний процесуальний кодекс є основним спеціальним законодавчим кодифікованим нормативним актом, яким встановлюються правила здійснення цивільного судочинства. Проте, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені ЦПК, то застосовуються правила міжнародного договору.

Джерела цивільного процесуального права в залежності від об'єкту регулювання поділяються на ті, що містять норми матеріального права (ЦК, Житловий кодекс, Закон України „Про власність” тощо) та на ті, що мають норми процесуального права (ЦПК, Закон України „Про судоустрій”, Закон України „Про третейські суди” тощо).

Так, 18 березня 2004 р. був прийнятий новий Цивільний процесуальний кодекс України. Відповідно до п.1 Прикінцевих та перехідних положень він повинен був набрати чинності з 01.01.2005 р., але не раніше ніж до набрання чинності Адміністративного процесуального кодексу України. Замість Адміністративним процесуальним кодексом, був прийнятий Кодекс про адміністративне судочинство, який набрав чинності з 01.09.2005 р. Таким чином, з 01.09.2005 р. набрав чинності Цивільний процесуальний кодекс України прийнятий 18.03.2004 р. Основними його новелами є наказне провадження, заочний розгляд справи у позовному провадженні, відновлення втраченого судового провадження та ін.

Закон України “Про судоустрій” від 07.02.2002 р. як джерело цивільного процесуального права закріпив основні принципи та організацію судової системи України.

Основним джерелом матеріального права є Цивільний кодекс України, в якому закріплене право на звернення до суду за захистом своїх прав та який регулює цивільні правовідносини. Сімейний кодекс України регулює сімейні правовідносини, які також можуть виступати об’єктом цивільного процесу. Кодекс законів про працю регулює трудові правовідносини та деякий порядок їх вирішення в судовому порядку. Житловий кодекс України регулює матеріальне право щодо житлових правовідносин. Земельний кодекс України регулює земельні правовідносини тощо.

Закон України „Про адвокатуру” врегульовує форми адвокатської діяльності в цивільному судочинстві.

Закон України “Про прокуратуру” визначає права і обов’язки прокурора при участі прокурора в цивільному процесі. Закон України „Про адвокатуру” встановлює принципи та організацію діяльності адвокатів у цивільному процесі. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” встановлює ставки державного мита за здійснення цивільного судочинства.

Джерелами цивільного процесуального права виступають також укази Президента України, постанови КМУ, нормативні акти окремих міністерств та відомств. Важливими для суду є

роз'яснення, які надаються у постановках Пленуму Верховного Суду України, але які не носять нормативного характеру.

Особливим видом джерела цивільного процесуального права є рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення норм Конституції та законів України, визнання конституційними чи неконституційними норми законодавчих актів. Так, Цивільним процесуальним законодавством передбачено право суду у разі виникнення сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, звернутись до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта.

При виникненні колізій норм між правовим актом та законом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує акт законодавства, який має вищу юридичну силу. Причому, якщо виникає невідповідність закону України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує саме міжнародний договір.

Норми права інших держав суд застосовує у разі, коли це встановлено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. При застосуванні норм права інших держав суд встановлює зміст цих норм відповідно до їх офіційного тлумачення та практики застосування у відповідній державі. З метою з'ясування змісту норми права іншої держави суд може звернутися до Міністерства юстиції України чи іншого компетентного органу або залучити експертів.

Особи, які беруть участь у справі, можуть подавати відповідні документи, що підтверджують зміст норм права іншої держави, на які вони посилаються в підтвердження своїх вимог або заперечень, а також іншими засобами сприяти суду у з'ясуванні їх змісту. Якщо зміст норм права іншої держави, незважаючи на вжиті заходи, в розумні строки не з'ясовано, суд

застосовує відповідні норми законів та інших нормативно-правових актів України.

Якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства, тобто принципів цивільного процесу (аналогія права). Є неправильною відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини.

Дія цивільних процесуальних норм у часі

Цивільне судочинство ведеться відповідно до цивільних процесуальних норм, які діють на час розгляду справи. Проте цивільно-процесуальні норми можуть мати зворотну силу.

Дія у просторі

Провадження в судах України ведеться за цивільними процесуальними законами України. В окремих випадках на території України можуть застосовуватися норми права іноземної держави і, навпаки, норми права України – судами іноземної держави.

Дія за колом осіб

Цивільні процесуальні норми поширюються на усіх фізичних осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), юридичних осіб та інших суб'єктів цивільних процесуальних відносин на засадах рівності.

§ 1.4. Цивільне судочинство та стадії цивільного процесу

Цивільне судочинство – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження в цивільних справах, який визначається системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав і обов'язків та цивільних процесуальних дій, якими вони реалізується їх суб'єктами – судом, органом судового виконання і учасниками процесу [83, с.12].

Завданням цивільного судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом все-

бічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством.

Законодавство про цивільне судочинство встановлює єдиний порядок розгляду цивільних справ, об'єднаних за матеріальними ознаками в три види: наказне провадження, позовне провадження та окреме провадження.

Цивільне судочинство складається з окремих частин або стадій, які характеризуються сукупністю процесуальних правовідносин і дій, об'єднаних найближчою метою. В теорії процесу судочинство поділяється на п'ять, сім, вісім стадій.

Першою є порушення цивільної справи в суді за заявою заінтересованої особи;

другою — підготовка справи до судового розгляду;

третьою — судовий розгляд;

четвертою — апеляційне оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції;

п'ятою — касаційне оскарження судових рішень;

шостою — перегляд у зв'язку з нововиявленими чи винятковими обставинами рішень суду;

сьомою — судове виконання рішень.

Перші три стадії охоплюють провадження в суді першої інстанції, а кожна наступна — провадження у вищестоящому суді або судовому виконанні. При такому поділі процесу його стадії відриваються від процесуальних правовідносин, а підстави поділу процесу на стадії позбавлені єдиного змісту.

У зв'язку з цим перші три стадії можна об'єднати в одну — провадження в суді першої інстанції. А третю стадію можна поділити на дві самостійні стадії: судового розгляду і стадію постановлення рішення судом першої інстанції. Отже, одна й та ж підстава виявилася придатною для визначення стадії як усього провадження в суді першої інстанції, так і частини такого провадження — стадій порушення справи в суді, підготовки справи до розгляду, судового розгляду. Але останні властиві і для наступних стадій. Судовому виконанню також притаманні порушення провадження по виконанню, підготовка і примусове виконання. Поділ судочинства на п'ять, сім і вісім стадій за-

лишає поза стадіями виділене в діяльності суду першої інстанції провадження по виправленню описок і явних арифметичних помилок, по винесенню додаткового рішення, по роз'ясненню рішень судом, який його ухвалив.

Цивільне судочинство – це процесуальний порядок (форма) здійснення правосуддя в цивільних справах, захисту порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів. У великій за обсягом і складній за змістом діяльності можна виявити три частини або стадії: розгляд і вирішення справи по суті, перевірка законності і обґрунтованості судового рішення, його виконання. В першій стадії виражений зміст правосуддя, визначений ст. 4 Закону України „Про судоустрій”. Разом з цим завдання цивільного судочинства по захисту прав і охоронюваних законом інтересів будуть реалізовані тоді, коли суд постановить у справі законне і обґрунтоване рішення. Процесуальним засобом, що забезпечує досягнення таких результатів, названа друга стадія, завдання і мета якої реалізуються трьома способами: апеляційним та касаційним провадженням, переглядом рішень у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами. Але захист прав та інтересів не обмежується визнанням судом прав за однією особою, а обов'язку – за іншою, а з перенесенням діяльності на їх реалізацію. Судове виконання завершує всю діяльність по захисту права, гарантує реалізацію рішень, швидкість і реальність їх виконання.

Кожна стадія має три фази (підстадії) розвитку, які послідовно змінюються одна іншою: 1) порушення судочинства – по розгляду і вирішенню справи, по перевірці законності і обґрунтованості постановленого по ній рішення, по виконанню судового рішення; 2) підготовка: до розгляду справи і її вирішення, до перевірки законності і обґрунтованості постановленого по ній рішення, до примусового його виконання; 3) вирішення по суті – розгляду і вирішення справи, перевірка законності і обґрунтованості рішення, примусове виконання.

Глава 2

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

§ 2.1. Поняття принципів та їх значення

Визначення в законодавстві принципів як загальних засад права вплинуло на формування їх поняття в науці цивільного процесу. Вони розглядаються як основні (або правові) засади організації і діяльності суду, основні положення даної галузі права, які відображають її специфіку і зміст, або засади побудови процесу в цілому і всієї системи цивільних процесуальних дій і відносин відповідно до завдань правосуддя; як основні ідеї, положення, керівні засади з питань здійснення правосуддя в цивільних справах, закріплені в нормах права; як правові погляди народу на завдання і засоби діяльності суду по розгляду і вирішенню цивільних справ; як обумовлені базисом суспільства і виражені в змісті цивільного процесуального права суспільно-політичні, нормативно-керівні основи засади даної галузі права, які становлять її якісні особливості і виявляють демократизм, специфічні властивості процесуального права і відображають перспективи його розвитку [90].

Отже, **принципи цивільного процесуального права** — це обумовлені соціально-економічними умовами суспільного життя формально закріплені засади здійснення правосуддя в цивільних справах, які визначають завдання і мету правосуддя в цивільних справах, характер, зміст і побудову цивільного судочинства, а також повноваження та процесуальну діяльність суду, учасників процесу, їх процесуально-правове становище [85, с. 20].

Значення принципів цивільного процесуального права полягає в тому, що в них відображені найбільш характерні демократичні риси і загальна спрямованість права та його найважливіших інститутів, у зв'язку з чим вони дають можливість пізнати суть цієї галузі права, її суспільний характер у цілому, а також окремих інститутів. Вагоме місце принципи займають у вирі-

шенні проблем прогалин законодавства, коли вони застосовуються як аналогія права.

Виконання завдань цивільного судочинства і його ефективність перебуває в прямій залежності від правильного застосування судами в справі норм матеріального і процесуального права, для чого необхідне пізнання їх змісту, регламентованих ними правил, їх спрямованості, місця в системі права, їх зв'язку з іншими нормами і юридичних принципів, які в них відтворюються. Принципи сприяють правильному пізнанню і застосуванню норм цивільного процесуального права, виступають основою для законодавчої практики, для підготовки, розроблення і прийняття відповідних їм за змістом правових норм і їх удосконалення.

Принципи цивільного процесуального права тісно пов'язані між собою і в сукупності становлять систему. Кожний з принципів системи відіграє самостійну роль, характеризує галузь у цілому, окрему стадію чи окремих процесуальний інститут, але між ними існує зв'язок і взаємодія, які визначаються єдністю мети і завдань цивільного судочинства: дія одного принципу обумовлює дію інших. Кожний з принципів не може існувати окремо від принципів системи, а тільки у взаємодії з ними. Зміст одних принципів розкривається з урахуванням змісту інших.

Кількісний склад системи принципів цивільного процесуального права нормативно не закріплений і в науці цивільного процесу визначається по-різному.

Для виявлення специфічних властивостей принципів їх можна згрупувати за різними критеріями, а саме:

1) за *змістом та сферою поширення*:

- ◆ загальноправові (демократизм, гуманізм, законність);
- ◆ міжгалузеві (здійснення правосуддя виключно судом, незалежність суддів тощо);
- ◆ галузеві (диспозитивність, змагальність, процесуальна рівноправність сторін);
- ◆ принципи окремих правових інститутів (безпосередність, усність);

2) за *формою нормативного закріплення*:

- ◆ закріплені Конституцією України;

- ♦ закріплені у законодавстві про цивільне судочинство;
- 3) за *ролю в регулюванні процесуально-правового становища суб'єктів правовідносин*:
 - ♦ які визначають процесуально-правову діяльність суду;
 - ♦ які визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участі у справі, й інших учасників процесу;
- 4) за *предметом регулювання*:
 - ♦ організації правосуддя (судоустрою і судочинства);
 - ♦ функціональні — принципи процесуальної діяльності (судочинства);
 - ♦ які визначають зміст процесуальної діяльності (диспозитивність) і такі, що визначають процесуальну форму виконання процесуальних дій (усність, безпосередність, безперервність);
- 5) за *значущістю*:
 - ♦ фундаментальні (абсолютні) — диспозитивність, рівноправність сторін, процесуальний формалізм;
 - ♦ конструктивні (відносні) — всі інші принципи.

Класифікацію принципів можна проводити на основі змішаних критеріїв, наприклад, за дією в системі права і за формою нормативного закріплення або за предметом правового регулювання, але найбільш прийнятною та практичною вбачається класифікація принципів за формою нормативного закріплення [85, с. 20–21].

До принципів цивільного процесуального права, *закріплених Конституцією України*, належать: здійснення правосуддя виключно судами (ст. 124); територіальність і спеціалізація побудови системи судів загальної юрисдикції (ст. 125); здійснення правосуддя суддею одноособово, колегією суддів, а також за участю народних засідателів (ч. 2 ст. 129); незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх тільки законові (ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129); законність (п. 1 ст. 129); рівність усіх учасників процесу перед законом і судом (п. 2 ст. 129); змагальність сторін та свобода в наданні ними судові своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості (п. 4 ст. 129); гласність судового

процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 7 ст. 129); державна мова судочинства (ст. 10) та ін.

§ 2.2. Загальні принципи цивільного процесуального права

Загальні принципи характерні для всіх галузей права. До загальних принципів необхідно віднести такі принципи:

- 1) законності;
- 2) гуманізму;
- 3) демократизму;
- 4) верховенства права.

Принцип законності полягає в непорушенні закону і здійсненні цивільного процесу в межах закону. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Судді при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону (ст. 129 Конституції України).

Основними засадами судочинства є законність (п. 1 ст. 129 Конституції України). Учасники цивільного процесу зобов'язані неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ч. 1 ст. 68 Конституції України).

Принцип законності визначається, по-перше, тим, що суд у своїй діяльності при вирішенні справ повинен правильно застосовувати норми матеріального права до конкретних правовідносин. По-друге, здійснення правосуддя неможливе без додержання норм процесуального права. Вся діяльність суду підпорядкована чинному цивільному процесуальному законодавству і здійснюється у визначеному ним цивільному процесуальному порядку. Прийняте судом рішення по справі має бути законним і обґрунтованим. Гарантіями принципу законності є нагляд вищестоящих судів, право осіб, які беруть участь у справі, на оскарження судових рішень і ухвал, дія санкцій захисту і відповідальності [83].

Принцип гуманізму полягає в тому, що діяльність суду при вирішенні цивільних справ повинна спрямовуватись на зміцнення соціальної справедливості й враховувати та захищати законні інтереси особи.

Принцип демократизму полягає в тому, що, здійснюючи правосуддя в цивільних справах, суд покликаний охороняти права і охоронювані законом інтереси фізичних та юридичних осіб. Діяльність суду повинна бути спрямована на захист соціальної справедливості.

Принцип верховенства права означає підпорядкованість суду та всіх учасників цивільного процесу виключно праву як способу вираження державної волі українського народу, щодо яких ця воля стає правом.

§ 2.3. Міжгалузеві цивільно-процесуальні принципи

Міжгалузеві принципи – це принципи, закріплені в нормах кількох галузей права. Основними міжгалузевими принципами є:

- 1) здійснення правосуддя виключно судами;
- 2) рівність громадян перед законом та судом;
- 3) незалежність і самостійність суддів та їх підпорядкованість тільки закону;
- 4) колегіальність і одноособовість розгляду й вирішення цивільної справи у суді;
- 5) мова судочинства;
- 6) гласність та відкритість судового розгляду;
- 7) всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин справи.

Здійснення правосуддя виключно судами полягає у розгляді і вирішенні цивільних справ у встановленому законом порядку. Здійснення правосуддя виключно судами впливає з чинних засад поділу державної влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову.

В ст. 124 Конституції України зазначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи

посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції – загальними і спеціальними. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається (ст. 125 Конституції).

Цей принцип також означає недопущення втручання в здійснення правосуддя органів законодавчої і виконавчої влади як у формі вирішення і перегляду судових справ, так і у формі впливу на суддів.

Принцип рівності усіх учасників процесу перед законом і судом (п. 2 ст. 129 Конституції) полягає в тому, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24 Конституції). Зміст даного принципу реалізується на всіх етапах цивільного судочинства.

Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки законам полягає в тому, що при здійсненні правосуддя судді незалежні, підкоряються тільки закону і нікому не підзвітні (ст. 129 Конституції України, ст. 3 Закону України „Про статус суддів”). Вони вирішують цивільні справи на основі закону, в умовах, що виключають сторонній вплив на них. Отже, зміст цього принципу розкривається в поєднанні двох правил – незалежності суддів, підкоренні їх тільки законам. Незалежність суддів полягає в тому, що ніякі державні органи, політичні партії, громадські організації і посадові особи не мають права впливати на них, вказувати судові, як необхідно вирішити конкретну справу. Вони незалежні від осіб, які беруть участь у справі, від посадових осіб суду і прокуратури, які оскаржили чи опротестували судові рішення.

Принцип колегіальності і одноособовості розгляду цивільних справ відтворений в ч. 2 ст. 129 Конституції України та

ст. 18 ЦПК, за якою судочинство провадиться суддею одноособово чи колегією суддів.

Суддя одноособово розглядає всі цивільні справи, підвідомчі судові. При одноособовому розгляді справи суддя діє від імені суду.

У суді першої інстанції справи суддями колегіально не розглядаються. Окремі категорії справ, визначені законом, розглядаються у судах першої інстанції колегією у складі одного судді і двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді. До них належать справи про:

- ◆ обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- ◆ визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- ◆ усиновлення;
- ◆ надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- ◆ обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Колегіальний розгляд визначений для перегляду цивільної справи. Зокрема, цивільні справи у судах апеляційної інстанції розглядаються колегією у складі трьох суддів, у суді касаційної — не менше трьох суддів. Цивільні справи у зв'язку з винятковими обставинами переглядаються колегією суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України за наявності не менш як двох третин її чисельності (у разі проведення спільного засідання палат — за рівного представництва за наявності не менше як двох третин чисельності кожної палати). Під час перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами суд діє в такому самому складі, в якому вони були ухвалені (одноособово або колегіально).

Державною мовою судочинства в Україні є українська мова (ст. 10 Конституції України). Судочинство провадиться виключно українською. Особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечуєть-

ся право повного ознайомлення з матеріалами справи, участь у судових діях через перекладача і право виступати в суді рідною мовою (ст. 13 Закону „Про судоустрій”). На розвиток цього положення ст.7 ЦПК встановлює, що особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право робити заяви, давати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою, а також користуватися послугами перекладача. В будь-якому випадку усі судові документи складаються державною мовою.

Принцип гласності та відкритості судового процесу закріплене у п. 7 ст. 129 Конституції України, ст. 6 ЦПК. Він характеризує демократизм цивільного судочинства і сприяє здійсненню ним запобіжної і виховної функцій. Відкритий розгляд справ дає можливість громадянам безпосередньо знайомитися з роботою суду, а це підвищує його відповідальність за законне і правильне вирішення цивільних справ. Зміст принципу гласності цивільного судочинства полягає в тому, що розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної або іншої таємниці. Закритий судовий розгляд також допускається за мотивованою ухвалою суду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або принижують їх честь чи гідність, а також забезпечення таємниці усиновлення.

При розгляді справ у закритому судовому засіданні мають право бути присутні особи, які беруть участь у справі, а у разі необхідності – свідки, експерти, спеціалісти і перекладачі.

Гласність означає також усність процесу. Учасники цивільного процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, мають право робити письмові записи, а також використовувати портативні аудіотехнічні пристрої (диктофони). Проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо і телебаченню допускаються на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі.

Відповідно до ст. ст. 303, 306, 306 ЦК ознайомлення з особистими паперами, листами, телеграмами та іншими видами ко-

респонденції, їх використання у цивільному процесі допускаються лише за згодою фізичної особи, якій вони належать, причому листи, телеграми тощо є власністю адресата. Якщо особисті папери фізичної особи стосуються особистого життя іншої особи, для їх використання у цивільному процесі потрібна згода цієї особи. Відтворення звуко- і відеозапису можливе лише за згодою особи, щодо якої проведено запис.

Кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не підлягає розголошенню.

Рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд проводився у закритому судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду відповідної справи.

Хід судового засідання фіксується за допомогою технічного засобу „Оберіг”. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, зроблений судом.

Принципом всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин справи є відповідність висновків суду, викладених у рішенні, дійсним обставинам справи. Порушення цього принципу є безумовною, підставою для скасування рішення.

Всебічне з'ясування обставин справи означає, що суд повинен з'ясувати всі питання по справі — як на користь, так і проти сторони. Вимога повноти дослідження обставин справи вимагає залучення всіх матеріалів, які мають значення для справи, відповідно до правил належності та допустимість доказів — не тільки тих, що подані сторонами, а й одержаних іншим шляхом. Якщо сторони мають труднощі із поданням доказів, суд для встановлення дійсних обставин справи за відповідним клопотанням зобов'язаний витребувати їх (ст. 137 ЦПК).

Об'єктивне з'ясування обставин справи — це обґрунтованість висновків суду, відповідність їх дійсним обставинам справи, що досягається за умови безстороннього і сумлінного

ставлення суду та учасників матеріального спору. Відповідно до ст. 62 ЦПК суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді в судовому засіданні всіх обставин справи в їх сукупності. Жодні докази не мають для суду наперед визначеної сили.

§ 2.4. Галузеві принципи

Принцип диспозитивності (лат. *dispono* — *розпоряджаюся*) полягає в наданій заінтересованим особам, які беруть участь у справі, можливості вільно здійснювати свої права (матеріальні і процесуальні), розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи в суді, а також використовувати інші процесуальні засоби з метою захисту суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів, державних і громадських інтересів.

Принцип диспозитивності є основоположним у системі принципів цивільного процесуального права і полягає у наданні сторонам, іншим особам, які беруть участь у справі, можливості вільно здійснювати і розпоряджатись матеріальними правами щодо предмета спору та процесуальними засобами їх захисту.

Складовими положеннями змісту принципу диспозитивності є шість груп прав:

- ◆ права, що характеризують повноваження на порушення провадження по справі;
- ◆ права, спрямовані на зміну позовних вимог;
- ◆ права, пов'язані із забезпеченням законного складу суду, об'єктивного розгляду справи та виконання судових рішень;
- ◆ права, пов'язані із залученням до справи заінтересованих осіб;
- ◆ права щодо здійснення окремих процесуальних дій;
- ◆ інші права, що забезпечують захист у процесі по справі.

Принцип диспозитивності сприяє правильному пізнанню та застосуванню норм цивільного процесуального права, є основою для законодавчої практики, підготовки, розробки, прий-

няття та подальшого удосконалення відповідних йому за змістом правових норм, уособлює суть, значення та соціальну цінність права як регулятора суспільних відносин у галузі здійснення правосуддя в цивільних справах. Значення принципу диспозитивності в цивільному процесуальному праві полягає у тому, що його реалізація безпосередньо уможливорює захист прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб.

Принцип диспозитивності характеризується такими положеннями:

- 1) хто хоче здійснити своє право, повинен сам потурбуватися про це;
- 2) особа, якій належить право, може від нього відмовитись;
- 3) нікого не можна примушувати пред'явити позов проти своєї волі;
- 4) суд не повинен виходити за межі вимоги сторін, за винятками, встановленими законом [85, с.26-27].

Принцип безпосередності судового розгляду полягає в тому, що суд при розгляді справи повинен, як правило, сприймати докази по справі з першоджерел і досліджувати їх безпосередньо. На нього покладений обов'язок заслухати пояснення осіб, які беруть участь у справі, показання свідків, висновки експертів, ознайомитися з письмовими доказами і оглянути речові докази. Тому судові засідання по розгляді справи має розпочинатися і закінчуватися при незмінному складі суддів. Якщо в процесі розгляду справи відбувається заміна одного із суддів, то судовий розгляд розпочинається спочатку. Цим самим забезпечується встановлення об'єктивної істини в справі, правильне судження про права і обов'язки сторін спірних правовідносин. Безпосередній зв'язок суддів, які розглядають справу, з учасниками процесу і матеріалами справи забезпечує можливість досліджувати і сприймати фактичні матеріали справи, дозволяє повно і всебічно вникнути у всі її деталі, усунути сумніви щодо юридичних фактів, покладених в обґрунтування позову і заперечення проти нього. Сторонам процесу й іншим особам, які беруть участь у справі, безпосередність забезпечує

можливість увійти в особисті зносини зі складом суду, давати йому пояснення по суті справи і з окремих питань, подавати свої доводи, міркування та заперечення, здійснювати всі інші процесуальні дії, спрямовані на з'ясування всіх матеріалів справи і правильне її розв'язання [83].

Принцип усності судового розгляду полягає в тому, що розгляд справи провадиться усно, процесуальна діяльність суддів і учасників процесу відбувається в словесній формі. Всі документи повинні зачитуватись в голос, за виключенням тих, які носять конфіденційний характер або містять таємні відомості. Усна форма судового розгляду сприяє реалізації вимог принципу гласності і безпосередності. Завдяки словесній формі судді можуть краще і повніше сприймати факти справи, а особи, які беруть у ній участь, – реально і точно довести їх до відома суду, сприймати зміст дій всіх учасників процесу, висловлювати свої міркування, заперечення, спростування з метою встановлення дійсних обставин справи. Розгляд справи в усній формі дає можливість судові особисто і безпосередньо вступати в контакти з учасниками процесу в цивільній справі і сприймати фактичний матеріал у повному обсязі, який відтворюється тут же в судовому засіданні на очах судді і всіх присутніх, у процесі його розвитку.

Усна форма дає більші можливості судові керувати розвитком процесу і прискорювати розгляд справи. Усна форма процесуальних дій, які виконуються при розгляді справи в судовому засіданні, оптимально поєднується з письмовою формою відображення і оформлення деяких з них викладенням вимог до суду у формі письмових заяв, скарг, протестів, подання, а владних суджень суду – в рішеннях, ухвалах, постановках.

Принцип змагальності полягає в забезпеченні широкої можливості особам, які беруть участь у справі, відстоювати свої права і інтереси, позицію у справі. Змагальністю визначається весь процес відбору (подання, витребування, залучення) фактичного матеріалу, необхідного для розв'язання судом справи, встановлюються форми, методи і способи дослідження цього матеріалу, процесуальна діяльність суб'єктів доказування, її

послідовність і правові наслідки. Утвердження своїх міркувань, оспорування доводів противної сторони визначають зовнішню форму цивільного процесу, надаючи йому змагального вигляду – боротьби сторін перед судом. Змагальна форма процесу забезпечується активним процесуальним становищем суду, якому належить завершальне визначення предмета доказування, сприяння в збиранні при необхідності належних доказів.

Принцип обов'язковості судових рішень полягає в тому, що судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами. Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом. Проте обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням порушуються їхні права, свободи чи інтереси.

Принцип неможливості процесуального сумісництва. Відповідно до цього принципу суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин не може в одній і тій самій справі перебувати більше як в одному процесуальному становищі (позивач не може в тій самій справі бути третьою особою, відповідач – свідком тощо) [85, с.29]. При дорученні співучасником ведення справи одному із співучасників останній не змінює своєї процесуальної право суб'єктності, а залишається стороною і діє в процесі на захист своїх прав і прав співучасника (ст. 32 ЦПК); при пред'явленні зустрічного позову відповідач не виступає одночасно позивачем (ст. 123 ЦПК).

Глава 3

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

§ 3.1. Поняття цивільно-процесуальних правовідносин

Правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права та обов'язки.

Цивільно-процесуальними правовідносинами є суспільні відносини, учасники яких пов'язані правами та обов'язками на основі цивільно-процесуального права [86].

Цивільно-процесуальні правовідносини регулюють тільки суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення судочинства по справах, однією з сторін у яких є громадянин. Такі правовідносини не можуть існувати без правового врегулювання, без нього вони не мають правової форми. Правовий характер та загальнообов'язковість їм надає саме законодавче врегулювання. Однак не означає, що будь-яке відношення, що виникає у процесі розгляду цивільної справи, має бути передбачене правом.

Усі види процесів реалізуються через відповідні процесуальні правовідносини. Процесуальні правовідносини зумовлюють динаміку матеріальних правовідносин, вони є похідними від останніх, носять по відношенню до них службовий характер. Це визначає специфіку і характер складу процесуальних правовідносин.

Що стосується змісту процесуальних правовідносин, то його характеризують процесуальні суб'єктивні права і процесуальні обов'язки.

Структура цивільно-процесуального правовідношення може бути простою та складною. У першому випадку одному правомочному учаснику протистоїть один зобов'язаний, у другому – одному правомочному – декілька зобов'язаних.

В процесі цивільно-процесуального регулювання суспільних відносин їх учасники набувають прав та обов'язків, які у подальшому й обумовлюють поведінку учасників в рамках існуючих між ними правовідносин. Суспільні правовідносини встановлюються в результаті взаємодії між особами. У правовідносинах взаємодія його учасників проходить відповідно до суб'єктивних прав та обов'язків, що вони мають.

Цивільні процесуальні правовідносини мають низку ознак, які їх характеризують, до таких можна віднести:

- 1) врегульовані нормами цивільного процесуального права;
- 2) завжди виникають між судом як органом державної влади та іншими учасниками процесу (відносини субординації);
- 3) оформлюють поведінку учасників процесу, яка складається з приводу відправлення правосуддя у цивільних справах;
- 4) мають відносний характер, тобто визначений конкретний суб'єктний склад правовідносин із чітким визначенням правового статусу кожного з них;
- 5) виражаються у спеціальній, встановленій законом, цивільній процесуальній формі;
- 6) постійно перебувають у русі, що в цілому складає певну їх систему [85, с. 31].

§ 3.2. Виникнення цивільно-процесуальних правовідносин

Виникнення, розвиток і припинення цивільних процесуальних правовідносин залежить від певних умов.

Цивільні процесуальні правовідносини можуть виникнути за умов наявності: 1) норм цивільного процесуального права; 2) цивільної процесуальної правоздатності учасників процесу; 3) процесуальних юридичних фактів.

Норми цивільного процесуального права як передумова виникнення цивільних процесуальних правовідносин характеризуються такими особливостями: встановлюються тільки державою; є загальнообов'язковими; мають загальний характер; регулюють суспільні відносини лише в сфері здійснення пра-

восуддя у цивільних справах; забезпечуються можливістю застосування державного примусу чи процесуальних заходів, не пов'язаних з державним примусом; ставлять за мету правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

Цивільна процесуальна правоздатність – це здатність мати цивільні процесуальні права і обов'язки.

Юридичні процесуальні факти – це обставини процесуально-правового характеру, наявність або відсутність яких необхідна для реалізації права на звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права чи інтересу, що охороняється законом, тобто для порушення справи в суді першої інстанції, в стадіях апеляційного і касаційного провадження, з перегляду рішень за нововиявленими обставинами [88, с. 38–39].

§ 3.3. Суб'єкти та об'єкти цивільно-процесуальних правовідносин

Цивільно-процесуальні правовідносини можуть виникнути лише між носіями цивільних процесуальних прав і обов'язків у процесі здійснення правосуддя в цивільних справах, у цивільному судочинстві. До кола суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин можна віднести суд, сторони у справі, їх представників, третіх осіб, прокурорів, органи державної влади та місцевого самоврядування та інші підприємства, організації, які захищають права інших осіб, та інших осіб, що беруть участь у справі.

До суб'єктів цивільно-процесуальних відносин встановлені вимоги щодо цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності.

Цивільна процесуальна правоздатність – це встановлена законом можливість мати цивільні процесуальні права та обов'язки, а саме бути учасником цивільного процесу.

Закон надає цивільну процесуальну правоздатність в рівній мірі всім громадянам та юридичним особам, маючи на увазі тільки можливість їх участі у цивільному процесі. В цьому розумінні цивільне процесуальне законодавство не припускає ніяких обмежень процесуальної правоздатності.

Всі особи, що мають суб'єктивне матеріальне право, повинні мати можливість звернення за його захистом, отже мати цивільно-правову правоздатність.

Цивільна процесуальна правоздатність пов'язана з правоздатністю в матеріальному праві, коли визначається можливість бути стороною чи третьою особою. Судовий захист передбачає, що особа, яка звертається до суду, може мати спірне право. Тому цивільна процесуальна правоздатність виникає одночасно з правоздатністю в матеріальному праві. Процесуальна правоздатність громадян виникає з моменту народження та припиняється зі смертю. Але якщо правоздатність в матеріальному праві виникає з визначеного віку (наприклад трудова, шлюбна), то відповідно й процесуальна настає з того ж моменту.

Юридичні особи мають процесуальну правоздатність з моменту їх виникнення, тобто реєстрації. Припинення юридичної особи веде до припинення її процесуальної правоздатності.

Однак за змістом правоздатність у матеріальному праві не тотожна процесуальній правоздатності. Якщо правоздатність в матеріальному праві – можливість мати відповідні матеріальні права та обов'язки (цивільні, трудові, сімейні), то цивільна процесуальна правоздатність – можливість мати цивільні процесуальні права та обов'язки, а саме бути стороною, третьою особою.

Всі громадяни та організації наділені законом однаковою процесуальною правоздатністю на відміну від цивільного права, що встановлює, як правило, спеціальну правоздатність юридичних осіб.

Для виконання процесуальних прав та обов'язків в суді через виконання процесуальних дій необхідно мати процесуальну дієздатність.

Цивільна процесуальна дієздатність – це можливість особисто виконувати свої права та передавати ведення справи представнику, а саме можливість особисто виконувати процесуальні дії, самому пред'являти позов, укладати мирову угоду, відмовитися від позову чи визнати позов, заявляти клопотання в процесі, доказувати тощо. У цьому полягає відмінність цивільної процесуальної дієздатності від дієздатності в матеріальному

праві (можливість особисто укласти угоди, отримувати власність тощо).

Повна процесуальна дієздатність громадян виникає з досягненням повноліття, а саме з 18 років, а у випадку емансипації – з 16 років. Права та інтереси неповнолітніх у віці від 14 до 18 років, а також громадян, визнаних обмежено дієздатними, захищаються в суді їх законними представниками. Однак суд повинен у таких випадках залучати до участі у справі самих неповнолітніх чи громадян, визнаних обмежено дієздатними. Такі особи мають право виконувати всі процесуальні дії. Будь-яких обмежень процесуальної дієздатності закон не дозволяє. Дії по розпорядженню матеріальним правом (відмова від позову, визнання позову) вони можуть виконувати тільки за згоди законних представників.

Недієздатних (малолітніх та осіб, що не досягли 14 років) представляють у суді їх законні представники. Дії недієздатного, в тому числі пред'явлений ним позов, можуть набрати чинності у випадку підтвердження їх законними представниками. Законний представник може підтвердити всі дії недієздатного чи деякі з них, не підтверджені ним дії втрачають юридичне значення.

Об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є суспільні відносини по захисту в суді порушеного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу.

Дані суспільні відносини виникають виключно з ініціативи суб'єктів – позивачів, а набирають розвитку тільки після прийняття позову до розгляду судом (суддею).

Об'єктом процесуальних правовідносин слід назвати інтерес учасників процесу, безпосередньо зацікавлених у його результатах.

§ 3.4. Зміст цивільних процесуальних правовідносин

Зміст цивільних процесуальних правовідносин включає:

- 1) цивільні процесуальні права;
- 2) цивільні процесуальні обов'язки суб'єктів правовідносин;

3) процесуальні дії.

Права і процесуальні дії одного суб'єкта не можуть бути засобом правового регулювання поведінки осіб у цивільному судочинстві, а отже — і становити зміст правовідносин. Обґрунтування, що суд як орган держави може і повинен мати обов'язки тільки перед державою, а не перед іншими суб'єктами процесу, не відповідає нормам процесуального права, в яких закріплені конкретні обов'язки суду перед конкретними суб'єктами. Праву заінтересованих осіб на порушення процесу відповідає обов'язок суду розглянути звернену до суду вимогу на порушення цивільної справи; праву сторони чи третьої особи заявити клопотання про виклик у судове засідання свідка відповідає обов'язок суду розглянути таку заяву.

До змісту цивільних процесуальних правовідносин входять разом з правами і обов'язками суб'єктів їх поведінка, тобто процесуальні дії, які існують не самі по собі, а є засобом реалізації суб'єктами своєї волі — прав і обов'язків. Від дії суб'єктів залежить виникнення і розвиток самих відносин.

Таким чином, тільки сукупність процесуальних прав та обов'язків і процесуальних дій з їх реалізації заінтересованої особи і суду можуть визначати зміст цивільних процесуальних правовідносин. ЦПК врегульовує волю суб'єктів та їх дії. Останні виступають засобом реалізації волі, а тому тільки разом вони можуть входити до змісту правовідносин. У зв'язку з цим цивільні процесуальні правовідносини виступають формою (способом, методом) здійснення його учасниками суб'єктивних прав та обов'язків, а самі права й обов'язки ніяк не можуть бути формою правовідносин. Вони разом з процесуальними діями становлять їх зміст.

Цивільним процесуальним законом визначені також зміст, процесуальна форма, умови і порядок виконання процесуальних дій з реалізації цивільних процесуальних прав. Залежно від характеру процесуальних дій їх цивільна процесуальна форма буває усною і письмовою, безпосередньою і опосередкованою, відкритою (гласною) і таємною (закритою), безперервною і перерivanoю [88, с. 42].

Розділ 2

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Глава 4

СУД ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Нормативно-правова база:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
3. Закон України „Про судоустрій України” № 3018-III від 07.02.2002 р.
4. Закон України „Про статус суддів” від 15.12.1999 р. № 2862-XII.

§ 4.1. Цивільна юрисдикція

Цивільна юрисдикція або підвідомчість – це розмежування компетенції щодо розгляду та вирішення спорів та інших правових питань між судовими та іншими державними органами.

Згідно зі ст. 124 Конституції України юрисдикція суду поширюється на усі правовідносини, які виникають у державі, але постає питання щодо розмежування компетенції з вирішення цивільних справ. При цьому, зважаючи на конституційний принцип спеціалізації, слід вирізнити поняття цивільної юрисдикції, під якою розуміємо нормативне визначення компетенції суду з вирішення справ у порядку цивільного судочинства.

До справ цивільної юрисдикції ст. 15 ЦПК відносить: справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводить-

ся за правилами іншого судочинства. Законом може бути також передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства.

Залежно від того, чи належить вирішення спорів до відання судових чи інших органів, цивільну юрисдикцію поділяють на:

- ◆ виключну;
- ◆ альтернативну;
- ◆ договірну;
- ◆ імперативну (умовну);
- ◆ за зв'язком справ.

Виключна юрисдикція – за якою розгляд певної категорії цивільних справ належить виключно до компетенції суду. Наприклад, лише у судовому порядку вирішуються питання про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, визнання фізичної особи померлою та ін.

Альтернативна юрисдикція належить як суду, так і іншому юрисдикційному органу. Така юрисдикція визначається за вибором заінтересованої особи, оскільки саме їй належить право вибору, до якого органу звернутися за вирішенням спору. Наприклад, заборгованість за нотаріально посвідченим правочином може бути стягнута шляхом вчинення нотаріусом виконавчого напису, а також шляхом звернення до суду із відповідним позовом.

Договірна юрисдикція визначається за взаємною згодою сторін. Прикладом цього може бути передача цивільного спору за згодою сторін на розгляд третейського суду.

Імперативна (умовна) юрисдикція протягом тривалого часу включала в себе низку спорів, що могли стати предметом судового розгляду та вирішення тільки за умови дотримання порядку „досудового вирішення спору”. Однак Конституція України визнала можливість судового захисту без додержання попередньої досудової форми вирішення спору, в якому бере участь фізична особа. Це знайшло своє підтвердження у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9, згодом – у рішенні Конституційного Суду України у справі громадянки Дзюби Г. П. Щодо права на оскаржен-

ня в суді неправомірних дій посадової особи проголошено, що суд не вправі відмовити у прийнятті заяви на підставі того, що раніше прийнятим законом був встановлений попередній розгляд справи в досудовому порядку [85, с. 43–48].

Однак такий вид юрисдикції може визнаватися в іншому значенні, адже інколи можливість звернення до суду (а відповідно можливість судового розгляду справи) пов'язана із певними умовами чи дотриманням певного порядку. Наприклад, у разі відмови в позові про поновлення батьківських прав повторне звернення із таким позовом можливе лише після спливу одного року з часу набрання чинності рішенням суду про таку відмову (п. 6 ст. 169 СК). Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків протиправної поведінки одного з подружжя, яка містить ознаки злочину, щодо другого з подружжя або дитини (п. 2 ст. 110 СК). У разі подання такої заяви до суду останній своєю ухвалою повертає її (ст. 121 ЦПК).

Юрисдикція за зв'язком справ є недопустимою (ст. 16 ЦПК), тобто не підлягають об'єднанню в одне провадження вимоги, які випливають з різних правовідносин, що належать до різних юрисдикцій. Наприклад, не можна об'єднати в одне провадження такі позовні вимоги, як виселення особи з жилого приміщення та визнання недійсним ордера на отримання жилого приміщення. Так, спір нібито має спільний характер, але виселення розглядається в порядку цивільного процесу, а визнання недійсним ордера – в порядку адміністративного судочинства.

Справи, де відсутній спір про право, законодавець виключає із судової підвідомчості, або ж для них встановлено спрощений порядок розгляду. Наприклад, справи про розірвання шлюбу віднесені до відання органів реєстрації актів цивільного стану (ст.ст. 106, 107 СК). І навпаки, є категорії справ, в яких фактично відсутній спір про право, але вони вирішуються у порядку цивільного судочинства, а саме в порядку наказного та окремого провадження.

Питання про юрисдикцію суддя вирішує при відкритті провадження у справі. При встановленні того, що справа не підля-

гає розгляду у порядку цивільного судочинства, суддя за загальним правилом відмовляє у відкритті провадження у справі, постановляючи про це ухвалу (ч. 2 ст. 122 ЦПК), яка може бути оскаржена. При прийнятті справи, яка не належить до цивільної юрисдикції суду, провадження у ній підлягає закриттю (п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК).

§ 4.2. Склад суду

Судова влада в Україні належить лише судам в особі професійних суддів, а також народних засідателів у випадках, коли правосуддя відповідно до закону здійснюється за їх участю [77, с. 35].

Професійні судді – це особи, призначені і обрані відповідно до ст. 127 Конституції України для здійснення правосуддя на професійній основі.

Склад суду – це судді, які розглядають певну цивільну справу на певній інстанції її розгляду, з яких один є головуючим. Поділяється на одноособовий (один суддя) та колегіальний.

Цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду. У судах першої інстанції можуть розглядаються справи також колегією у складі одного судді і двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді (ст. 18 ЦПК, ст. 21 Закону України „Про судоустрій України”).

Цивільні справи у судах апеляційної інстанції розглядаються колегією у складі трьох суддів, головуючий з числа яких визначається в установленому законом порядку. Цивільні справи у суді касаційної інстанції розглядаються колегією у складі не менше трьох суддів. Цивільні справи у зв'язку з винятковими обставинами переглядаються колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України за наявності не менш як двох третин її чисельності, а у випадках, встановлених ЦПК, колегією суддів на спільному засіданні відповідних судових палат Верховного Суду України при їх рівному представництві за наявності не менш як двох третин чисельності кожної палати.

Під час перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами суд діє в та-

кому самому складі, в якому вони були ухвалені (одноособово або колегіально).

Питання, що виникають під час розгляду справи колегією суддів, вирішуються більшістю голосів суддів. Головуючий голосує останнім.

При прийнятті рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали. Суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. Цей документ не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до справи і є відкритим для ознайомлення учасникам процесу.

§ 4.3. Народні засідателі

Народ безпосередньо приймає участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів, які користуються всіма правами судді. Народні засідателі беруть участь у вирішенні справи лише на першій інстанції у складі одного судді щодо певних категорій справ. До таких справ відносяться справи про:

- ◆ обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- ◆ визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- ◆ усиновлення;
- ◆ надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- ◆ обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Відповідно до ст. 65 Закону України „Про судоустрій України” народними засідателями є громадяни України, які у випадках, визначених процесуальним законом, вирішують у складі суду справи разом з професійними суддями, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Список народних засідателів затверджується відповідною місцевою радою за поданням голови місцевого суду. До списку

включаються у кількості, зазначеній у поданні голови суду, громадяни, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція даного суду, і які дали згоду бути народними засідателями. Ці списки затверджуються на строк 4 роки і переглядаються у разі необхідності, але не рідше, ніж через 2 роки. Список народних засідателів публікується в друкованих засобах масової інформації відповідної місцевої ради.

Народним засідателем може бути громадянин України, який досяг 25-річного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду.

Не підлягають включенню до списків народних засідателів громадяни:

- 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків народного засідателя;
- 3) щодо яких провадиться дізнання, досудове слідство чи судовий розгляд кримінальної справи або які мають не зняту чи не погашену судимість;
- 4) депутати усіх рівнів, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, державні службовці апарату судів, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, адвокати, нотаріуси.

Особа, включена до списку народних засідателів, зобов'язана повідомити суд про обставини, що виключають можливість її участі у здійсненні правосуддя.

Підлягають звільненню від виконання обов'язків народного засідателя за розпорядженням голови суду на їх прохання:

- 1) громадяни, старші 65 років;
- 2) жінки, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною, а також які мають дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримують дітей-інвалідів, інших хворих або похилого віку членів сім'ї;
- 3) керівники та заступники керівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) особи, які не володіють державною мовою;

- 5) особи, які через свої релігійні переконання вважають для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя;
- 6) інші особи, якщо голова суду визнає поважними причинами, на які вони посилаються.

Ці особи повинні подати заяву про звільнення від виконання обов'язків народного засідателя у конкретній справі до залучення їх для виконання цих обов'язків.

Відповідно до п. 3 розділу IV Концепції вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10.05.2006 р. №361/2006 інститут народних засідателів у здійсненні судочинства потребує процесуального оформлення. Для правильного і максимально справедливого вирішення певних справ важливими є не тільки юридичні знання суддів, а й життєвий досвід та моральність народних засідателів.

§ 4.4. Відводи суду та учасників процесу

Відвід – це заявлена неможливість брати участь у справі для учасників процесу, які не беруть участь у справі, які вже вступили у справу, або вирішувати справу для судді, який вже прийняв справу.

Відвід поділяється на:

- ◆ самовідвід – коли особа самостійно заявляє про відмову в участі у справі;
- ◆ відвід судом за заявами інших учасників процесу.

Відведеними можуть бути: суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст та перекладач.

Суддя не може брати участі в розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), у випадках:

- 1) якщо під час попереднього вирішення цієї справи він брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання;
- 2) якщо він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

- 3) якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі;
- 4) якщо до складу суду входять особи, які є членами сім'ї або близькими родичами між собою;
- 5) суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, у перегляді справи у зв'язку з винятковими обставинами, а так само у новому розгляді її судом першої інстанції після скасування попереднього рішення або ухвали про закриття провадження в справі;
- 6) суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в судах касаційної і першої інстанцій, у перегляді справи у зв'язку з винятковими обставинами, а також у новому розгляді справи після скасування ухвали чи нового рішення апеляційного суду;
- 7) суддя, який брав участь у перегляді справи в суді касаційної інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в суді першої чи апеляційної інстанції;
- 8) суддя, який брав участь у перегляді справи у зв'язку з винятковими обставинами, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції;
- 9) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді.

Відвід судді вирішується, як то не парадоксально, самим суддею, що розглядає справу і причому ухвала про розгляд відводу не підлягає оскарженню. Тобто якщо і є підстави вважати, що суддя неупереджено розглядає справу, відвести його майже неможливо, оскільки жодний з суддів не скаже відносно себе, що справа дійсно ведеться ним неупереджено.

У разі заявлення відводу суд повинен вислухати особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думку осіб, які беруть участь у справі. Заява про відвід вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу. Заява про відвід кільком суддям або всьому складу суду вирішується простою більшістю голосів.

У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею. У разі задоволення заяви про відвід комусь із суддів або всьому складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів. Якщо після задоволення відводів (самовідводів) а неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, суд постановляє ухвалу про визначення підсудності справи.

Відповідно до ст. 22 ЦПК секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу з таких підстав:

- 1) якщо він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;
- 2) якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі;
- 3) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості.

Експерт або спеціаліст, крім того, не може брати участі у розгляді справи, якщо:

- 1) він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від осіб, які беруть участь у справі;
- 2) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань.

Глава 5

ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ ЯК УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р.
3. Закон України „Про адвокатуру” № 2887-XII від 19.12.1992 р.
4. Закон України “Про прокуратуру” № 1789-XII від 05.11.1991 р.
5. Закон України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” № 776/97-ВР від 23.12.1997 р.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” № 9 від 21.12.1990 р.

§ 5.1. Сторони цивільного процесу

Учасники процесу поділяються на дві категорії:

- 1) осіб, які беруть участь у справі;
- 2) осіб, які не беруть участі у справі.

У справах позовного провадження особами, які беруть участь у справі, є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб. У справах наказного та окремого провадження особами, які беруть участь у справі, є заявники та інші заінтересовані особи, їх представники. У справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Отже, до осіб, які беруть участь у справі, відносяться всі ті учасники процесу, які захищають свої цивільні права та законні інтереси чи захищають від свого імені права та інтереси інших осіб. Вони наділені з цією метою процесуальними

правами і обов'язками, дотримання яких і впливає на хід і розвиток процесу.

Сторони – це особи, матеріально-правовий спір між якими є предметом судового розгляду у порядку цивільного судочинства [85, с. 53].

Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Сторони є головними учасниками процесу, оскільки справа вирішується щодо їх правовідносин. Позивач називається зі слова „позиватись до когось”, тобто особа, яка вважає, що її права чи інтереси порушені, позивається до іншої сторони, можна ще сказати „викликає” іншу сторону на змагання відстоювання своєї правоти. Таким чином, інша сторона, яка повинна відповісти позивачу, є відповідач, а суд виступає як арбітр, який, вислуховуючи усі доводи сторін, зважаючи їх, виносить рішення про задоволення чи не задоволення прохань позивача, тобто позову.

До **прав сторін** відносяться: право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом.

До **обов'язків сторін** необхідно віднести: у справі позовного провадження для підтвердження своїх вимог або заперечень

вони зобов'язані подати усі наявні у них докази або повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання, а також зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

Сторони мають рівні процесуальні права і обов'язки. Крім прав та обов'язків, позивач має право протягом усього часу розгляду справи змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову, а відповідач має право визнати позов повністю або частково, пред'явити зустрічний позов. Сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу. Кожна із сторін має право вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується цієї сторони. Заявник та заінтересовані особи у справах окремого провадження мають права і обов'язки сторін.

Різновидом сторін у справі є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також інші особи, які звертаються до суду в інтересах інших осіб або в державних чи суспільних інтересах, оскільки вони просять вирішити спір на користь інших осіб.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах.

Прокурор здійснює у суді представництво інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені судом до участі в справі або взяти участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Участь зазначених органів у цивільному процесі для подання висновків у справі є обов'язковою у випадках, встановлених законом, або якщо суд визнає це за необхідне.

Органи та інші особи, які звернулися до суду в інтересах інших осіб або в державних чи суспільних інтересах, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду.

Відмова органів та інших осіб, які звернулися до суду в інтересах інших осіб, від поданої ними заяву або зміна вимог не позбавляє особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі.

Якщо особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених вимог, суд залишає заяву без розгляду.

Прокурор, який не брав участі у справі, з метою вирішення питання про наявність підстав для подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд рішення у зв'язку з винятковими або нововиявленими обставинами, має право знайомитися з матеріалами справи в суді.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які беруть участь у справі для подання висновку, мають процесуальні права і обов'язки, а також мають право висловити свою думку щодо вирішення справи по суті.

Процесуальна співучасть

Відповідно до ст. 32 ЦПК в окремих випадках позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Такі випадки відносяться до процесуальної співучасті.

Під **процесуальною співучастю** слід розуміти обумовлену нормами матеріального права множинність осіб на тій чи іншій стороні у цивільному процесі в силу наявності спільного права чи спільного обов'язку.

Від співучасті слід відрізнити об'єднання позовів судом, за якого суб'єктивні права та обов'язки не залежать один від одного, а множинність утворюється на розсуд суду (судді) з метою процесуальної економії.

Метою співучасті є економія часу, судових витрат і праці судді. Однорідні рішення в аналогічних питаннях не виносяться одне за іншим в декількох провадженнях, сукупність справ розглядається одночасно. Співучасть може бути і необхідна, коли окремий розгляд однорідних вимог є неприпустимим.

Кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно. Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо:

- 1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;
- 2) права і обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;
- 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки.

Співучасники можуть доручити вести справу одному із співучасників, якщо він має повну цивільну процесуальну дієздатність.

Кожен з учасників є самостійним суб'єктом процесу, він не пов'язаний волею інших і не зв'язує їх, у свою чергу. Єдиний виняток з цього є коли один з співучасників оскаржив рішення, але воно може бути розглянуто у відношенні осіб, що не подали скаргу.

Розрізняють два види процесуальної співучасті. Так, якщо позивачами є дві чи більше особи, а відповідачем — одна, то така співучасть буде *активною*, коли ж навпаки — то *пасивною*, а коли наявна множинність на обох сторонах, — *змішаною*. Множинність може виникати і з боку третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, однак обов'язковою умовою повинна бути наявність загальних підстав виникнення процесуальної співучасті.

Активна співучасть може виникнути тільки з ініціативи самих позивачів, оскільки це є проявом диспозитивності у цивільному процесі.

Пасивна співучасть можлива як з ініціативи позивача (позивачів), так і суду, який має право притягнути особу як співвідповідача для участі у справі на підставі норми матеріального права. Не породжує пасивної співучасті залучення іншого відповідача у порядку заміни неналежного відповідача. Залежно від імперативності залучення співвідповідачів до справи пасивна процесуальна співучасть поділяється на *обов'язкову* та *факультативну* [85, с. 56–57].

Обов'язкова пасивна співучасть настає тоді, коли права та обов'язки сторін у справі не можна визначити без встановлення прав та обов'язків інших суб'єктів спірних матеріальних правовідносин. Наприклад, коли шкода заподіяна кількома особами, у справах про залиття квартири.

Факультативна пасивна співучасть має місце тоді, коли у справі беруть участь співучасники, хоча питання щодо прав одного з відповідачів можна було б вирішити самостійно незалежно від прав та обов'язків інших співучасників. Наприклад, відшкодування шкоди, завданої дорожньо-транспортною пригодою декількома транспортними засобами, можна розглядати як в одному провадженні до декількох винних осіб, так і в різних провадженнях – окремо до кожної винної особи.

Заміна неналежного відповідача

Під час розгляду справи може виявитись, що позов поданий не до тієї особи. Такий відповідач називається неналежним відповідачам та може бути замінений. Порівняно з цим, якщо буде виявлено, що позов поданий не тією особою, то замінити позивача вже неможливо. У такому випадку справа або закривається, або суд відмовляє у задоволенні позову.

На позивачеві лежить обов'язок довести, що саме йому належить оспорюване право, а вказаний ним відповідач зобов'язаний виконати покладений на нього законом або договором обов'язок.

Якщо у процесі судового розгляду з'ясується, що відповідач не є належним відповідачем, то можлива заміна первісного відповідача за згодою або за клопотанням позивача на належного позивача.

Питання встановлення належного відповідача є важливим у першу чергу для позивача. Якщо судове рішення буде винесене стосовно неналежного відповідача, то позивач не зможе одержати необхідного правового результату, витратить час і кошти. Тому саме позивач в першу чергу зобов'язаний подбати, щоб відповідач був належним.

Якщо позивач не згоден на заміну неналежного відповідача іншою особою, то суд залучає таку особу у якості співвідпо-

відача та вирішує справу по суті. За ЦПК 1963 р. передбачалося, що у разі незгоди позивача на заміну відповідача іншою особою суд може притягти цю особу як другого відповідача.

Після заміни відповідача або залучення до участі у справі співвідповідача справа за клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розглядається спочатку.

Процесуальне правонаступництво

Сторона може вибути з процесу в силу різних причин, однак процесуальне правонаступництво виникає тільки у тому випадку, коли має місце правонаступництво у матеріальних правовідносинах.

Відповідно до ст. 37 ЦПК підставами правонаступництва є:

- ◆ смерть фізичної особи при правовідносинах, в яких допускається правонаступництво;
- ◆ реорганізація юридичної особи;
- ◆ уступка вимоги, переведення боргу;
- ◆ інші форми переходу прав та обов'язків від однієї особи до іншої.

Для настання процесуального правонаступництва правонаступник (особа, яка бажає вступити у процес) має довести судові своє право на зайняття процесуального становища суб'єкта, якого він заміняє. Доказом можуть бути рішення суду, статут, свідоцтво про право на спадщину, інші документи, які підтверджують перехід прав та обов'язків у матеріальних правовідносинах, що є предметом судового розгляду.

Правонаступник набуває весь обсяг процесуальних прав та обов'язків, які мав його попередник. Також для нього є обов'язковими усі дії, які вчинені у цивільному процесі до його вступу (зміна предмета та підстави позову, відмова від частини позовних вимог тощо).

Зміст норм про процесуальне правонаступництво поширюється і на третіх осіб.

§ 5.2. Треті особи в цивільному процесі

Третіми особами називаються суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у порушену цивільну справу в суді.

Участь третіх сторін забезпечує не порушення їх прав та законних інтересів у подальшому. Так, наприклад, внаслідок дорожньо-транспортної пригоди власнику автомобіля була завдана шкода, винною особою є водій–працівник підприємства, який в той час керував автомобілем під час здійснення своїх трудових обов'язків. Позивачем в цьому випадку буде власник автомобіля, якому завдана шкода, а відповідачем підприємство, яке, в свою чергу, в регресному порядку має право звернутися до свого працівника за відшкодуванням завданої шкоди під час виконання обов'язків. Тому доля працівника прямолінійно залежить від вирішення позову до його підприємства, так як в регресному порядку водій не зможе відстоювати свої права відносно завданої шкоди, тому він і є зацікавленою особою у вирішенні першого спору.

Треті особи поділяються на дві категорії:

- 1) які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору;
- 2) які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

Відповідно до ст. 34 ЦПК **треті особи, які заявляють самостійні вимоги** щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Наприклад, у справі про переведення прав та обов'язків покупця частки у праві спільної часткової власності квартири, на співвласника, третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги, може бути інший співвласник, який не подавав позов, але також має переважне право купівлі частки.

Таким чином, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, — це треті особи, які вступають у справу шляхом пред'явлення позову до однієї чи двох сторін з метою захисту особистих суб'єктивних матеріальних прав, свобод, охоронюваних законом інтересів.

Залучити до участі у справі третю особу, яка заявляє самостійні вимоги, неможливо, зважаючи на дію принципу диспозитивності.

Ухвала суду про відмову або допуск третьої особи у справі не може бути оскаржена в апеляційному порядку. У випадку, якщо третя особа не буде допущена у процес, і ухваленим у справі рішенням будуть визначені її права та обов'язки, то вона відповідно до ст.ст. 14, 292 ЦПК має право на оскарження рішення суду.

Треті особи мають усі процесуальні права і обов'язки позивача. Після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку. Самостійні вимоги викладаються у формі позовної заяви.

Заінтересованість **третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору**, полягає у зв'язку з можливим регресом щодо них або для відстоювання своєї заінтересованості у результаті вирішення справи, в тому числі для запобігання порушення їх прав чи встановлення до них обов'язків. Цей інститут є важливим у захисті прав та інтересів осіб, оскільки подання позову в регресному порядку тягне за собою обов'язковість попереднього рішення суду (ст. 61 ЦПК), тобто встановлені обставини в регресному порядку вже не досліджуються та не доказуються. Окрім того, відповідно до ст. ст. 311, 338 ЦПК, якщо суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участь у справі, то рішення суду в апеляційній та касаційній інстанції підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін. Вони можуть бути залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду (ст. 35 ЦПК). Їх вступ у справу не тягне за собою розгляду справи спочатку.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, користуються процесуальними правами і обов'язками.

Сторона, в якій за рішенням суду виникне право заявити вимогу до третьої особи або до якої у такому випадку може

заявити вимогу сама третя особа, зобов'язана повідомити суд про цю третю особу.

Для залучення третьої особи сторона повинна подати суду заяву, в якій необхідно зазначити ім'я (найменування) третьої особи, місце її проживання (перебування) або місцезнаходження та підстави, з яких вона має бути залучена до участі у справі.

Суд рекомендованим листом з повідомленням повідомляє третю особу про справу та направляє їй копію заяви про залучення і роз'яснює їй право заявити про свою участь у справі. Копія заяви також надсилається особам, які беруть участь у справі.

Участь третьої особи у справі є необов'язковою. Так, якщо від третьої особи не надійшло повідомлення про згоду на участь у справі, то справа буде розглядатися без неї.

Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, може сама звернутися з заявою про свою участь у справі. Якщо особи, які беруть участь у справі, заперечують проти залучення чи допуску третьої особи до участі в справі, це питання вирішується судом залежно від обставин справи.

Заява про залучення третьої особи чи про допуск як третьої особи судовим збором не сплачується.

З питання залучення або допуску до участі в справі третьої особи суд постановляє ухвалу, яка оскарженню не підлягає.

§ 5.3. Представники

Представництво в цивільному процесі – це процесуальна діяльність особи (представника), що спрямована на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи (яку представляють), яка бере участь у справі та сприяє суду в повному й об'єктивному з'ясуванні обставин справи, у винесенні законного й обґрунтованого рішення суду [88, С.72].

Представництво в цивільному процесі здійснюється з метою надання правової допомоги та з інших підстав, наприклад у випадку неможливості брати участь у судових засіданнях.

Цивільне процесуальне представництва можна класифікувати:

1) За *ступенем обов'язковості*:

- ♦ *обов'язкове* — виникає на підставі закону, адміністративного чи судового акта;
- ♦ *факультативне* — на підставі цивільно-правової угоди.

2) За *підставами виникнення* розрізняють законне та договірне представництво:

- ♦ *законне* — підстави його виникнення передбачені законом (наприклад, ст. 172 СК передбачає, що повнолітні мають право звернутися за захистом прав та інтересів непрацевдатних, немічних батьків як їх законні представники);
- ♦ *договірне* — підставою його виникнення є волевиявлення сторін, при якому представника і особу, чиї інтереси він представляє, пов'язує договір доручення або трудовий договір (таке представництво здійснюється адвокатами, юрисконсультами по справах своїх організацій тощо).

3) За *ознаками особи, в інтересах* якої здійснюється представництво, його можна поділити на такі види:

- ♦ *представництво фізичних осіб* — підставою є закон або цивільно-правова угода;
- ♦ *представництво юридичних осіб* — таке представництво базується, як правило, на трудовій угоді [85, с. 74–75].

4) За характером *мети здійснення представництва*:

- ♦ *надання правової допомоги* — адвокатами та іншими фахівцями у галузі права або юридично обізнаними особами;
- ♦ *при відсутності довірителя* — будь-якими фізичними особами;
- ♦ *з інших спонукань*.

Сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через **представника**. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

Юридичних осіб представляють їхні органи, що діють у межах повноважень, наданих їм законом, статутом чи положенням, або їх представники. Державу представляють відповідні органи державної влади в межах їх компетенції через свого представника.

Окремим різновидом представників є законні представники, які зобов'язані представляти згідно з законом на користь особи, якої вони є батьками, опікунами чи піклувальниками тощо.

Права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до 14 років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена. Права, свободи та інтереси особи, яка визнана безвісно відсутньою, захищає опікун, призначений для опіки над її майном. Права, свободи та інтереси спадкоємців особи, яка померла або оголошена померлою, якщо спадщина ще ніким не прийнята, захищає виконавець заповіту або інша особа, яка вживає заходів щодо охорони спадкового майна. Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам.

У разі відсутності законного представника у сторони чи третьої особи, визнаної недієздатною або обмеженою у цивільній дієздатності, а також у разі, коли законний представник не має права вести справу в суді, суд зупиняє провадження у справі і пропонує органу опіки і піклування чи іншому органу призначити або замінити законного представника.

Представники мають ті самі права, що і сторони, а саме: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, екс-

пертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення суду, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом.

Представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді.

Одна й та сама особа не може бути одночасно представником іншої сторони, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору або беруть участь у справі на другій стороні.

Не можуть бути представниками в суді особи, які діють у цьому процесі як секретар судового засідання, перекладач, експерт, спеціаліст, свідок. Судді, слідчі, прокурори не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють як представники відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники.

Повноваження представників сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, мають бути посвідчені такими документами:

- 1) для представлення фізичної особи фізичною особою – *довіреністю фізичної особи*, яка повинна бути посвідчена нотаріально або посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду, або за місцем його проживання;
- 2) для представлення фізичної особи фізичною особою – *за усною заявою фізичної особи*, яка заноситься до журналу судового засідання;

- 3) для представлення юридичної особи фізичною особою – *довіреністю юридичної особи*, що видається за підписом посадової особи, уповноваженої на це законом, статутом або положенням, з прикладенням печатки юридичної особи;
- 4) для представлення юридичної особи її керівником – *документами, що посвідчують службове становище і повноваження її керівника*;
- 5) для здійснення законного представництва – *свідомством про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна*;
- 6) для представлення фізичної особи чи юридичної особи адвокатом – *ордером, який виданий відповідним адвокатським об'єднанням, або договором*.

Бланк ордера на ведення справи затверджено Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при КМУ (зразок наведений нижче). Ордер має розмір 150 x 105 мм, тобто 3/4 аркуша А4.

У судах є практика розрізняти адвоката від представника, хоча ні ЦПК 1963 р., ні чинним ЦПК це не передбачено, навпаки, адвокат входить до поняття «представника», тому на нього і розповсюджуються усі їх повноваження. Розрізняють в тому, що нібито представник має право брати участь у справі і без свого довірителя, а адвокат – лише з тією особою, яку він представляє, адвокат не дає пояснень на відміну від представників.

Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа. На відміну від ЦПК 1963 р., в якому представник мав вчиняти усі ті дії, що й сторона, окрім тих, що були зазначені в ст. 115 ЦПК, крім випадків коли про ці дії є застереження в довіреності, то згідно з чинним ЦПК обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності, а в інших випадках вони є не обмеженими в процесуальних діях.

Адвокатське об'єднання „ЮрПракт”

Адвокат Іванов Юрій Павлович

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю

№ 1245 від 12 липня 2004 р.

02232 м. Київ, вул. Беретті, 7, тел. 332-31-45

ОРДЕР

На ведення цивільної справи в інтересах клієнта

Довдара Петра Степановича

який мешкає у м. Києві, 10100, вул. Б Гмирі, 5, кв. 1
у Шевченківському районному суді в м. Києві

Керівник адвокатського об'єднання

(адвокат) _____ О.П. Керюк

М.п.

„_____” _____ 2006 р.

Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової або усної заяви, зробленої у судовому засіданні. У разі відмови представника від наданих йому повноважень представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони.

Глава 6

ІНШІ УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України “Про судову експертизу” від 25.02.1994 р. № 4038-XII.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” № 9 від 21.12.1990 р.
4. Тимчасова інструкція з діловодства в місцевому загальному суді. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 17.02.2005 р. № 20.
5. Інструкція про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України № 182/04 від 18.10.2004 р.
6. Наказ Державної судової адміністрації України „Про затвердження форменого одягу і знаків розрізнення працівників служби судових розпорядників, опису та рисунка емблеми служби судових розпорядників” № 125/04 від 15.07.2004 р.

§ 6.1. Особи, які здійснюють функції, пов’язані із створенням умов, необхідних для розгляду справи

До учасників цивільного процесу, крім осіб, які беруть участь у справі, відносяться також і особи, які здійснюють функції, пов’язані із створенням умов, необхідних для розгляду справи. До таких відносяться секретар судового засідання та судовий розпорядник.

Секретар судового засідання виконує одну з головних забезпечувальних функцій судового процесу – фіксування його,

порядок здійснення якого закріплений ЦПК, а також виконує інші завдання.

Секретар судового засідання – це обов’язковий учасник цивільного процесу, який здійснює організаційно-технічне забезпечення процесу розгляду та вирішення справи [85, с. 79].

Свої функції секретар судового засідання здійснює відповідно до діловодства у судах. Секретар судового засідання закріплений за кожним суддею.

До повноважень секретаря судового засідання відносяться:

- 1) здійснювати судові виклики і повідомлення;
- 2) перевіряти наявність та з’ясовувати причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповісти про це головуючому;
- 3) забезпечити фіксування судового засідання технічними засобами;
- 4) вести журнал судового засідання;
- 5) оформляти матеріали справи;
- 6) виконувати інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи.

Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в журналі судового засідання.

Безпосередньо перед розглядом цивільної справи секретарем судового засідання перевіряється явка учасників судового процесу та вживаються заходи до з’ясування причин неявки, уточнюються відомості про вручення судових викликів, повідомлень, судових повісток та інших матеріалів, про що доповідається судді.

Після розгляду справи або відкладення її на інший час на повістках осіб, викликаних у суд, відмічається час їх явки та час залишення суду, завіряється цей запис підписом секретаря судового засідання та відбитком відповідного штампа суду.

Після закінчення судового засідання секретарем судового засідання складається, підписується і приєднується до справи журнал судового засідання.

При оформленні матеріалів справи секретар судового засідання: підшиває до справи в хронологічному порядку докумен-

ти, додані до справи в ході судового розгляду (у порядку їх надходження), журнал судового засідання, рішення, ухвалу суду; продовжує нумерацію аркушів справи та опис документів, що містяться у справі; робить запис про результати розгляду справи у журналі розгляду судових справ і матеріалів суддею та в обліково-статистичній картці; виписує виконавчі листи у справах, рішення в яких підлягають негайному виконанню; після здійснення необхідних дій щодо оформлення завершеної розглядом справи передає справу на зберігання в канцелярію суду.

Судовий розпорядник є новою особою в цивільному процесі з часу набрання чинності ЦПК 2004 р. Раніше ці функції виконувались секретарем судового засідання. Тепер до повноважень судового розпорядника відносяться:

- 1) забезпечення належного стану зали судового засідання і запрошення до нього учасників цивільного процесу;
- 2) визначення можливої кількості осіб, що можуть бути присутні у залі судового засідання, з урахуванням кількості місць та забезпечення порядку під час судового засідання;
- 3) оголошення про вхід і вихід суду та пропонування всім присутнім встати;
- 4) слідкування за додержанням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;
- 5) виконання розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта;
- 6) прийняття від учасників цивільного процесу документів та інших матеріалів і передання до суду під час судового засідання;
- 7) запрошення до зала судового засідання свідків та виконання вказівок головуючого щодо приведення їх до присяги;
- 8) виконання інших доручень головуючого, пов'язаних із створенням умов, необхідних для розгляду справи.

Вимоги судового розпорядника є обов'язковими для учасників цивільного процесу. Скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника розглядаються судом у цьому самому процесі.

§ 6.2. Особи, які беруть участь у процесі доказування

Особи, які беруть участь у процесі доказування, – це особи, які своїми показаннями чи висновками створюють певні докази для справи. До них відносяться свідки, експерти та спеціалісти.

Свідок – це учасник процесу, який викликається судом для давання показань щодо відомих йому обставин, які стосуються справи.

Відповідно до ст. 50 ЦПК свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. У разі неможливості прибуття за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд. За завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань з не передбачених законом підстав свідок несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом.

Свідок може бути викликаний до суду з двох підстав: за ініціативою суду та за заявою осіб, які беруть участь у справі. В такій заяві зазначається прізвище, ім'я, по батькові свідка, місце його проживання або перебування чи роботи та обставини, які він може підтвердити. Наприклад: *„Прошу викликати Дехтяр Олену Василівну, яка мешкає за адресою: м. Київ, вул. Львівська, 5, кв. 13, яка може підтвердити усі обставини, викладені у позовній заяві, в тому числі може підтвердити факт не проживання відповідача в житловому приміщенні протягом року”*.

Не підлягають допиту як свідки:

- 1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;
- 2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з їхнім службовим чи професійним становищем, – про такі відомості;

- 3) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- 4) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення у нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення рішення чи вироку.

Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв – без згоди дипломатичного представника.

Фізична особа на засадах ст. 63 Конституції України та ст. 52 ЦПК має право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб). Особа, яка відмовляється давати показання, зобов'язана повідомити причини відмови.

Сторони, треті особи та їх представники, якщо заявляють, що їм відомі факти, які мають значення для справи, можуть бути допитані як свідки.

Наступною особою, яка створює докази для справи, є експерт. **Експерт** – це особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань.

Судовим експертом може бути особа, яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Судові експерти повинні бути внесені до Державного реєстру атестованих судових експертів.

До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту,

освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Не можуть залучатися до виконання обов'язків судового експерта особи, визнані у встановленому законом порядку недієздатними, а також ті, які мають судимість.

Експерту доручається провести певні дослідження за ухвалою суду, яка може постановлятися з двох підстав: за ініціативою суду або за клопотанням осіб, які беруть участь у справі.

Експерт зобов'язаний з'явитися за викликом суду, провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані йому питання, а у разі необхідності – роз'яснити його.

Під час проведення дослідження експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи.

Експерт не має права:

- ◆ за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи;
- ◆ спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також з іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи;
- ◆ розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи.

Якщо під час проведення експертизи буде виявлено, що для відповіді на поставлені запитання експерт не має необхідних знань, то він повинен невідкладно повідомити про це суд. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями.

Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Для цього він подає до суду заяву про відмову, яка повинна бути вмотивованою.

Гарантією надання правдивого висновку є попередження експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Це є позитивною стороною експерта порівняно від надання висновку спеціалістом, який про кримінальну відповідальність не попереджується.

Різновидом надання спеціалізованих висновків є висновок спеціаліста.

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Спеціаліст залучається до участі у справі за ухвалою суду на підставі клопотання осіб, які беруть участь у справі, або за ініціативою суду.

Окрім складання висновку з певних спеціальних знань спеціаліст може надавати безпосередню технічну допомогу (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо).

До обов'язків спеціаліста відносяться:

- ◆ з'явитися за викликом суду;
- ◆ відповідати на задані судом питання;
- ◆ давати усні консультації та письмові роз'яснення;
- ◆ звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів;
- ◆ у разі потреби надавати суду технічну допомогу.

Винятком з повноважень спеціаліста є неможливість надання висновків, які стосуються правових питань.

Спеціаліст має право:

- ◆ знати мету свого виклику до суду;
- ◆ відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками;
- ◆ з дозволу суду задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;
- ◆ звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів;

- ◆ на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

§ 6.3. Особи, які надають допомогу учасникам процесу

Особи, які надають допомогу учасникам процесу, – це учасники процесу, які не беруть участь у справі, але за їх допомогою інші особи у судовому засіданні користуються їх допомогою. Законом передбачено лише два види надання такої допомоги – це переклад та юридична допомога. Щодо другої, то вона виникла разом з чинним ЦПК, раніше це входило у допомогу представника, або до звичайної юридичної допомоги (консультації, складення процесуального документа тощо), але без можливості цією особою вивчати матеріали справи, робити з них копії тощо.

Необхідність перекладу виникла з самого початку існування цивільного процесу, оскільки зрозумілість процесу на рідній мові є запорукою та гарантією дотримання прав учасників судочинства. Для перекладу залучають перекладача.

Перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими. Перекладач допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі. Перекладач має право задавати питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Дозволяється навіть запрошувати перекладача з російської на українську мову. В усіх випадках не вимагається наявність у перекладача відповідного фаху.

Перекладач зобов'язаний з'являтися за викликом суду, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати пра-

вильність перекладу своїм підписом в процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють.

За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом.

Іншим видом допомоги є правова. Правову допомогу може надавати **особа, яка є фахівцем у галузі права**, тобто має кваліфікацію юриста і за законом має право на надання правової допомоги. Друга умова участі фахівця є спірною. Виникла вона з часу прийняття в 2001 р. Рішення Конституційним судом, де на рівні адвокатів виділили інститут фахівця у галузі права. Цей інститут був одразу на підставі Рішення Конституційного суду введений у кримінальний процес у ст. 44 КПК, згідно з якою захисником могли бути не лише адвокати, а й юристи. Практика впровадження фахівців у галузі права розпочалась і активно тривала десь до 2004 р., до того часу, коли в Постанові Пленуму Верховного Суду України „Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві” від 24.10.2003 р. № 8 зазначено, що „При вирішенні питання про наявність у фахівців у галузі права повноважень на здійснення захисту в кримінальній справі належить також з'ясувати, яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам. Визнати правильною практику тих судів, які за відсутності спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту в кримінальних справах”. Тобто, виходячи з того, що в законі є застереження „...за законом має право на надання правової допомоги”, Верховний Суд України прийшов до висновку, що для цього необхідний спеціальний закон, незважаючи, на те що юрист вже наділений правом на надання правової допомоги. Так, згідно з цивільним законодавством кожна особа має право займатися усіма видами діяльності, в тому числі і наданням юридичних послуг за

умови реєстрації цих осіб, як суб'єктів підприємницької діяльності, якщо такі послуги надаються систематично для отримання прибутку, а у випадку не систематичного зайняття такою діяльністю, то це звичайні цивільні правовідносини за договором.

Таким чином, не потрібно приймати спеціальний закон для визначення того, що фахівці-юристи мають право на надання такої допомоги.

Фахівець у галузі права має право:

- ◆ знайомитися з матеріалами справи;
- ◆ робити з них витяги;
- ◆ знімати копії долучених до справи документів;
- ◆ бути присутнім у судовому засіданні.

Особа, яка має право на надання правової допомоги, допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі.

Глава 7

ДОКАЗИ ТА ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України “Про судову експертизу” № 4038-XII від 25.02.1994 р.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” № 9 від 21.12.1990 р.

§ 7.1. Поняття та значення доказів у цивільному процесі

Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

Для прийняття доказів у справу вони повинні відповідати таким вимогам: належністю та допустимістю.

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування, тобто ті, що стосуються справи. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Наприклад, у справі про стягнення боргу за договором позики буде неналежним доказ, який підтверджує неприязливі стосунки між сторонами, оскільки предметом позову є саме невиконання зобов'язань, а не особисті відносини між особами.

Якщо суд визнає, що доказ є недопустимим, то він не бере його до розгляду.

Недопустимими є докази, які одержані з порушенням законного порядку або вони не можуть бути засобом доказування.

До доказів, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом, можна віднести ті, що отримані в порушення Закону України „Про інформацію”, а також, ст. ст. 31, 32 Конституції України, згідно чого не може бути порушена таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Не допускається також збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Наприклад, при позовній вимозі виключити з акту опису майно, на яке немає правовстановлюючих документів, необхідно просити визнати право власності на це майно, оскільки відносно до безспірного визнання права власності на майно необхідні певні документи (квитанції, гарантійні талони тощо), які є допустимими. У випадку відсутності цих документів з'являється спір про право, тому і необхідно додатково визнати в судовому порядку право власності на це майно.

Кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Докази подаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Цивільне процесуальне законодавство передбачило випадки звільнення від процесу доказування. Так, не потребують доказування:

- 1) обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, визнані факти;

- 2) обставини, визнані судом загальновідомими, – загальновідомі факти;
- 3) обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою а також преюдиційні факти;

Визнані факти – це обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (п. 1 ст. 61 ЦПК). Наприклад, позивач стверджує, що відповідач отримав певну суму коштів, а відповідач, у свою чергу, це визнає. В такому випадку суд не повинен вимагати позивача надати докази того, що дійсно ці кошти передавались. Від визнання факту слід відрізняти визнання позову, що призводить до припинення провадження у справі.

В окремих випадках сторона чи третя особа може відмовитися від визнання обставин. Зокрема, відповідно до ст. 178 ЦПК відмова від їх визнання в попередньому судовому засіданні приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини або внаслідок зловмисної домовленості її представника з другою стороною.

Загальновідомі факти – це факти, які відомі широкому колу осіб, у тому числі і суду. Загальна відомість фактів залежить від часу виникнення і поширеності інформації про них на певній території. Сторона, яка використовує загальновідомий факт, повинна про це зазначити. Загальновідомість того чи іншого факту може мати різні межі. Він може бути відомий у межах країни, окремої області, населеного пункту (об'єктивні межі загальновідомості певного юридичного факту). Окрім об'єктивних меж

загальновідомість певного юридичного факту має і суб'єктивні межі: він повинен бути відомий не тільки певним особам, а й усьому складові суду, який розглядає справу. Саме суд вирішує, чи є факт загальновідомим і таким, що не підлягає доказуванню, про що постановляє ухвалу, що не підлягає оскарженню (п. 2 ст. 61 ЦПК).

Преюдиційність фактів ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його межами, за якими сторони й інші особи, які брали участь у справі, а також їхні правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені рішенням суду факти та правовідносини. Обставини, що встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини (п. 3 ст. 61 ЦПК). Вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення мають преюдиційне значення тільки щодо двох питань: чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою (п. 4 ст. 61 ЦПК). Наявні в кримінальній справі чи справі про адміністративні правопорушення інші матеріали про факти, які складають предмет доказування у цивільній справі, підлягають дослідженню при розгляді судом спору про право цивільне, тому вони включаються в сферу доказової процесуальної діяльності у справі.

Презумптивні факти не потребують доказування при розгляді справи, оскільки вони згідно з законом припускаються встановленими, тобто законні презумпції. Правовими презумпціями є закріплені законодавством припущення про наявність або відсутність юридичних фактів. Суть презумптивного факту полягає у тому, що сторона, на користь якої встановлено таку правову норму (презумпцію), не зобов'язана доводити відповідну обставину. Наприклад, в справі про стягнення суми боргу непотрібно доводити, що за прострочення виконання грошового зобов'язання на вимогу кредитора боржник зобов'язаний відповідно до ст. 625 ЦК сплатити суму боргу з урахуванням

встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми.

§ 7.2. Класифікація доказів

Усі докази можна звести в окремі групи за певною ознакою. Так, за характером змісту доказів можна виділити прямі та непрямі.

Прямі докази дозволяють зробити однозначний висновок про наявність чи відсутність фактів, які підлягають доказуванню.

Непрямі докази, на відміну від прямих, не мають безпосереднього зв'язку із обставинами, які досліджуються, але дозволяють припустити про наявність чи відсутність певного факту.

За способом утворення докази класифікуються на первинні та вторинні.

Первинні (першоджерела, безпосередні) формуються під безпосереднім впливом фактів, які підлягають встановленню, надходять від безпосереднього носія інформації. Наприклад, фактичні дані, отримані за допомогою оригіналів документів.

Похідні (опосередковані, копії) лише відтворюють (копіюють) дані, одержані від інших джерел, тобто формуються під впливом опосередкованих джерел [85, с. 110].

За джерелами одержання доказів докази поділяються на особисті та речові.

Особисті докази – це пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, показання свідків, висновки експертів.

Матеріальні докази – це факти, зміст яких міститься у певних об'єктах матеріального світу, котрі подаються до суду, тобто письмові та речові докази.

За характером засобу доказування докази поділяються на:

1. Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників про відомі їм обставини.
2. Показання свідків.
3. Письмові докази.
4. Речові докази.
5. Висновок експерта.

Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників про відомі їм обставини надаються усно під час судового засідан-

ня. Письмові пояснення можуть надаватись лише у випадку звичайних пояснень, які не носять статусу доказу, в такому випадку вони повинні бути зачитані у судовому засіданні та приєднані до матеріалів справи. Пояснення мають доказову сутність, відповідно до ст. 62 ЦПК, лише у випадку, якщо сторони, треті особи та їхні представники допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи. Їх допит проводиться відповідно до ст. 184 ЦПК з дотриманням усіх вимог, передбачених для допиту свідків.

Якщо сторона, третя особи чи їхній представник дали згоду на допит їх як свідків, то вони попереджаються про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань. Перед початком дачі пояснень особа, яка їх надає, приводиться головоючим до присяги такого змісту: «Я, (ім'я, по батькові, прізвище), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи». Текст присяги підписується та приєднується до справи.

Допит розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі. Після надання пояснень інші особи, які беруть участь у справі, можуть задати питання. Суд має право з'ясовувати суть відповіді на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання тільки після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі.

Головуючий має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, знімати питання, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

У випадку порушення права на дачу пояснень сторін, третіх осіб чи їхніх представників, відповідно до п. 3 ст. 338 ЦПК, рішення суду підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд.

Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників про відомі їм обставини часом не обмежуються та судом чи учасниками процесу не перериваються. В деяких випадках суд може перервати пояснення цих осіб, якщо:

- ◆ пояснення не стосуються предмету чи підстави позову;
- ◆ наводяться доводи, отримані з порушенням закону;

- ♦ використовуються письмові записи, не пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті;
- ♦ застосовується образлива або нецензурна форма;
- ♦ проявляється неповага до суду.

Показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини.

Основний обов'язок свідка – це дати *правдиві* свідчення, тому він повинен попереджуватися про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК) і відмову від дачі показань (ст. 385 КК).

Відповідно до ст. 63 Конституції України та ст. 52 ЦПК особа не несе відповідальності за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Як випливає із роз'яснень Пленуму Верховного Суду України (п. 20 постанови від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування судами норм Конституції України при здійсненні правосуддя»), у випадку, коли під час судового засідання суддя не попередить про те, що ці особи мають право відмовитися від дачі показань, то слід визнати, що такі показання зазначених осіб одержані з порушенням закону, що їх недопустимо використовувати як засоби доказування. У разі ж, коли члени сім'ї чи близькі родичі сторін у справі погодилися давати показання, вони можуть нести відповідальність за завідомо неправдиві показання. Причому згадані особи зобов'язані повідомити суду причини відмови давати показання (п. 2 ст. 52 ЦПК).

Для правильного визначення свідка слід виходити з того, що **свідок** – як правило, незацікавлена особа, здатна за своїм фізичним і психічним розвитком правильно сприймати, зберігати відомості про факти і давати про них правильні показання, які сприймала безпосередньо, або які стали відомі обставини (факти), що мають значення для справи [85, с. 118].

Процесуальна правосуб'єктність свідка не залежить від наявності у нього дієздатності. Свідками можуть бути малолітні

й неповнолітні, якщо не можна обійтися без притягнення їх до участі у процесі, але обов'язково враховується рівень їх розвитку і здатність правильно сприймати дійсність.

Притягнення свідка до участі в процесі можливе за заявою осіб, які беруть участь у справі, і за ініціативою суду.

За необхідності одержання певних даних, що містять таємницю та перебувають під охороною закону, пояснення можуть бути витребувані від певних органів за ухвалою суду.

Перед допитом свідка слід встановити його особу, вік, рід занять, відношення до даної справи і стосунки із сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (п. 3 ст. 180 ЦПК), а лише потім під розписку попередити його про кримінальну відповідальність за дачу неправдивих показань і за відмову давати показання. Свідок перед допитом приводиться до присяги, текст якої він підписує. Присяга та розписка приєднуються до матеріалів справи.

Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі. Свідок дає показання у формі вільної розповіді. Далі йому задає запитання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Суд задає питання останнім (ст. 180 ЦПК).

Свідкові під час допиту дозволяється користуватися записами лише в тому випадку, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються суду та особам, які беруть участь у справі, та можуть бути приєднані до справи ухвалою суду (ст. 181 ЦПК).

Допит малолітніх та неповнолітніх свідків має істотні особливості, що визначаються їх віком, розумовим розвитком та психологічним станом, що зумовлений ходом судового засідання. Допит малолітніх та, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності педагога або батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не зацікавлені у справі. Ці особи мають можливість з дозволу суду ставити свідкові запитання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка. Свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, голо-

вуючий роз'яснює обов'язок дати правдиві показання, не попереджує про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання і не приводить до присяги. У виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалена та чи інша особа, яка бере участь у справі. Після повернення цієї особи до зали судового засідання головуючий повідомляє її про показання цього свідка і надає можливість поставити йому питання. Свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, після закінчення його допиту видаляється із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною присутність цього свідка в залі судового засідання (ст. 182 ЦПК).

Свідок має такі права:

- ◆ може давати показання рідною мовою та користуватися послугами перекладача (ст. 7 ЦПК);
- ◆ на отримання середнього заробітку за місцем роботи;
- ◆ на отримання компенсації за відрив їх від роботи чи звичайних занять у межах граничного розміру;
- ◆ на отримання компенсації вартості переїзду до іншого населеного пункту, добові та витрати з найму житла (ст. 86 ЦПК).

Письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи.

Основними ознаками письмових доказів слід визнати:

- 1) доказове значення має зміст, а не форма доказу (форма – другорядна ознака);
- 2) інформацію закріплено за допомогою письма або інших умовних знаків;
- 3) матеріал спроможний зберігати інформацію в незмінному вигляді тривалий час;
- 4) вони найчастіше виникають до порушення справи.

Доказове значення мають письмові докази, в тому числі документи, що володіють сукупністю таких ознак:

- а) містять відомості, які можуть бути перевірені, та носій яких відомий;
- б) зміст документа відповідає компетенції установ, підприємств, організацій, посадових осіб або громадян, які їх видають;
- в) містять певні реквізити (підписи, печатка тощо);
- г) повинні бути отримані законним шляхом;
- д) відомості про факти, обставини, що фіксуються в них, мають значення для даної справи [88, С.10].

Відсутність в документі хоч би однієї з ознак позбавляє його доказового значення, оскільки створює сумнів у достовірності даних, що містяться в ньому, або свідчить про його неналежність до справи.

Відомості можуть фіксуватися людиною безпосередньо, а також за допомогою різних механізмів. Так, останнім часом набуває все більшого поширення електронний документообіг.

Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу.

Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи.

Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

Речові докази можуть одночасно бути і засобом доказування, і об'єктом спору (так, у справі про визнання права власності об'єктом спору і водночас речовим доказом є будинок). Розмір, властивості речових доказів визначають характер їх дослідження. Окремі речові докази можуть бути доставлені до суду, де може проводитися їх дослідження, інші (земельні ділянки, споруди тощо) — оглядаються і досліджуються (якщо це необхідно) на місці.

Один і той самий предмет може бути речовим або письмовим доказом. Наприклад, боргова розписка є письмовим дока-

зом, але якщо буде проводитись почеркознавча експертиза на предмет ідентифікації почерку на розписці, то вона вже стає одночасно і речовим доказом.

Речові докази, як правило, є первинними, але у деяких випадках вони можуть бути похідними.

Дослідження речових доказів відбувається шляхом їх огляду судом. У необхідних випадках суд може залучити експерта або спеціаліста. Особливості того чи іншого доказу можуть бути з'ясовані також за допомогою свідка.

Відповідно до ст. 188 ЦПК дослідження та відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису здійснюються і проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з занесенням у журнал судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації.

Після демонстрації суд заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або у певній частині. З метою з'ясування відомостей, що містяться у матеріалах звуко- і відеозапису, а також у разі надходження заяви про їх фальшивість суд може залучити спеціаліста або призначити експертизу. На відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер, а також під час їх дослідження необхідно отримати згоду осіб, щодо яких зроблено запис.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом.

Експертиза здійснюється у визначеному процесуальному порядку з додержанням встановлених процесуальним законом правил і являє собою дослідження, виявлення і пізнання фактичних обставин, тобто науковий, дослідницький шлях до висновків про фактичні обставини у справі, наявність (відсутність) яких фіксується у висновках експертів. Підставою для проведення експертизи є необхідність застосування спеціальних знань у галузі науки, техніки чи ремесла. Під спеціальними

знаннями, необхідними для призначення експертизи в цивільному процесі, розуміють такі, що перебувають за межами правових знань, загальновідомих уявлень, які впливають з досвіду людей, тобто якими володіє вузьке коло фахівців.

Різновидами експертизи є комісійна та комплексна. **Комісійна** експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань. Комісійна експертиза проводиться у складних випадках та з метою запобігти упередженості експертів при наданні висновку. При проведенні комісійної експертизи, якщо думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. У випадку, якщо експерт не згодний з висновком іншого експерта (експертів), то він дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань (наприклад, психолого-психіатрична експертиза).

Призначається експертиза за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або за ініціативою суду. *Клопотання* про призначення експертизи може містити:

- ◆ прохання сторін про залучення експертами певних осіб;
- ◆ прохання суду провести експертизу у відповідній судово-експертній установі;
- ◆ питання, на які потрібна відповідь експерта;
- ◆ прохання проведення комплексної експертизи;
- ◆ прохання проведення комісійної експертизи.

Експертиза призначається *обов'язково* у таких випадках:

- ◆ заявлення клопотання обома сторонами;
- ◆ необхідно встановити характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- ◆ необхідно встановити психічний стан особи;
- ◆ необхідно встановити вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Підставою проведення експертизи є *ухвала суду*, де обов'язково зазначаються:

- ◆ підстави та строк для проведення експертизи;
- ◆ з яких питань потрібні висновки експертів;

Приклад клопотання про призначення експертизи

**Судді Дарницького районного суду
м.Києва**

Парфонову М.Л.

Говорухи Олексія Васильовича
(представник відповідачів)
04125 м. Київ,
вул. Васильківська, 9-Б, кв. 10

КЛОПОТАННЯ
про призначення почеркознавчої експертизи
по цивільній справі №2-470

Відповідачі Ніжнік В.І. та Новицький А.О. не визнають позовні вимоги в повному обсязі, посилаючись на те, що при написанні розписки та графіка погашення заборгованості гроші не передавались, а написання було під примусом. У зв'язку з цим, необхідним є отримання нового доказу – висновку експерта по визначенню психологічного стану під час написання рукописів, а саме, чи можливе було написання цих документів під примусом.

На підставі викладеного та керуючись ст. 143 ЦПК України,

Прошу:

1. Призначити судово-почеркознавчу експертизу по встановленню не ідентифікаційних ознак почерку та підписів відповідачів на "розписці" (а.с. 8) та "графіку" (а.с. 9).

2. На вирішення експертизи поставити наступне запитання: „Чи можливе виконання даних рукописів особами, які знаходились в стані збудження, або в якомусь іншому нервовому стані, який би міг бути при примушуванні написання цих рукописів”.

3. Для дослідження відповідачами будуть надані зразки почерку та підписів (вільні, експериментальні) в строк, зазначений судом.

4. Зобов'язати Дяченко В.М. надати для проведення експертизи оригінали розписки та графіка погашення заборгованості.

07 вересня 2006 р.

Говоруха О.В.

- ◆ ім'я експерта або найменування експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи;
- ◆ об'єкти, які мають бути досліджені;
- ◆ перелік матеріалів, що передаються для дослідження;
- ◆ попередження про відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- ◆ якщо експертизу призначено експертам кількох установ – зазначається найменування провідної установи, на яку покладається проведення експертизи.

Відповідно до ст. 144 ЦПК ухвала про призначення експертизи направляється в кожну установу – виконавцям, а також особі, яка не є працівником експертної установи. Об'єкти дослідження та матеріали справи направляються провідній установі. При визначенні об'єктів та матеріалів, що підлягають направленню на експертизу, суд у необхідних випадках вирішує питання щодо відібрання відповідних зразків.

У деяких випадках суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, проінструктувати його про доручене завдання і за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо сформульованих питань. Про вчинення цих дій повідомляються особи, які беруть участь у справі і які мають право брати участь у їх вчиненні.

Якщо проведення експертизи доручено спеціалізованій експертній установі, її керівник має право доручити проведення експертизи одному або кільком експертам, створювати комісії з експертів керованої ним установи, якщо судом не визначено конкретних експертів, у разі потреби замінювати виконавців експертизи, заявити клопотання щодо організації проведення досліджень поза межами експертної установи.

При ухиленні особи, яка бере участь у справі, від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні. У разі ухилення відповідача від проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи у справах про визнання батьківства, материнства суд має право постановити ухвалу про примусовий привід на проведення такої експертизи.

Експертиза проводиться в суді або поза судом, якщо потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду.

Висновок експерта складається у письмовій формі, який приєднується до справи.

Висновок експерта повинен містити:

- ◆ коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза;
- ◆ посилення, що експерта (експертів) попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- ◆ хто був присутній при проведенні експертизи;
- ◆ питання, що були поставлені експертові;
- ◆ які матеріали експерт використав;
- ◆ докладний опис проведених досліджень;
- ◆ зроблені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені судом питання;
- ◆ (при наявності) міркування про обставини, що мають значення для справи, з приводу яких експертові не були поставлені питання.

Висновок експерта для суду не є обов'язковим і оцінюється судом за внутрішнім переконанням. Проте незгода суду з висновком експерта повинна бути мотивована в рішенні або ухвалі.

Якщо у висновку експерта буде щось незрозумілим, то особи, які беруть участь у справі, можуть зробити заяву або суд з власної ініціативи запропонувати експерту дати усне пояснення свого висновку. Для чого експерт викликається у судові засідання, де і надає таке роз'яснення.

При необхідності може проводитись додаткова та повторна експертиза. **Додаткова** експертиза призначається, якщо висновок експерта визнано неповним або неясним. Проведення додаткової експертизи доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

Повторна експертиза призначається, якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності. Потворна експертиза доручається іншому експертові (експертам).

§ 7.3. Процес доказування

Процес доказування є одним з головних елементів цивільного судочинства. В залежності від результату процесу доказування суд приймає певне рішення.

Доказування – це діяльність, яка врегульована цивільним процесуальним законодавством і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін шляхом зазначення про докази, їх збирання, подання, дослідження та оцінки [85, с. 111].

Суб'єктами процесу доказування є особи, які беруть участь у справі. Суд відіграє лише допоміжну функцію, так, у випадку, коли є труднощі щодо витребування доказів для сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази (ст. 137 ЦПК).

Подаючи докази, сторони реалізують своє право на доказування і одночасно виконують обов'язок доказування щодо доведення тих обставини, на які вони посиляються як на підставу своїх вимог і заперечень.

Обов'язок із доказування покладається також на третіх осіб, органи та осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси (ст.ст. 27, 46 ЦПК).

Процес доказування поділяється на такі *етапи*:

- 1) визначення предмету доказування;
- 2) визначення засобів доказування;
- 3) збір та подання доказів;
- 4) дослідження доказів;
- 5) оцінка доказів.

Предмет доказування – це факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи. Наприклад, у справі про захист честі та гідності предметом доказування є обставини, за яких було порушено право на повагу честі та гідності.

Правильне встановлення предмета доказування сприяє визначеності подальшого процесу доказування щодо виявлення, збору, дослідження та оцінки доказів, встановлення

дійсних обставин справи та ухвалення законного й обґрунтованого рішення.

На етапі визначення засобів доказування необхідно з урахуванням належності та допустимості визначити які саме докази можуть підтвердити предмет доказування.

Збирання доказів здійснюється особами, які беруть участь у справі, самостійно та за допомогою запитів суду відповідно до ст. 137 ЦПК, а також за судовим дорученням (ст. 132 ЦПК).

Подання доказів проводиться сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, шляхом їх передачі до суду. Відповідно до ст. 131 ЦПК сторони зобов'язані подати свої докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі. Докази, подані пізніше, можуть прийматися тільки тоді, якщо сторона доведе, що на те були поважні причини.

Дослідження доказів — це безпосереднє сприйняття та вивчення доказів. Воно провадиться в судовому засіданні з додержанням принципів усності та безпосередності у процесі судового розгляду справи.

Суть дослідження доказів полягає в тому, що кожний доказ повинен бути вивчений під час судового слухання справи. Усі міркування, доводи, пояснення або висновки щодо нього повинні також прозвучати під час судового засідання. У разі відсутності цього або без занесення до журналу судового засідання вважається, що доказ у справі досліджений не був.

Рішення суду може ґрунтуватися тільки на тих доказах, які досліджувались під час розгляду справи на судових засіданнях.

Письмові докази або протоколи їх огляду досліджуються таким чином: вони оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках — також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, які беруть участь у справі, можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів. Особами, які беруть участь у справі, з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам.

У разі наявності сумнів з приводу достовірності або фальшивості письмового доказу особа, яка подала цей документ,

може просити суд виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів (ст. 185 ЦПК).

Речові докази досліджуються, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до журналу судового засідання.

Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з відображенням у журналі судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації. Після цього суд заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі. У разі потреби відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або у певній частині.

Висновок експерта оголошується в судовому засіданні. Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Суд має право з'ясовувати суть відповіді експерта на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі.

Оцінка доказів – це визначення належності, допустимості, достовірності кожного доказу окремо, а також достатності та взаємного зв'язку доказів у їх сукупності. Оцінку доказів здійснює суд.

Судовій оцінці можуть підлягати лише ті докази, які безпосередньо були досліджені в судовому засіданні (ст. 179 ЦПК), з урахуванням належності фактичних даних і допустимості засобів доказування (ст.ст. 58, 59 ЦПК). Оцінка доказів судом є підставою для прийняття ним відповідного за змістом акта застосування права, який має обов'язковий, владний характер, втілений в мотивувальній частині рішення суду (ст. 215 ЦПК).

Відповідно до ст. 212 ЦПК суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних

у справі доказів. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення, в тому числі і висновок експерта. Суд з урахуванням сукупності усіх доказів та за внутрішнім переконанням дає оцінку кожному доказу, про що зазначає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті.

Достовірність — це показник доброякісності джерела доказів, а також процесу їх формування. Після встановлення достовірності доказів суд визначає їх *достатність*, тобто вирішує питання про те, чи є можливість на основі зібраних по конкретній справі доказів зробити висновок про наявність фактів, які належать до предмета доказування. Достатність — це така кількість доказів, яка дозволяє вирішити справу, зробити певний висновок і ухвалити рішення.

Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

§ 7.4. Забезпечення доказів

Забезпечення доказів є способом процесуальної фіксації судом доказів, подання яких неможливе або є складнощі в поданні цих доказів.

Суд вирішує питання щодо забезпечення доказів на підставі поданої особою, яка бере участь у справі заяви про забезпечення доказів.

Заява про забезпечення доказів може подаватись до або під час попереднього судового засідання, з поважних причин на стадії судового розгляду, а також до подачі позовної заяви.

У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом 10 днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. У разі неподання позовної заяви у зазначений строк особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, заподіяні у зв'язку із забезпеченням доказів.

Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому

«Цивільне процесуальне право»

числі за їх місцезнаходженням. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів.

У заяві про забезпечення доказів повинні бути зазначені:

- ◆ докази, які необхідно забезпечити;
- ◆ обставини, що можуть бути підтверджені цими доказами;
- ◆ обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим;
- ◆ справа, для якої потрібні ці докази, або з якою метою потрібно їх забезпечити.

Наприклад:

*Дарницький районний суд
м.Києва*

*Позивача Федоренка Ігоря Петровича,
02325 м. Київ,
вул. Беретті, 4, кв.5,
тел. 332-15-02*

**ЗАЯВА
про забезпечення доказів**

У провадженні Деснянського районного суду м. Києва знаходиться цивільна справа №2-2145 за позовом Федоренка І.П. до Реброва Ю.С. про відшкодування шкоди, завданої залиттям квартири та моральної шкоди.

На підтвердження моральної шкоди, яка спричинена мені завданими незручностями відповідачем, а саме теперішні мої умови проживання у залитій квартирі, необхідно оглянути квартиру за її місцем знаходження.

На підставі викладеного й відповідно до ст. 133, ст. 134 ЦПК України

Прошу:

Забезпечити доказ у справі №2-2145 за позовом Федоренка І.П. до Реброва Ю.С. про відшкодування шкоди, завданої залиттям квартири, та моральної шкоди, способом огляду квартири №5 у буд. № 4 по вул. Беретті у м. Києві за її місцем знаходження щодо завданої моральної шкоди із-за створених умов проживання у залитій квартирі.

„_____” _____ 200__р.

Заява про забезпечення доказів розглядається судом, який розглядає справу, а якщо позов ще не пред'явлено, – місцевим загальним судом, у межах територіальної підсудності якого можуть бути вчинені процесуальні дії щодо забезпечення доказів.

Заява розглядається протягом 5 днів з дня її надходження з повідомленням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Присутність цих осіб не є обов'язковою.

У разі обґрунтованої вимоги заявника, а також якщо не можна встановити, до кого може бути згодом пред'явлено позов, заява про забезпечення доказів розглядається судом невідкладно лише за участю заявника.

Питання про забезпечення доказів вирішується ухвалою. Оскарження ухвали про забезпечення доказів не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає розгляду справи.

Якщо після вчинення процесуальних дій щодо забезпечення доказів позовну заяву подано до іншого суду, протоколи та інші матеріали щодо забезпечення доказів надсилаються до суду, який розглядає справу.

Глава 8

СУДОВІ ВИТРАТИ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Декрет КМУ “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
3. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ та їх розмірів” №1258 від 21.12.2005 р.
4. Постанова Кабінету Міністрів України „Про граничні розміри компенсації витрат, пов’язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави” №590 від 27.04.2006 р.
5. Постанова Кабінету Міністрів України „Про визначення розміру витрат, пов’язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах” №78 від 01.02.1995 р.
6. Інструкція „Про порядок обчислення та справляння державного мита”. Затверджена наказом Головної державної податкової інспекції України № 15 від 22.04.1993 р.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” № 9 від 21.12.1990 р.
8. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 8.1. Поняття та види судових витрат

Судові витрати – це витрати, що несуть сторони, заявники та заінтересовані особи за вчинення в їх інтересах цивільних процесуальних дій, пов'язаних із розглядом справи у порядку цивільного судочинства [93, с.236].

Судові витрати складаються з:

- ♦ судового збору;
- ♦ витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Судовий збір є обов'язковим платежем до бюджету при зверненні до суду. Розмір судового збору, порядок його сплати і звільнення від сплати встановлюються законом. На даний час закон, який би регулював судовий збір, не прийнятий. Відповідно до п. 5 Прикінцевих та перехідних положень ЦПК до набрання чинності законом, який регулює порядок сплати і розміри судового збору, судовий збір при зверненні до суду сплачується у порядку і розмірах, встановлених законодавством для державного мита. На сьогоднішній день порядок сплати і розміри державного мита регулює Декрет Кабінету Міністрів України „Про державне мито”. Порядок обчислення та справляння державного мита встановлено Інструкцією „Про порядок обчислення та справляння державного мита” затвердженою наказом Головної державної податкової інспекції України № 15 від 22.04.1993 р.

Розміри ставок державного мита наведені у таблиці (ставки вказані на час дії неоподатковуваного мінімуму громадян – 17 грн):

3 позовних заяв	1% ціни позову, але не менше 51 грн і не більше 1700 грн
3 позовних заяв про розірвання шлюбу	8,50 грн
3 позовних заяв про розірвання повторного шлюбу	17 грн
3 позовних заяв про розірвання шлюбу з особами, визнаними у встановленому порядку безвісно відсутніми чи недієздатними внаслідок душевної хвороби чи недоумства, або з особами, засудженими до позбавлення волі на строк не менше трьох років	3,40 грн

«Цивільне процесуальне право»

З позовних заяв про зміну або розірвання договору найму житлових приміщень, про продовження строку прийняття спадщини, про скасування арешту на майно та з інших позовних заяв немайнового характеру (або таких, що не підлягають оцінці), в тому числі про відшкодування моральної шкоди	8,50 грн
Із заяв (скарг) у справах окремого провадження	8,50 грн
Із позовних заяв із переддоговірних спорів	8,50 грн
З позовних заяв про розгляд питань захисту честі та гідності:	
- з позовних заяв немайнового характеру	17 грн
- з позовних заяв про відшкодування моральної (немайнової) шкоди з ціною позову до 1700 грн	1% ціни позову, але не менше 17 грн
- з позовних заяв про відшкодування моральної (немайнової) шкоди з ціною позову від 1700 грн до 170000 грн	5% ціни позову
- з позовних заяв про відшкодування моральної (немайнової) шкоди з ціною позову понад 170000 грн.	10% ціни позову
З апеляційних скарг на рішення судів і скарг на рішення, що набрали законної сили	50 відсотків ставки, що підлягає сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви й скарги, а з майнових спорів – ставки, обчисленої з оспорюваної суми
За повторну видачу копії рішення, ухвали	0,51 грн за кожний аркуш
З позовних заяв щодо захисту прав громадян на земельну частку (пай) і майновий пай	0,1% ціни позову
З заяв про видачу судового наказу	50 % ставки, яка визначається з оспорюваної суми у разі звернення до суду з позовом у порядку позовного провадження

Для визначення розміру державного мита для позову, що має матеріальний характер, необхідно розрахувати ціну позову.

Ціна позову – це вираз у грошовій одиниці (гривні) матеріальної позовної вимоги. Ціна позову зазначається у позовній заяві для визначення суми судового збору.

Необхідно зазначити, що на відміну від суми позовних вимог ціна позову відрізняється. Так, наприклад, до позовних вимог входить: *стягнути завдану шкоду у розмірі 1000 грн, моральну шкоду у розмірі 500 грн, витрати на правову допомогу – 300 грн, державне мито – 51 грн та витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи – 30 грн, що разом становить 1881 грн, хоча ціна позову буде становити лише – 1000 грн, тобто у розмірі завданої шкоди.*

Ціна позову визначається:

- 1) у позовах про стягнення грошових коштів – сумою, яка стягується;
- 2) у позовах про визнання права власності на майно або його вилучення – вартістю майна;
- 3) у позовах про стягнення аліментів – сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців;
- 4) у позовах про строкові платежі і видачі – сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки;
- 5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі – сукупністю платежів або видач за три роки;
- 6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач – сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік;
- 7) у позовах про припинення платежів або видач – сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік;
- 8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла – сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;
- 9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, – дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, – не нижче його балансової вартості;
- 10) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, – загальною сумою всіх вимог.

Якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом при вирішенні справи.

У разі збільшення розміру позовних вимог або пред'явлення нових вимог несплачену суму судового збору належить сплатити до звернення в суд з відповідною заявою. У разі зменшення розміру позовних вимог зайво сплачений судовий збір не повертається.

До **витрат, пов'язаних з розглядом судової справи**, належать:

- 1) витрати на інформаційно-технічне забезпечення;
- 2) витрати на правову допомогу;
- 3) витрати сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду;
- 4) витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз;
- 5) витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи.

До **витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи** відносяться витрати, пов'язані з інформуванням учасників цивільного процесу про хід і результати розгляду справи, а також витрати, пов'язані з виготовленням та видачею копій судових рішень.

Розмір та порядок оплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи залежно від категорії справ встановлюються Постановою Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ та їх розмірів” №1258 від 21.12.2005 р.

Розміри витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ подані у нижченаведеній таблиці фіксованими сумами, які є незмінними в залежності від розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Витрати на правову допомогу – це витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права.

Розділ 2. Загальні положення цивільного процесу

№ з/п	Категорія справи	Сума витрат, гривень
1	Справа позовного провадження з розгляду спору майнового характеру	30
2	Справа з розгляду позовної заяви:	
	1) про розірвання шлюбу	7,5
	2) про розірвання шлюбу з особою, визнаною у встановленому порядку безвісно відсутньою або недієздатною внаслідок душевної хвороби чи недоумства, або з особою, засудженою до позбавлення волі на строк не менше ніж три роки	3
	3) що впливає з інших сімейних правовідносин	7,5
	4) про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи	1,5
	5) немайнового характеру про захист честі, гідності та ділової репутації	15
	6) немайнового характеру (або такої, що не підлягає оцінці), в тому числі про зміну або розірвання договору найму житлового приміщення, про продовження строку прийняття спадщини, про скасування арешту на майно тощо	7,5
	7) про захист права громадянина на земельну частку (пай) і майновий пай	1,5
	8) з передоговірного спору	7,5
3	Справа окремого провадження	7,5
4	Справа наказного провадження	15
5	Справа про визнання та виконання рішення іноземного суду в Україні	15

Витрати на правову допомогу несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги. Граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлений Постановою Кабінету Міністрів України „Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави” №590 від 27.04.2006 р. Так, якщо компенсація буде сплачуватися іншою стороною, то граничний розмір повинен не перевищувати суму, яка обчислюється виходячи з того, що зазначеній особі виплачується 40 % розміру мінімальної заробітної плати за годину її роботи.

Якщо компенсація сплачується за рахунок держави, то граничний розмір повинен не перевищувати суму, що обчислюється ви-

ходячи з того, що особі, яка надає правову допомогу, виплачується 5 % розміру мінімальної заробітної плати за повний робочий день.

Витрати сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду, – це витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту сторін та їх представників, найманням житла, добові, а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Стороні, на користь якої ухвалено судові рішення, та її представникові сплачуються іншою стороною добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять – пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України „Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави” №590 від 27.04.2006 р. встановлені такі граничні розміри компенсації витрат сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду:

Вид компенсації	Граничний розмір
<i>За втрачений заробіток</i>	Обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати (розрахованої відповідно до абз. 3 п.2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затв. Постановою КМУ від 08.02.1995 р. № 100). Загальний розмір виплати не може перевищувати суму, розраховану за відповідний час, виходячи із трикратного розміру мінімальної заробітної плати
<i>За відрив від звичайних занять</i>	Обчислюється пропорційно до розміру мінімальної заробітної плати особи і не може перевищувати її розмір, обчислений за фактичні години відриву від звичайних занять
<i>Витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, та за наймання житла</i>	Не можуть перевищувати встановлені законодавством норми відшкодування витрат на відрядження

До витрат, пов'язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз відносяться:

- ◆ витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів;
- ◆ наймання житла;
- ◆ проведення судових експертиз;
- ◆ добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту);
- ◆ компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів несе сторона, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучення спеціаліста, перекладача та проведення судової експертизи.

Кошти на **оплату судової експертизи** вносяться стороною, яка заявила клопотання про проведення експертизи. Якщо клопотання про проведення експертизи заявлено обома сторонами, витрати на її оплату несуть обидві сторони порівну. У разі неоплати судової експертизи у встановлений судом строк суд скасовує ухвалу про призначення судової експертизи.

Добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також **компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять** свідкам, спеціалістам, перекладачам, експертам сплачуються стороною, не на користь якої ухвалено судові рішення. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять – пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати. У такому самому порядку компенсуються витрати на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача.

Якщо у справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи, залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судових витрат або зменшення їх розміру відповідні витрати відшкодовуються за рахунок Державного бюджету України.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України „Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом

«Цивільне процесуальне право»

цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави” №590 від 27.04.2006 р. встановлені такі граничні розміри компенсації витрат, пов’язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз:

Вид компенсації	Граничний розмір
<i>За втрачений заробіток</i>	Обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати (розрахованої відповідно до абз. 3 п.2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затв. Постановою КМУ від 08.02.1995 р. № 100). Загальний розмір виплати не може перевищувати суму, розраховану за відповідний час, виходячи із трикратного розміру мінімальної заробітної плати
<i>За відрив від звичайних занять</i>	обчислюється пропорційно до розміру мінімальної заробітної плати особи і не може перевищувати її розмір, обчислений за фактичні години відриву від звичайних занять
<i>Витрати, пов’язані з переїздом до іншого населеного пункту та за наймання житла</i>	не можуть перевищувати встановлені законодавством норми відшкодування витрат на відрядження
<i>На оплату послуг спеціаліста, перекладача</i>	обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати (розрахованої відповідно до абз. 3 п.2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затв. Постановою КМУ від 08.02.1995 р. № 100). Загальний розмір виплати не може перевищувати суми, розрахованої за відповідний час, виходячи із трикратного розміру мінімальної заробітної плати
<i>Пов’язані з проведенням судової експертизи</i>	не можуть перевищувати нормативну вартість проведення відповідних видів судової експертизи у науково-дослідних установах МЮ

Витрати, пов’язані з **проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій**, необхідних для розгляду справи, несе сторона, яка заявила клопотання про вчинення цих дій. Якщо клопотання про вчинення відповідних

дій заявлено обома сторонами, витрати на них несуть обидві сторони порівну. Граничний розмір не може перевищувати 50 % розміру мінімальної заробітної плати за сукупність дій, необхідних для розгляду справи (Постанова Кабінету Міністрів України „Про граничні розміри компенсації витрат, пов’язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави” №590 від 27.04.2006 р.).

§ 8.2. Порядок обчислення та справляння державного мита та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справ

Порядок обчислення та справляння державного мита та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справ є важливим етапом у цивільному судочинстві при зверненні до суду, оскільки у разі порушення порядку сплати або неправильного обчислення позовна заява (заява) не буде прийнята до провадження.

Державне мито справляється за ставками наведеної вище таблиці у розмірах частин неоподатковуваного мінімуму доходів громадян та в процентному відношенні до відповідної суми документа (суми позову, вартості відчужуваного майна тощо).

Порядок сплати державного мита

Державне мито сплачується готівкою, шляхом перерахувань із рахунка платника в кредитній установі.

Сплата готівкою відбувається в банківській установі на розрахунковий рахунок відповідного місцевого бюджету, наприклад:

Отримувач: ВДК у Печерському р-ні

ЄДРПОУ: 26077922

р/р: 31417537500007

Банк отримувача: УДК у м. Києві

МФО: 820019

Призначення: державне мито за касаційну скаргу

КЕКД: 22090100

Розрахункові рахунки на сплату державного мита змінюються на початку кожного календарного року.

З позовних заяв, що подаються до суду в іноземній валюті, а також за дії та операції в іноземній валюті державне мито сплачується в іноземній валюті. У разі, коли розмір ставок державного мита передбачено в частинах неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, державне мито сплачується в іноземній валюті з урахуванням курсу грошової одиниці Національного банку України. Фізичні особи та іноземні юридичні особи, що відповідно проживають або знаходяться за межами України, сплачують вказане в підпункті «у» п. 6 ст. 3 Декрету «Про державне мито» мито у доларах США або в іншій валюті та розмірах, якщо це передбачено угодами з Україною.

У всіх органах, які справляють державне мито, крім виконкомів сільських Рад народних депутатів, державне мито сплачується шляхом безготівкового розрахунку або готівкою до кредитної установи. Приймання кредитними установами державного мита від населення здійснюється у всіх випадках з видачею відповідної квитанції.

Державне мито сплачується до подання позовної заяви або апеляційної скарги на рішення суду і скарг на рішення, що набрали законної сили, а також при видачі судами копій документів.

Необхідно мати на увазі, що деякі заяви, що подаються до суду, не можуть бути віднесені до позовних заяв та апеляційних і касаційних скарг, у зв'язку з чим не підлягають оплаті державним митом. До них, зокрема, відносяться заяви про скасування ухвали суду про закінчення справи або залишення її без розгляду, про відстрочення чи розстрочку виконання рішення, зміну способу і порядку виконання рішення, про забезпечення позову чи про зміну одного виду забезпечення іншим тощо.

Із зустрічних позовних заяв, а також із заяв про вступ у справу третіх осіб з самостійними позовними вимогами мито справляється на загальних підставах.

У випадках вибуття із справи первісного позивача і заміни його правонаступником мито сплачується правонаступником, якщо воно не було сплачено первісним позивачем.

У випадках виділення судом однієї або кількох із з'єднаних позовних вимог в окреме провадження державне мито, сплачене за подання позову, не повертається і перерахунок його розміру не проводиться. По виділеній окремо справі мито повторно не сплачується.

За повторно подані позови, які раніше були залишені без розгляду, мито сплачується знову на загальних підставах. При цьому, коли в зв'язку із залишенням позову без розгляду мито підлягало поверненню, але не було повернуто, до повторно поданого позову може бути доданий первісний документ про сплату мита, якщо не минув рік з дня зарахування його до бюджету.

За подання позову разом кількома позивачами до одного або кількох відповідачів державне мито обчислюється, виходячи з загальної суми позову і сплачується позивачами пропорційно долі поданих кожним вимог.

Виходячи із загальної суми позову, державне мито справляється також у таких випадках:

- ◆ поданні позову одним позивачем до кількох відповідачів;
- ◆ об'єднанні суддею в одне провадження кількох однорідних справ.

Порядок обчислення державного мита

Розмір державного мита визначається безпосередньо особою, яка звертається до суду відповідно до встановлених ставок. У разі неможливості визначити ціну позову державне мито сплачується з суми, яка буде визначена суддею. При правильному обчисленні державного мита заява залишається без руху з наданням терміну для усунення цього недоліку, а при його неусуненні – повертається. При сплаті державного мита понад встановленої ставки особа за ухвалою суду може звернутись протягом року до відповідного державного казначейства із заявою про повернення зайво внесеної суми.

З позовних заяв, що носять одночасно майновий і немайновий характер, державне мито сплачується за ставками, встановленими для позовних заяв майнового характеру, і за ставками, встановленими для позовних заяв немайнового

характеру. Причому, якщо буде декілька немайнових вимог, то сплачується за однією ставкою.

З позовних заяв про розірвання шлюбу з одночасним поділом майна державне мито справляється одночасно як за розірвання шлюбу, так і за поділ майна.

Повернення державного мита

Сплачене державне мито підлягає поверненню частково або повністю у таких випадках:

- 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору у більшому розмірі, ніж це встановлено законом;
- 2) повернення заяви або скарги;
- 3) відмова у відкритті провадження у справі;
- 4) залишення заяви або скарги без розгляду;
- 5) закриття провадження у справі.

На підставі заяви платника про повернення державного мита з доданою ухвалою суду відповідний орган подає до фінансового відділу району чи міста, до бюджету якого надійшло державне мито і де знаходиться другий примірник документа про його сплату, разом з заявою платника свій висновок про обставини, що є підставою для повного або часткового повернення державного мита, а також оригінали документів, що підтверджують сплату державного мита, якщо воно підлягає поверненню в повному розмірі, із зазначенням номера квитанції, суми державного мита та дати його сплати.

Заяву платника про повернення державного мита, сплаченого в іноземній валюті, та свій висновок з цього питання орган, до якого було сплачено це мито, подає до Експортно-імпортного банку України, який вирішує питання повернення мита платнику в іноземній валюті.

Для повернення мита по справах, що залишаються в установах, які справляють мито, в довідці цієї установи вказується, що відповідні документи (позовні заяви, платіжні доручення, квитанції) знаходяться в справі даної установи.

Повернення державного мита проводиться за умови, якщо заяву подано до відповідного органу, що справляє мито, протягом року з дня зарахування його до бюджету.

Розділ 2. Загальні положення цивільного процесу

Державне мито, що надходить з інших держав і, зокрема, держав СНД та зараховується до державного бюджету України на рахунок Міністерства фінансів України, в разі необхідності повертається Міністерством фінансів України.

Витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справ відповідно до Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ, визначеного наказом Державної судової адміністрації України № 87 від 03.08.2006 р., сплачуються за такими реквізитами, наприклад:

Отримувач: Територіальне управління ДСА у м. Києві

Код ЄДРПОУ: 26268059

Розрахунковий рахунок: 35222012000064

Банк: УДК м. Києва

МФО банку: 820019

Призначення: Інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи

Код Шевченківського р/суду – 10

Витрати оплачують фізичні та юридичні особи, що звертаються до суду з позовними заявами, заявами про відкриття справ окремого провадження, клопотаннями про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, та скаргами.

Якщо позовна заява містить одночасно вимоги, які належать до різних категорій справ і для яких передбачено різний розмір витрат, їх оплата здійснюється за справою з найбільшим розміром.

У разі об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог або їх роз'єднання перерахунок витрат не проводиться. За виділену в самостійне провадження справу витрати оплачуються в розмірі, передбаченому для подання заяви до суду першої інстанції.

За повторно подану позовну заяву, заяву, клопотання, скаргу, яка раніше була повернена, залишена без розгляду або провадження у справах за якою було закрито, витрати оплачуються повторно в розмірі, передбаченому для подання позовної заяви, заяви, клопотання, скарги. У разі коли оплачені витрати підлягали поверненню у зв'язку з поверненням, залишенням позовної заяви, заяви, клопотання, скарги без розгляду або закриття провадження у справі, але не були повернені, до повторно поданої позовної заяви, заяви, клопотання, скарги додається оригінал документа про оплату витрат.

За зустрічну позовну заяву, а також за заяву про вступ у справу третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги стосовно предмета спору, витрати оплачуються у розмірі, передбаченому для подання позовної заяви до суду першої інстанції.

За позов кількох осіб до одного або кількох відповідачів витрати оплачуються всіма позивачами або одним з них.

За апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції після перегляду його в апеляційному порядку, касаційну скаргу на рішення апеляційного суду, скаргу у зв'язку з винятковими обставинами та заяву про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами витрати оплачуються в розмірі, передбаченому за позовну заяву, заяву, клопотання до суду першої інстанції.

Оригінал документа про оплату витрат додається до позовної заяви, заяви, клопотання, скарги, яку особа подає до суду.

Документом про оплату витрат є квитанція установи банку або відділення поштового зв'язку, які прийняли платіж, платіжне доручення, підписане уповноваженою посадовою особою і скріплене печаткою установи банку з відміткою про дату виконання платіжного доручення. У разі, коли оплата витрат здійснюється шляхом перерахування коштів з рахунка вкладника, відкритого в установі банку, додається довідка, засвідчена підписом контролера, скріпленим печаткою фінансової установи.

Повернення коштів, внесених для оплати витрат, здійснюється у випадках:

- 1) внесення коштів у більшому розмірі, ніж це встановлено законодавством;

- 2) повернення заяви або скарги;
- 3) відмови у відкритті провадження у справі;
- 4) закриття провадження у справі з підстави, визначеної п. 1 ст. 205 ЦПК;
- 5) залишення заяви без розгляду з підстав, визначених п. п. 1, 2 і 8 ст. 207 ЦПК.

Повернення здійснюється шляхом перерахування коштів на рахунок платника, відкритий в установі банку, грошового переказу через іншу фінансову установу або відділення поштового зв'язку в тримісячний строк після звернення особи.

Для повернення зазначених коштів платник подає до суду заяву, в якій зазначається підстава повернення, рахунок платника в установі банку, реквізити іншої фінансової установи чи адреса відділення поштового зв'язку, через які здійснюватиметься повернення коштів.

До заяви додаються: оригінал або засвідчена в установленому порядку копія документа про оплату витрат; засвідчена відповідним судом копія ухвали суду про повернення коштів, внесених для оплати витрат.

У разі коли оплачена сума витрат перевищує встановлений розмір, її надлишок повертається в порядку, встановленому цим пунктом.

Звільнення від сплати державного мита, зменшення, відстрочення та розстрочення судового збору та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи

Суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи на визначений строк, але не більше як до ухвалення судового рішення у справі.

Якщо у встановлений судом строк судові витрати не будуть оплачені, заява залишається без розгляду або витрати стягуються за судовим рішенням у справі, коли оплата судових витрат була відстрочена або розстрочена до ухвалення цього рішення.

Суд може зменшити розмір належних до оплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх

оплати. У разі подання позовної заяви після подання заяви про забезпечення доказів або позову розмір судового збору зменшується на розмір судового збору, сплаченого за відповідну заяву про забезпечення доказів або позову.

Від сплати державного мита звільняються:

- 1) позивачі – робітники та службовці – за позовами про стягнення заробітної плати й за іншими вимогами, що випливають з трудових правовідносин; члени колективних сільськогосподарських підприємств, працівники селянських (фермерських) господарств – за позовами до колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств про оплату праці та за іншими вимогами, пов'язаними з трудовою діяльністю;
- 2) позивачі – за позовами, що випливають з авторського права, а також з права на відкриття, винахід, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин та раціоналізаторські пропозиції;
- 3) громадяни – із апеляційних скарг і скарг на рішення, що набрали законної сили, у справах про розірвання шлюбу;
- 4) позивачі – за позовами про відшкодування збитків, заподіяних каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю годувальника;
- 5) позивачі – за позовами про стягнення аліментів;
- 6) сторони – із спорів, пов'язаних з відшкодуванням збитків, заподіяних громадянину незаконним засудженням, незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, незаконним застосуванням такого заходу, як взяття під варту, або незаконним накладенням адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, а також пов'язаних з виплатою грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості громадянам, реабілітованим відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»;
- 7) органи соціального страхування та органи соціального забезпечення – за регресними позовами про стягнення з особи, яка заподіяла шкоду, сум допомоги й пенсій, випла-

- чених потерпілому або членам його сім'ї, а органи соціального забезпечення – також за позовами про стягнення неправильно виплачених допомоги та пенсій;
- 8) позивачі – за позовами про відшкодування матеріальних збитків, завданих злочином;
 - 9) державні й громадські органи, підприємства, установи, організації та громадяни, які звернулися у випадках, передбачених чинним законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, а також споживачі – за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав;
 - 10) органи місцевого та регіонального самоврядування – за позовами до суду про припинення права власності на земельну ділянку;
 - 11) фінансові органи та державні податкові інспекції – позивачі й відповідачі – за позовами до суду;
органи державного контролю за цінами – позивачі й відповідачі – за позовами до суду;
 - 12) громадяни, віднесені до першої та другої категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи;
 - ◆ громадяни, віднесені до третьої категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, – які постійно проживають до відселення чи самостійного переселення або постійно працюють на території зон відчуження, безумовного (обов'язкового) і гарантованого добровільного відселення, за умови, що вони за станом на 1 січня 1993 р. прожили або відпрацювали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення не менше двох років, а у зоні гарантованого добровільного відселення не менше трьох років;
 - ◆ громадяни, віднесені до четвертої категорії потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно працюють і проживають або постійно проживають на території зони посиленого радіоекологічного контролю, за умови, що за станом на 1 січня 1993 р. вони прожили або відпрацювали в цій зоні не менше чотирьох років;

- ◆ інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи; інваліди I та II груп;
- 13) позивачі – Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Міністерство лісового господарства України та їхні органи на місцях, підприємства Укрзалізниці, що здійснюють захист лісонасаджень, органи рибоохорони – у справах стягнення коштів на покриття шкоди, заподіяної державі забрудненням навколишнього середовища, порушенням лісового законодавства та нераціональним використанням природних ресурсів і рибних запасів;
- 14) всеукраїнські та міжнародні об'єднання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що мають місцеві осередки у більшості областей України, Українська Спілка ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів), громадські організації інвалідів, їхні підприємства та установи, республіканське добровільне громадське об'єднання «Організація солдатських матерів України» – за позовами, з якими вони звертаються до суду;
- 15) Національний банк України та його установи, за винятком госпрозрахункових;
- 16) Генеральна прокуратура України та її органи – за позовами, з якими вони звертаються до суду в інтересах громадян і держави;
- 17) Українська державна страхова комерційна організація та її установи – за позовами, з якими вони звертаються до суду, в усіх справах, пов'язаних з операціями обов'язкового страхування;
- 18) Пенсійний фонд України, його підприємства, установи й організації; Фонд України соціального захисту інвалідів і його відділення; органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

- 19) державні органи приватизації – за позовами, з якими вони звертаються до суду, в усіх справах, пов'язаних із захистом майнових інтересів держави;
- 20) Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення – позивачі й відповідачі – за позовами до суду;
- 21) громадяни – за позовами про відшкодування збитків, завданих неповерненням у терміни, передбачені договорами або установчими документами, грошових та майнових внесків, які були залучені до акціонерних товариств, банків, кредитних установ, довірчих товариств та інших юридичних осіб, які залучають кошти та майно громадян;
- 22) громадяни – за позовами, з якими вони звертаються до суду в справах, пов'язаних із захистом прав і законних інтересів при наданні психіатричної допомоги;
- 23) відділи державної виконавчої служби – за позовами, з якими вони звертаються до суду, в усіх справах, пов'язаних із захистом майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, а також з проведення аукціонів;

Не підлягають оплаті при зверненні до суду і покладаються на сторони після розгляду справи судом витрати на інформаційно-технічне забезпечення у справах про:

- 1) поновлення на роботі;
- 2) стягнення заробітної плати, компенсацій працівникам, вихідної допомоги, відшкодування за затримку їх виплати;
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи;
- 4) стягнення аліментів;
- 5) визнання батьківства або материнства.

Звільняються від оплати витрати на інформаційно-технічне забезпечення без покладення на сторін після розгляду справи судом у справах про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 4) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 5) відшкодування шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду.

§ 8.3. Розподіл судових витрат між сторонами

Розподіл судових витрат є запорукою справедливого захисту прав та законних інтересів осіб, які звертаються до суду, та матеріальний захист інтересів свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та тих, хто надає правову допомогу. Так, якщо б не регулювалось питання розподілу судових витрат, то більшу половину справ (особливо тих, які мають матеріальний характер) недоречно було б взагалі розглядати у суді. Наприклад, *особа має намір звернутись до суду про стягнення з іншої особи 50 грн., при цьому їй необхідно сплатити державне мито у розмірі 51 грн. та витрат на інформаційно-технічне забезпечення – 30 грн., а можливо ще і за правові послуги.* В такому випадку, якщо б не був би передбачений розподіл судових витрат, то за наведеним прикладом, звертатись до суду було б недоцільним.

Таким чином, можна сказати, що основним принципом розподілу судових витрат є справедливе присудження сплати судових витрат між сторонами в залежності від задоволення позову.

Стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони понесені нею і документально підтверджені судові витрати. Якщо позов задоволено частково, судові витрати присуджуються позивачеві пропорційно до розміру задоволених позовних вимог, а відповідачеві — пропорційно до тієї частини позовних вимог, у задоволенні яких позивачеві відмовлено.

Якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від оплати судових витрат, з другої сторони стягуються су-

дові витрати на користь осіб, що їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог. Якщо обидві сторони звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави.

Якщо позивача, на користь якого ухвалено рішення, звільнено від сплати судового збору, він стягується з відповідача в дохід держави пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог.

У разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від оплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави.

Якщо суд апеляційної або касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, суд відповідно змінює розподіл судових витрат.

У разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення всіх понесених ним у справі витрат з відповідача.

Якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

У випадках закриття провадження у справі, а також у разі залишення заяви без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача.

При повному або частковому задоволенні позову, поданого до кількох відповідачів одним або кількома позивачами, звільненими від сплати державного мита, стягнення його провадиться за рішенням суду окремо з кожного відповідача виходячи з присудженої йому суми позову. Якщо такий позов подано кількома позивачами до одного відповідача, державне мито стягується з відповідача, виходячи із загальної суми позову.

У випадках притягнення судом іншої особи як другого відповідача, якщо при цьому позивач звільнений від сплати державного мита, мито обчислюється із загальної задоволеної суми позову і стягується з кожного відповідача пропорційно розміру присудженої з нього суми позову.

У випадку, коли позивач, звільнений від сплати державного мита, не наполягає на своїх вимогах внаслідок добровільного повного або часткового задоволення їх відповідачем після поданого позову, сума мита підлягає стягненню з відповідача за ухвалою суду.

При прийнятті судом рішення про право спадкоємців на майно державне мито обчислюється судом виходячи із загальної вартості майна і стягується судом з кожного спадкоємця пропорційно виділеній йому частці у спадковому майні. У випадках, коли спадкове майно одночасно оформляють різні категорії спадкоємців, мито обчислюється з частки спадкового майна, що належить кожному спадкоємцю. При цьому для обчислення мита не беруться до уваги:

- ◆ суми заробітної плати та інші суми, які випливають з трудових правовідносин;
- ◆ суми, які випливають з авторського права, в тому числі суми винагород авторам відкриттів, винаходів, раціоналізаторських пропозицій та промислових зразків.

У разі, коли позивач звільняється від сплати державного мита, при задоволенні позову воно стягується з відповідача (якщо відповідач також не звільнений від сплати мита) відповідно до задоволених вимог. Якщо позов залишено без задоволення, державне мито не сплачується.

Глава 9

ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ДО СУДОВИХ РІШЕНЬ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Закон України „Про доступ до судових рішень” №3262-IV від 22.12.2005 р.
4. Закон України „Про судоустрій України” від 07.02.2002 р. № 3018-III.
5. Закон України „Про звернення громадян” від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР.
6. Закон України „Про державну таємницю” від 21.01.1994 р. № 3855-XII.
7. Закон України „Про інформацію” від 02.10.1992 р. № 2657-XII.
8. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень” № 740 від 25.05.2006 р.
9. План заходів на 2006 р. щодо вдосконалення судового устрою та забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалено Указом Президента України № 242/2006 від 20.03.2006 р.
10. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалено Указом Президента України № 361/2006 від 10.05.2006 р.
11. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо відбору, обробки, представлення і архівації судових рішень в правових інформаційно-пошукових системах

§ 9.1. Поняття та значення вільного доступу до судових рішень

З метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства Закон України „Про доступ до судових рішень” №3262-IV від 22.12.2005 р., що набрав чинності з 01 червня 2006 р., закріпив вільний доступ до судових рішень.

Доступ до судових рішень у цивільних справах забезпечений до судових рішень, судових наказів та ухвал.

Вільний доступ до судових рішень забезпечує:

- ◆ гарантовані Конституцією України право на захист у суді порушених прав (ст. 55);
- ◆ принцип гласності судового процесу (ст. 129 Конституції України);
- ◆ право осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права чи обов'язки, оскаржити рішення суду;
- ◆ оскарження рішення суду у зв'язку з неоднаковим застосуванням судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону;
- ◆ ознайомлення суддів судів нижчого рівня з прецедентами судів вищого рівня;
- ◆ контроль громадськості за діяльністю судової влади.

Право на захист порушених прав та засада гласності не можуть бути ефективно реалізовані без законодавчого закріплення можливості ознайомлення з текстами судових рішень.

Необхідність забезпечення доступу до судових рішень пояснюється також вимогами процесуального законодавства. Так, особи, які не брали участі у справі, але чиїх інтересів безпосередньо стосується судове рішення, не мають реальної можливості ознайомитися з текстом судового рішення. Однак це винятково важливо для реалізації права на оскарження судового рішення, яким процесуальне законодавство наділяє і таких осіб (ст. ст. 292, 324 ЦПК). Право цих осіб на оскарження залишатиметься декларацією, доки не будуть встановлені механізми доступу до судових рішень.

Процесуальне законодавство визначає також, що підставою для оскаржених судового рішення може бути неоднакове застосування судом (судами) одного й того самого положення закону (ст. 354 ЦПК). Реалізація цієї норми також ускладнена без створення належних умов доступу до судових рішень.

Якість судових рішень потерпає від того, що судді судів нижчого рівня не мають достатніх можливостей знайомитися з судовою практикою судів вищого рівня. Крім того відкритість судових рішень розглядається як необхідна умова контролю громадськості за діяльністю судової влади.

Доступ до судових рішень спрямований на забезпечення прозорості діяльності судової влади та створення механізму для реалізації конституційної засади гласності судового процесу в частині ознайомлення із судовими рішеннями. Такий механізм сприятиме однаковому застосуванню закону, формуванню єдиної практики правозастосування у судах, а також забезпечить відповідальне ставлення суддів до підготовки судових рішень, оскільки вони стануть доступними для громадськості.

Вільний доступ до судових рішень реалізується за допомогою створення в Україні Єдиного державного реєстру судових рішень.

Вільний доступ до судових рішень сприяє особам в реалізації і ефективному захисті своїх прав у суді, підвищенню гласності судового процесу, відповідальному ставленню суддів до підготовки судових рішень, стабільності і одноманітності судової практики при здійсненні правосуддя.

Відповідно до ст. 2 Закону України „Про доступ до судових рішень” кожен має право на доступ до судових рішень. Це право забезпечується офіційним оприлюдненням судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України <http://reyestr.court.gov.ua>. Судові рішення також можуть опубліковуватися в друкованих виданнях, поширюватися в електронній формі.

Особи, які не беруть (не брали) участі у справі, мають право ознайомитися з судовим рішенням у повному обсязі, якщо воно безпосередньо стосується їхніх прав, свобод, інтересів чи обов'язків.

§ 9.2. Єдиний державний реєстр судових рішень

Для доступу до судових рішень Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (далі — Реєстр).

Єдиний державний реєстр судових рішень — це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень.

Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України.

Відповідно до п. 2 ст. 11 Закону України „Про доступ до судових рішень” КМУ повинен не пізніше 1 червня 2006 р. забезпечити постійне внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень електронних копій судових рішень Верховного Суду України, апеляційних загальних судів, а внесення судових рішень місцевих загальних судів — не пізніше 1 січня 2007 р.

Для реалізації права доступу до судових рішень, внесених до Реєстру, користувачу надаються можливості пошуку, перегляду, копіювання та роздрукування судових рішень або їхніх частин.

Будь-які обмеження права вільного користування офіційним веб-порталом судової влади України не допускаються, крім випадків, визначених Законом України „Про доступ до судових рішень”. Проте судді мають право на доступ до усіх інформаційних ресурсів Реєстру, в тому числі до інформації, яка є обмеженою для інших коористувачів. Доступ суддів до державної таємниці, що міститься в судових рішеннях, забезпечується відповідно до Закону України “Про державну таємницю” і здійснюється шляхом автентифікації користувача.

Спеціалізоване програмне забезпечення затверджується Державною судовою адміністрацією і є власністю держави в особі зазначеної Адміністрації.

Інформаційно-технічне забезпечення Реєстру здійснюється інформаційно-технічним адміністратором Реєстру, який:

- ♦ забезпечує функціонування Реєстру та оновлення його інформаційних ресурсів, загальний та повний доступ

фізичних та юридичних осіб до судових рішень через офіційний веб-портал судової влади цілодобово;

- ◆ реєструє, обліковує, обробляє, накопичує та зберігає копії судових рішень на паперових носіях, копії судових рішень в електронному вигляді;
- ◆ вживає заходів для забезпечення захисту інформації, внесеної до Реєстру;
- ◆ може систематично публікувати судові рішення у періодичних виданнях, а також видавати збірники за окремими категоріями судових справ. Будь-яке опублікування судових рішень повинне відповідати вимогам стосовно нерозголошення відомостей, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу та для забезпечення нерозголошення яких прийнято рішення про розгляд справи в закритому судовому засіданні;
- ◆ виконує інші функції, пов'язані із функціонуванням Реєстру.

Контроль за виконанням заходів, пов'язаних із захистом інформації, що міститься у Реєстрі, здійснює Державна судова адміністрація.

Інформаційно-технічний адміністратор Реєстру не може виключати тексти або вносити будь-які зміни до текстів судових рішень, крім випадків, пов'язаних з необхідністю виправлення помилки, допущеної у процесі внесення судового рішення до Реєстру.

Копії судових рішень в електронному вигляді зберігаються у Реєстрі та на електронних носіях інформації безстроково, а копії на паперових носіях зберігаються протягом одного року з моменту їх надходження.

При формуванні Реєстру суди надсилають інформаційно-технічному адміністратору Реєстру копії всіх судових рішень, яким присвоюється реєстраційний номер із зазначенням дати внесення до Реєстру.

Для забезпечення підготовки копій судових рішень суд визначає відповідальну особу апарату суду та протягом тижня надсилає до інформаційно-технічного адміністратора Реєстру копію

відповідного наказу із зазначенням прізвища, імені, по батькові та контактного телефону такої особи.

Інформаційно-технічний адміністратор Реєстру у п'ятиденний строк з моменту надходження зазначеного наказу:

- ◆ автентифікує відповідальну особу у Реєстрі;
- ◆ присвоює відповідальній особі електронну адресу та надає особистий ключ електронного цифрового підпису;
- ◆ доводить до відома відповідальної особи електронну та поштову адресу своєї абонентської скриньки для надсилення копій судових рішень.

Копії судових рішень надсилаються до інформаційно-технічного адміністратора Реєстру відповідальною особою апарату суду не пізніше ніж через 15 календарних днів після ухвалення (постановлення) судового рішення.

Контроль за надсиланням судами копій судових рішень до інформаційно-технічного адміністратора Реєстру здійснює голова відповідного суду, особа, яка тимчасово виконує його обов'язки, один із заступників голови суду або керівник апарату (завідуючий секретаріатом) суду.

Суду після внесення тексту судового рішення до Реєстру надсилається витяг із Реєстру за формою № 1 електронною поштою із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення з використанням електронного цифрового підпису інформаційно-технічного адміністратора Реєстру або рекомендованим поштовим відправленням у п'ятиденний строк з моменту внесення до Реєстру тексту судового рішення.

Електронний текст судового рішення у Реєстрі повинен містити:

- ◆ найменування суду, який ухвалив (постановив) судове рішення;
- ◆ код суду згідно з Довідником статистичних кодів, затвердженим Державною судовою адміністрацією;
- ◆ інстанцію, у якій розглядалася справа;
- ◆ форму судочинства (цивільне, кримінальне, господарське, адміністративне);
- ◆ форму судового рішення;

- ◆ дату ухвалення (постановлення) судового рішення;
- ◆ номер та дату судової справи (якщо номер судової справи змінено, додатково зазначається попередній номер та дата судової справи);
- ◆ номер та дату судової справи, рішення у якій переглядається;
- ◆ дату ухвалення (постановлення) судового рішення, що переглядається;
- ◆ найменування та код суду, що ухвалив (постановив) судове рішення, що переглядається, згідно із зазначеним Довідником статистичних кодів;
- ◆ склад суду із зазначенням прізвища та ініціалів судді (суддів);
- ◆ найменування сторін судового процесу (з урахуванням режиму доступу до судових рішень);
- ◆ статус сторін судового процесу (фізична особа, юридична особа, зокрема державний орган, державне підприємство, установа, організація);
- ◆ текст судового рішення.

Копії судових рішень в електронному вигляді надсилаються відповідальною особою апарату суду із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення та з використанням електронного цифрового підпису на електронну адресу інформаційно-технічного адміністратора Реєстру раз на добу електронною поштою із зворотним підтвердженням факту їх отримання. Тексту судового рішення в електронному вигляді вноситься в Реєстр протягом трьох діб з моменту його надходження.

Заміна літерними або цифровими позначеннями відомостей, що не можуть бути розголошені в текстах судових рішень, відкритих для загального доступу, здійснюється інформаційно-технічним адміністратором Реєстру.

Електронна база даних судового діловодства формується та оновлюється апаратом суду на підставі обліково-статистичних карток, що заводяться на судові справи, із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення і на електронному носії інформації надсилається відповідальною особою апа-

рату суду інформаційно-технічному адміністратору Реєстру разом з копіями судових рішень.

Копії судових рішень надсилаються відповідальною особою апарату суду до інформаційно-технічного адміністратора Реєстру на паперових носіях, якщо в суді не застосовується у повному обсязі спеціалізоване програмне забезпечення один раз на тиждень на абонентську скриньку.

§ 9.3. Порядок офіційного опублікування та вільного доступу до судових рішень

Кожна особа має право повністю або частково відтворювати судові рішення, що проголошені судом прилюдно, у будь-який спосіб, у тому числі через оприлюднення в друкованих виданнях, у засобах масової інформації, створення електронних баз даних судових рішень. Проте будь-яке редагування тексту судового рішення не повинно спотворювати його зміст.

Опублікування текстів судових рішень поділяється на офіційне і неофіційне. Тексти судових рішень вважаються офіційно опублікованими за умови посвідчення органом, який веде Єдиний державний реєстр судових рішень, відповідності текстів судових рішень оригіналам або електронним копіям судових рішень, поміщених до Єдиного державного реєстру судових рішень. Опублікування текстів судових рішень без додержання зазначеної вимоги вважається неофіційним. Такі тексти не можуть використовуватися судом у здійсненні судочинства.

Судові рішення, внесені до Реєстру, можуть офіційно опубліковуватися у друкованих виданнях. Судові рішення можуть офіційно опубліковуватися в скороченому обсязі, якщо це виправдано метою видання.

У текстах судових рішень, що відкриті для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-порталі судової влади або офіційне опублікування, не можуть бути розголошені відомості, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу. Такі відомості замінюються літерними або цифровими позначеннями.

До відомостей, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу, належать:

- 1) імена (ім'я, по батькові, прізвище) фізичних осіб;
- 2) адреси місця проживання або перебування фізичних осіб, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, ідентифікаційні номери (коди);
- 3) реєстраційні номери транспортних засобів;
- 4) інша інформація, що дає можливість ідентифікувати фізичну особу.

До відомостей, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу, але можуть бути розголошені, відносяться:

- 1) прізвища та ініціали суддів, які ухвалили судові рішення;
- 2) імена посадових чи службових осіб, які, виконуючи свої повноваження, беруть участь у цивільній, господарській, адміністративній чи кримінальній справах, справах про адміністративні правопорушення (проступки).

У текстах судових рішень, відкритих для загального доступу, не можуть бути також розголошені відомості, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про розгляд справи в закритому судовому засіданні.

Пошук інформації у Реєстрі здійснюється за такими реквізитами:

- ◆ найменування суду, що ухвалив (постановив) судові рішення;
- ◆ код суду згідно з Довідником статистичних кодів;
- ◆ прізвище та ініціали судді (суддів), який ухвалив (постановив) судові рішення;
- ◆ дата ухвалення (постановлення) судового рішення;
- ◆ форма судочинства;
- ◆ форма судового рішення;
- ◆ номер справи, у якій прийнято рішення, та дата її надходження до суду;
- ◆ найменування сторін судового процесу (з урахуванням режиму доступу до судових рішень);
- ◆ державний орган, державне підприємство, установа, організація;
- ◆ пошук за ключовими словами.

Особа, яка не бере (не брала) участі у справі, якщо судове рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, може звернутися до апарату відповідного суду з письмовою заявою про:

- 1) надання можливості ознайомитися із судовим рішенням;
- 2) надання можливості виготовити в приміщенні суду копії судового рішення за допомогою власних технічних засобів;
- 3) виготовлення копії судового рішення апаратом суду.

У заяві особа повинна обґрунтувати, чому вона вважає, що судове рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків.

Заява розглядається відповідальною службовою особою апарату суду невідкладно, а якщо вона потребує додаткового вивчення, то протягом трьох робочих днів. Про результати розгляду заяви службова особа апарату суду вносить запис до відповідного журналу із зазначенням відомостей про особу, яка звернулася з цією заявою.

Копія судового рішення, виготовлена апаратом суду, засвідчується відповідальною службовою особою апарату суду та печаткою суду із зазначенням дати.

Заява про доступ до судового рішення не підлягає задоволенню з таких підстав, якщо:

- 1) до суду звернулася особа, яка не має процесуальної дієздатності, або особа від імені заінтересованої особи за відсутності відповідних повноважень;
- 2) матеріали справи передані до іншого суду чи на зберігання до державної архівної установи;
- 3) судові рішення безпосередньо не стосується прав, свобод, інтересів чи обов'язків цієї особи.

Забороняється відмовляти в доступі до відповідного судового рішення заявникам, стосовно яких судом вжито заходів щодо забезпечення позову або запобіжних заходів.

Рішення про відмову у наданні доступу до судового рішення повинно бути вмотивованим та викладається службовою особою апарату суду в письмовій формі із зазначенням порядку його оскарження. Оскаржується таке рішення до голови відповідного суду або до апеляційного суду.

Дозвіл на повний доступ до судових рішень надається та анулюється:

- ◆ працівникам апарату суду — головою відповідного суду, особою, яка тимчасово виконує його обов'язки, або керівником апарату (завідуючим секретаріатом) суду;
- ◆ працівникам територіальних управлінь Державної судової адміністрації — начальником територіального управління Державної судової адміністрації або особою, яка тимчасово виконує його обов'язки;
- ◆ працівникам центрального апарату Державної судової адміністрації — Головою або особою, яка тимчасово виконує його обов'язки;
- ◆ працівникам інформаційно-технічного адміністратора Реєстру — уповноваженою особою інформаційно-технічного адміністратора Реєстру.

Посадові особи разом з наданням дозволу на повний доступ до судових рішень звертаються листом, завіреним печаткою відповідного органу, до інформаційно-технічного адміністратора Реєстру з клопотанням про присвоєння автентифікатора, в якому зазначаються посада, прізвище, ім'я, по батькові та контактні телефони особи, яка отримує дозвіл на повний доступ до судових рішень.

Дозвіл на повний доступ до судових рішень анулюється посадовою особою, яка його надала, у разі порушення правил користування Реєстром, а також з інших підстав, зокрема звільнення з посади, переведення на посаду, що не передбачає повного доступу до судових рішень за службовими обов'язками.

Посадові особи, які анулюють дозвіл на повний доступ до судових рішень, повідомляють про це інформаційно-технічного адміністратора Реєстру листом, завіреним печаткою відповідного органу. У листі зазначається посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої анульовано дозвіл на повний доступ до судових рішень.

Особи, яким надано дозвіл на повний доступ до судових рішень, зобов'язані не допускати розголошення будь-яким способом інформації, що стала їм відома у зв'язку з користуванням Реєстром.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Розділ 3

НАКАЗНЕ ТА ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 10

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. №606-XIV.
3. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
4. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 10.1. Поняття, значення, зміст наказного провадження

Практика в судах за ЦПК 1963 р. склалась так, що деякі матеріальні спори за наявності достатніх доказів практично не дотримуються повної процедури розгляду цивільних справ, а лише в межах кабінету судді вирішується, чи є якісь істотні заперечення у відповідача, якщо таких немає, то і спір задовольняється одразу на користь позивача. Такі спори частіше вирішувались щодо стягнення боргу за письмовими правочинами, стягнення заробітної плати та ін. З урахуванням сталої даної судової практики в прийнятій Цивільний процесуальний кодекс України введена новела скороченого розгляду, а точніше прийняття рішення – судового наказу, що одразу є і виконав-

чим документом. Ця новела є наказне провадження. При цьому необхідно розуміти, що назва цього провадження походить не від російського слова „наказывать”, а від слова „наказ”. Такий порядок розгляду цивільних справ вже давно існує в багатьох країнах світу, що дозволяє суду полегшити свою роботу на легких справах та зосередитись на більш важких.

Наказне провадження регулюється II розділом ЦПК. Згідно зі ст. 95 ЦПК **судовий наказ** – це особлива форма судового рішення про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги. Оскільки судовий наказ одночасно виступає і виконавчим документом, то до нього, також застосовуються вимоги виконавчих документів згідно зі ст. 19 Закону України „Про виконавче провадження”.

Наказне провадження можливе при дотриманні двох умов:

1. Заявлено вимогу, за якою може бути видано судовий наказ (ст. 96 ЦПК):

- 1) яка ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі;
- 2) про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 3) про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- 4) в інших випадках, встановлених законом.

2. Відсутній спір про право.

Розглянемо ці умови детально. По-перше, необхідно з'ясувати що таке спір про право? В науці немає однозначного визначення поняття спору про право. Будемо виходити з його буквального тлумачення, а саме, що спір про право – це спір між певними сторонами про певне право, яке необхідно встановлювати в процесі змагальності сторін.

По-друге, категорії вимог, за якими може бути виданий наказ, перерахований в ст. 96 ЦПК, тобто три випадки та в інших випадках, встановлених законом, проте інших випадків на даний час ще не існує. На нашу думку, існує ще ряд випадків, які законодавець не передбачив. Так, наприклад, в Білорусі перелік

вимог, що можуть бути розглянуті в порядку наказного провадження, чітко визначений законом, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Це вимоги, засновані на нотаріально засвідченій угоді, на протесті векселя в несплаті, неакцепті та не датуванні акцепту, здійсненого нотаріусом; вимога про стягнення аліментів на неповнолітніх дітей, якщо вона не пов'язана з встановленням батьківства або необхідністю залучення третіх осіб, вимога про стягнення нарахованої, але не сплаченої працівникові заробітної платні, вимога про стягнення з громадян податків та зборів у дохід держави; вимога, заявлена відповідним органом, про стягнення видатків за розшук відповідача або боржника [82].

Скорочений порядок розгляду полягає в тому, що наказне провадження не має судових засідань, тобто після прийняття заяви видається судовий наказ, який і подається до виконавчої служби.

Процесуальним документом, який подається до суду, є заява. Сторонами в провадженні виступають заявник та боржник.

Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності позовного провадження.

§ 10.2. Порядок прийняття заяви про видачу судового наказу

Заява про видачу судового наказу складається в суд у письмовій формі.

Зміст заяви закріплений в ст. 98 ЦПК. У заяві повинно бути зазначено:

- 1) найменування суду першої інстанції, в який подається заява, наприклад Деснянський районний суд м. Києва;
- 2) прізвище, ім'я та побатькові (найменування юридичної особи) заявника та боржника, а також прізвище, ім'я та побатькові (найменування) представника заявника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;

- 3) після заголовку „Заява” викладаються вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;
- 4) вартість майна у разі його витребування;
- 5) перелік документів, що додаються до заяви.

Заява підписується заявником або його представником (за наявності документа, що підтверджує повноваження – довіреність) і подається з її копіями та копіями доданих до неї документів відповідно до кількості боржників. Подається безпосередньо до суду через канцелярію або надсилається поштою.

Наприклад:

*Печерський районний суд
м. Києва*

ЗАЯВНИК:

*Бойко Володимир Петрович
02210, м.Київ,
вул. Чернигівська, 38, кв.9
тел. 212-23-02*

БОРЖНИК:

*Остапчук Володимир Борисович
01014 м. Київ,
вул. Леніна, 63, кв. 10
тел. 221-23-02*

ЗАЯВА

про видачу судового наказу

щодо стягнення суми боргу за договором оренди автомобіля

01 травня 2003 р. Бойко Володимира Петрович (Заявник) з одного боку та Остапчук Володимира Борисович (Боржник) з іншого боку, уклали письмовий Договір оренди автомобіля марки „Опель-Вектра” держ.номер 1693 АА в тимчасове володіння та користування (додаток №1). Стан автомобіля на момент передачі в оренду відповідав технічним вимогам. При передачі автомобіля Боржнику було надано нотаріально посвідчене доручення від 01.05.2003 р. про право керування автомобілем (додаток №2).

*Боржник згідно з абз. 2 п. 7.1. Договору оренди автомобіля зобов'язався вчасно здійснювати орендні платежі. Борг по орендних платежах становить **2,850,00** грн.*

На підставі викладеного та керуючись ст.ст. 22, 779 ЦК України, ст.ст.95–99 ЦПК,

Прошу:

Видати судовий наказ про наступне:

- 1) Стягнути з Боржника на користь Заявника суму боргу за договором оренди автомобіля у розмірі **2,850,00** грн. (дві тисячі вісімсот п'ятдесят гривень 00 копійок).
- 2) Стягнути з Боржника на користь Заявника сплачене державне мито, згідно з квитанцією.

Стягнути з Боржника на користь Заявника сплачені витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, згідно з квитанцією.

Розділ 3. Наказне та позовне провадження

Додаток:

- 1) Копія договору оренди автомобіля.
- 2) Копія доручення.
- 3) Копія техпаспорта.
- 4) Квитанція про сплату державного мита.
- 5) Квитанція про сплату витрат на інформаційно-технічні послуги.
- 6) Копія заяви з додатками.

01 вересня 2006 р.

Заявник

П.П.Бойко

У разі подання неналежно оформленої заяви суддя залишає заяву без руху, про що постановляє ухвалу із зазначенням підстав такого рішення, і надає заявнику строк для усунення недоліків. Якщо заявник у встановлений строк виконає вимоги відповідно до ухвали суду, заява вважається поданою в день первісного її подання до суду. Інакше заява вважається неподаною і повертається заявникові. Повернення заяви не є перешкодою для повторного звернення з такою самою заявою після усунення її недоліків.

За подання заяви про видачу судового наказу сплачується судовий збір у розмірі 50 % ставки, яка визначається з оспоруваної суми у разі звернення в суд з позовом у порядку позовного провадження. Наприклад, ставка за позов майнового характеру сплачується у розмірі 1 % від ціни позову, але не менше трьох неоподатковуваних мінімумів громадян (на даний час 17 грн. x 3 = 51 грн.). Сума, на яку просить заявник видати судовий наказ становить 1000 грн. 1 % з цієї суми становить 10 грн, мінімальна ставка в цьому випадку буде 51 грн і 50 % від цієї ставки становить 25,50 грн.

У разі відмови у видачі судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження ця сума зараховується до суми судового збору, встановленої за позовну заяву.

Суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу в таких випадках:

- 1) заявлено вимогу, яка не передбачає видачу судового наказу;

2) із заяви і поданих документів вбачається спір про право.

Про відмову у прийнятті заяви суддя постановляє ухвалу. Дана ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку. Проте повторно звертатись з такою самою заявою не можливо, у цьому випадку заявник має право звернутися з тими самими вимогами у позовному порядку.

§ 10.3. Порядок видачі судового наказу

Як уже зазначалось, суть скороченого розгляду полягає саме в тому, що розгляд заяви проводить сам суддя без судового засідання та без виклику сторін протягом трьох днів з дня її прийняття.

З урахуванням ст. 103 ЦПК та Закону України „Про виконавче провадження” у судовому наказі зазначаються:

- 1) найменування „Судовий наказ”;
- 2) дата видачі наказу;
- 3) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;
- 3) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційний код суб'єкта господарської діяльності стягувача та боржника за його наявності (для юридичних осіб), індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника за його наявності (для фізичних осіб – платників податків), а також інші відомості, якщо вони відомі суду чи іншому органу, що видав виконавчий документ, які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню, такі як дата і місце народження боржника та його місце роботи (для фізичних осіб), місцезнаходження майна боржника тощо;
- 4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;
- 5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню, а також розрахунковий рахунок боржника (юридичної особи) в

установі банку, з якого повинні бути стягнуті грошові кошти, якщо такий повідомлений заявником, яке майно присуджено та його вартість;

- 6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;
- 7) строк пред'явлення судового наказу до виконання.
- 8) набрання законної сили судовим наказом.

Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили.

Після видачі судового наказу суд невідкладно надсилає його копію боржникові рекомендованим листом із повідомленням. Одночасно з копією судового наказу боржникові надсилається копія заяви стягувача з копіями доданих до неї документів та роз'яснюється його право в разі заперечення проти вимог стягувача протягом десяти днів з дня отримання судового наказу подати заяву про його скасування.

У разі ненадходження заяви від боржника протягом трьох днів після закінчення строку на її подання та за наявності даних про отримання боржником копії наказу судовий наказ набирає законної сили і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання. У випадку не отримання судом поштового повідомлення з підписом боржника про отримання рекомендованого листа судовий наказ законної сили не набирає.

Заява боржника про скасування судового наказу, що подана в установлений строк, розглядається судом протягом п'яти днів з дня її надходження без судового розгляду і виклику сторін, про що постановляється ухвала, якою скасовується судовий наказ. Причому законом не передбачено можливість при поданні такої заяви судового наказу в силі, тобто при проханні боржника скасувати цей наказ він повинен бути скасований незалежно від причин такого прохання.

Заява боржника про скасування судового наказу, подана після закінчення строку, залишається без розгляду, якщо суд за

заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку подання цієї заяви.

В ухвалі про скасування судового наказу суд одночасно роз'яснює, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті в позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову. Копії ухвали надсилаються стягувачеві та боржникові не пізніше трьох днів після її постановлення.

Замість втраченого оригіналу судового наказу суд, який його видав, має право за заявою стягувача або поданням державного виконавця видати його дублікат.

Глава 11

ПІДСУДНІСТЬ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про судоустрій України” від 07.02.2002 р. № 3018-III.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” від 21.12.1990 р. № 9.

§ 11.1. Поняття, значення та види підсудності позовного провадження

Підсудність – це сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду і вирішенню по суті в даній конкретній ланці судової системи й у даному конкретному суді цієї ланки [9, С.91].

На відміну від підвідомчості, яка розмежовує компетенцію між державними органами і громадськими організаціями щодо вирішення спорів, підсудність розмежовує компетенцію в тій самій сфері, але між різними судами.

Підсудність поділяється на функціональну, родову і територіальну.

Функціональна підсудність визначає компетенцію окремих ланок судової системи України на підставі виконуваних ними функцій: суди першої інстанції, апеляційні суди та касаційний суд.

Критеріями такого розмежування можна вважати:

- ◆ завдання суду щодо розгляду та вирішення справи;
- ◆ рід (категорію) справ;
- ◆ вказівку суду.

Функціональна підсудність – це компетенція окремих гілок судової системи на реалізацію функцій, які вони виконують. За цією підсудністю функції суду першої інстанції вико-

нують місцеві суди, а саме районні, районні у містах, міські та міськрайонні (ст. 107 ЦПК).

Судами апеляційної інстанції є судові палати у цивільних справах апеляційних загальних судів, у межах територіальної юрисдикції яких знаходиться місцевий суд, який ухвалив судові рішення, що оскаржується (ст. 291 ЦПК).

Як впливає з положень законодавства про судоустрій та процесуального законодавства, в Україні фактично не існує суд касаційної інстанції. Тому до законодавчого визначення суду, який здійснюватиме повноваження касаційної інстанції у цивільних справах, його утворення і початку діяльності, перегляд цих справ у касаційному порядку відповідно до ст. 47 та п. 3 розділу VII Закону України «Про судоустрій України» здійснюватиме Верховний Суд України [85, с. 49–51].

Судом, який переглядає справу за *винятковими обставинами*, є Верховний Суд України (ст. 353 ЦПК). Судом, який переглядає справу за *нововиявленими обставинами*, — суд, який ухвалив рішення, постановив ухвалу чи видав судовий наказ (ст. 363 ЦПК).

Родова підсудність визначає компетенцію різних ланок судової системи по розгляду цивільних справ по першій інстанції залежно від роду справи (предмета цивільного спору) або суб'єктного складу сторін спірних правовідносин. За загальними правилами родової підсудності всі цивільні справи, які підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, крім тих, що віднесені законом до інших судів, розглядаються місцевими судами.

Цивільні справи, в яких однією із сторін є суд або суддя, визначаються ухвалою судді суду вищої інстанції без виклику сторін, а підсудність справ, у яких однією із сторін є Верховний Суд України або суддя цього суду, визначається за загальними правилами підсудності.

Територіальна підсудність розмежує компетенцію по розгляду підвідомчих судам справ між однорідними судами залежно від території, на яку поширюється їх діяльність. Таке просторове розмежування компетенції називається особистою,

або суб'єктивною, компетенцією. Вона персоніфікує суди по розгляду справ, визначає, який конкретно суд може розглянути конкретну справу по першій інстанції.

Територіальна підсудність має декілька видів:

- 1) загальна;
- 2) альтернативна;
- 3) договірна;
- 4) виключна;
- 5) між громадянами України, які проживають за її межами;
- 6) кількох вимог, пов'язаних між собою.

Загальна підсудність визначає компетенцію суду по розгляду справи залежно від знаходження відповідача. Коли ним є громадянин, то позови пред'являються до суду за місцем його проживання. Позови до юридичних осіб пред'являються за їх місцезнаходженням. Правила загальної підсудності поширюють свою дію на всі справи позовного провадження, за винятком тих, для яких ЦПК встановлює інший вид підсудності.

Альтернативною називається підсудність, за якою декілька місцевих судів є компетентними розглянути справу. Позов може бути пред'явлений до одного із судів *або за місцем проживання позивача, або місцем знаходження відповідача* у таких випадках:

- ◆ про стягнення аліментів;
- ◆ про визнання батьківства відповідача;
- ◆ з трудових правовідносин;
- ◆ про розірвання шлюбу, якщо на утриманні позивача є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача;
- ◆ за домовленістю між подружжям;
- ◆ про відшкодування шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду.

За місцем знаходження відповідача або за місцем завдання шкоди:

- ◆ про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи

шкоди, завданої внаслідок скоєння злочину (також можуть пред'являтися за *місцем знаходження позивача*);

- ◆ про відшкодування шкоди, завданої майну фізичних або юридичних осіб.

Інші альтернативи:

Позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися за *місцем знаходження відповідача* чи за *місцем проживання споживача*, або за *місцем заподіяння шкоди* чи *виконання договору*.

Позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за *їх місцезнаходженням*.

Позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за *місцем виконання* цих договорів.

Позови до відповідача, місце проживання якого невідоме, пред'являються за *місцезнаходженням майна відповідача* чи за *місцем його перебування* або за *останнім відомим місцем проживання відповідача* чи *постійного його заняття (роботи)*.

Позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання, можуть пред'являтися за *місцезнаходженням його майна* або за *останнім відомим місцем його проживання* чи *перебування* в Україні. Місцезнаходження майна та останнє відоме місце проживання чи перебування відповідача повинні бути в кожному випадку достовірно встановлені.

Позови про відшкодування збитків, завданих зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі можуть пред'являтися також за *місцезнаходженням судна відповідача* або *порту реєстрації судна*.

Договірна підсудність

За договірною підсудністю сторони мають право письмово визначити територіальну підсудність справи, крім справ, для яких встановлена виключна підсудність.

Виключна підсудність

Виключна територіальна підсудність передбачає виключення з загальної підсудності без права вибору іншої підсудності. Так, позови подаються за місцезнаходженням майна або основної його частини у випадках:

- ◆ що виникають з приводу нерухомого майна;
- ◆ про виключення майна з опису;
- ◆ кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями.

Позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника.

Підсудність справ про спори між громадянами України, якщо обидві сторони проживають за її межами

Якщо обидві сторони проживають за межами України, то за клопотанням позивача, що подається до Верховного Суду України, визначається ухвалою судді певний суд. У такому самому порядку визначається підсудність справи про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України.

Підсудність кількох вимог, пов'язаних між собою

Позови до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача.

Зустрічний позов незалежно від його підсудності пред'являється в суді за місцем розгляду первісного позову.

Якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, заява повертається позивачеві для подання до належного суду, про що постановляється ухвала. Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку. Згідно з ЦПК 1963 р. позовна заява не поверталась, а надсилалась за належною підсудністю,

якщо це було встановлено після прийняття позову, або якщо позов надісланий поштою.

§ 11.2. Передача справ за підсудністю

Прийнята позовна заява суддею повинна бути розглянута по суті в цьому самому суді. Винятком з цього є обставини, передбачені ст. 116 ЦПК, які свідчать про необхідність передачі справи до іншого суду для її розгляду і вирішення по суті.

Отже, суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо:

1) задоволено клопотання відповідача, місце проживання якого раніше не було відоме, про передачу справи за місцем його проживання або місцезнаходженням;

2) після відкриття провадження у справі і до початку судового розгляду виявилось, що заяву було прийнято з порушенням правил підсудності;

3) після задоволення відводів (самовідводів) неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;

4) ліквідовано суд, який розглядав справу.

Передача справи з одного суду до іншого здійснюється на підставі ухвали суду після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – після залишення її без задоволення.

Щоб уникнути тяганини про підсудність під час передачі справ за підсудністю, законодавець передбачив, що спори між судами про підсудність не повинні допускатися.

Глава 12

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ ТА ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” від 21.12.1990 р. № 9.
4. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ та їх розмірів” №1258 від 21.12.2005 р.
5. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита, затверджена 22.04.1993 р. №5 Наказом Головної державної податкової інспекції України.
6. Тимчасова інструкція з діловодства в місцевому загальному суді. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 17.02.2005 р. № 20.
7. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 12.1. Поняття, значення та види позову

Позов – це звернена через суд вимога позивача до відповідача щодо захисту порушеного або оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, здійснена у визначеній законом процесуальній формі [88, С.124]. Таким чином позов є звернення до суду з певними вимогами до іншої сторони, а сам документ з такими вимогами є позовною заявою.

Позов складається з трьох елементів: предмета позову, підстав та змісту позову.

Предметом позову буде та його частина, яка характеризує матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, стосовно якої він просить постановити судове рішення. Вона опосередковується спірними правовідносинами — суб'єктивним правом і обов'язком позивача і відповідача. У позовах, спрямованих на присудження відповідача до здійснення ним певних дій, на виконання обов'язку перед позивачем, предметом позову буде спірна матеріально-правова вимога позивача до відповідача. В позовах про визнання в наявності чи відсутності правовідносин його предмет складають такі правовідносини. Отже, предмет позову повинен мати правовий характер і впливати з певних матеріально-правових відносин. Предмет позову характеризується певним змістом, а в багатьох випадках — і окремим об'єктом. Тому необхідно відрізнити предмет позову в його безпосередньому розумінні від матеріального об'єкта або матеріального предмета позову. Наприклад, предметом позову про виселення громадянина будуть спірні правовідносини — право на дострокове розірвання договору житлового найму, об'єкт — жиле приміщення.

Підставу позову складають обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги і докази, що стверджують позов. Ними будуть: юридичні факти матеріально-правового характеру, що визначаються нормами матеріального права, які врегульовують спірні правовідносини, їх виникнення, зміну, припинення; доказові факти, тобто ті, що тісно пов'язані з фактами матеріально-правового характеру і на підставі яких можна зробити висновки про їх наявність чи відсутність (у справах про встановлення батьківства факти ведення сумісного господарства тощо). Від них відрізняються цивільно-процесуальні факти, які стверджують наявність обставин, необхідних для реалізації права на пред'явлення позову, заходів по забезпеченню позову, зупинення провадження у справі, тощо.

Підстави позову, які підтверджують, що спірне право належить позивачу, а на відповідача покладені певні обов'язки, скла-

дають *активну підставу*. Вони можуть бути правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. До їх складу входять також факти, які обґрунтовують належність сторін до справи, що позивач і відповідач є суб'єктами прав і обов'язків спірних правовідносин.

Пасивну підставу позову складають факти, з яких вбачається, що відповідач виконав дії, спрямовані на заперечення права позивача або утвердження за собою права, яке йому не належить. Це факти з приводу подання позову, які покликані обґрунтувати необхідність захисту прав чи інтересів позивача. Вони свідчать, що право позивача порушене чи оспорене, є загроза в його порушенні чи необхідність в зміні існуючих між сторонами правовідносин.

Змістом позову буде звернена до суду вимога позивача про здійснення судом певних дій з зазначенням способу судового захисту. Наприклад, у позові про виселення за неможливістю сумісного проживання предметом позову будуть спірні правовідносини – право дострокового припинення договору житлового найму; підставою позову – факти поведінки відповідача, що створюють неможливість сумісного проживання; зміст – вимога про постановлення рішення про виселення відповідача.

Питання про наявність змісту як самостійного елемента позову в теорії цивільного процесу спірне. Окремі автори, виділяючи в позові два елементи, стверджують, що предметом будуть певні правові вимоги позивача до відповідача, а підставою – фактичні обставини і суб'єктивне право, що породжує вимогу позивача до відповідача. Разом з цим, на їх думку, позов має дві сторони – вимогу до суду про захист права та вимогу позивача до відповідача. З порівняння зазначених положень вбачається, що процесуальна сторона позову – вимога до суду про захист права – не відображена ними в складових частинах позову. А це означає, що вимога позивача до суду про захист права складає третій елемент позову – його зміст.

Позов без зазначення процесуальних наслідків, на які він спрямований, без тих вимог до суду, які намагається одержати позивач, буде неповноцінним. Зміст позову має практич-

не значення – за ним провадиться класифікація позовів, що полегшує визначення межі дослідження справи в судовому засіданні, постановлення конкретного, повного і зрозумілого рішення, яке є основою для швидкого і правильного поновлення порушеного права.

Спiрнiсть змiсту позову обумовила в теорiї цивiльного процесу рiзний пiдхiд до визначення поняття решти двох елементiв – предмета i пiдстави. Стверджується, що предмет позову складають дiї i бездiяльнiсть вiдповiдача, яких домагається позивач шляхом винесення судового рiшення, а також i матерiальний предмет. Останнiй не властивий для всiх позовiв (захист честi i гiдностi), а якщо є, то виступає об'єктом спору, а не позову. Була висловлена думка, що предметом позову є вимога позивача до суду про задоволення матерiально-правового домагання до вiдповiдача [71, с. 146]. За цiєю концепцiєю всi позови про присудження мають один i той самий предмет, що суперечить дiйсностi. За думкою Гурвича М.А., предмет позову складає захист порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом iнтересу, дiї суду по захисту шляхом визнання права, поновлення становища, яке iснувало до порушення права тощо [14, С. 16]. Але захист порушеного чи оспорюваного права – це функцiя суду. тому визначений так предмет позову має спрямовуватися до суду, в дiйсностi ж вiн характеризується спрямованiстю до вiдповiдача. Ним буде матерiально-правова вимога, яка пред'являється позивачем до вiдповiдача i з приводу якої суду належить постановити рiшення у справi. Однак не спiрне суб'єктивне право i обов'язок, правовiдношення, якi внаслiдок неординарного розвитку правовiдносин складають тiльки базу для виникнення матерiально-правової вимоги.

Стосовно пiдстави позову була висловлена i пiдтримана думка, що позов має не тiльки фактичну, а й правову основу. Обгрунтовується це тим, що юридичнi факти, якi складають пiдставу позову, визначаються нормами цивiльного й iнших галузей права. Дiйсно, наявнiсть у особи конкретного суб'єктивного цивiльного права, на якому ґрунтується позов, може бути встановлено з певних фактичних обставин i норм права, що

передбачають такі обставини і пов'язують з ними виникнення конкретного права. Але цивільне процесуальне право не зобов'язує позивача підтверджувати наявність суб'єктивного цивільного права вказівкою на закон. Позивачі мають тільки зробити посилання на фактичні обставини справи, підвести ж їх під норми закону і встановити наявність суб'єктивного права і обов'язку, який кореспондує такому праву, – завдання суду. Ось чому підставу позову складають лише фактичні обставини, з яких виводиться вимога позивача. Норми права виступають базою, з якої визначається сукупність належних фактичних обставин.

Значна увага, що приділяється в юридичній літературі елементам позову та їх співвідношенню, не випадкова. Вони мають значення для всіх стадій процесу, починаючи з порушення справи і закінчуючи виконанням судового рішення. Елементи індивідуалізують позов, допомагають встановити його тотожність з іншим, що має вирішальне значення для порушення цивільної справи в суді і розвитку цивільного процесу. Вони визначають зміст процесуальної діяльності по захисту цивільного права. Виділення елементів позову необхідно для реалізації позивачем права на зміну предмета або підстави позову, збільшення або зменшення розміру позовних вимог.

Предмет і підстава позову сприяють з'ясуванню наявності і характеру спірних правовідносин між сторонами, виявленню всіх заінтересованих осіб у справі, а також застосуванню необхідного способу для захисту права, а підстава – визначенню кола доказів, необхідних для підтвердження наявності в них конкретного цивільного права і обов'язку. На їх основі визначається обсяг і напрямок дослідження справи в судовому засіданні, підстави і способи забезпечення позову. Предмет і зміст позову надають можливість вирішувати питання про оголошення розшуку відповідача. В стадії розгляду і вирішення справи елементи позову виступають основою, з приводу якої здійснюється вся процесуальна діяльність осіб, які беруть участь у справі. Визначення елементів позову необхідно для пред'явлення вимоги і постановлення додаткового рішення з підстав

пп. 1, 2 ст. 214 ЦПК; з'ясування змісту рішення шляхом його роз'яснення. Без них неможливе вирішення питань про негайне виконання рішення, закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду та інші. Необхідність визначення елементів позову виникає при перевірці існуючими способами обґрунтованості та законності судового рішення. Його повнота може бути правильно встановлена при зіставленні з предметом і змістом, а обґрунтованість – з підставою позову.

Одержавши відображення в рішенні, яке стало підставою для виконавчого документа і виконання, елементи позову дозволяють пізнати правові джерела, що визначають мету і суть виконавчих дій, спрямованих на реалізацію захисту права. Неуважне ставлення до виділення елементів позову, як правило, призводить до неповного дослідження справи, до постановлення незаконного і необґрунтованого рішення.

Елементи позову перебувають між собою в тісному зв'язку. Певні юридичні факти, які підтверджують суб'єктивне матеріальне право і визначають підставу позову, вказують на юридичну природу спірних вимог і правовідносин, що складають предмет позову. В той же час правова вимога і правовідносини, що підлягають захисту, обумовлюють і процесуальний засіб такого захисту – зміст позову.

За способом процесуального захисту, який відображається в змісті позову, вони класифікуються на позови про:

- ◆ присудження (виконавчі) (*actiones cum condemnatione*);
- ◆ визнання (установчі) (*actiones condemnatione*);
- ◆ перетворювальні (про конститутивне рішення) [72, с. 11, 21–34].

Позови про присудження спрямовуються на поновлення порушеного права і усунення наслідків правопорушення (про стягнення позики, аліментів, відшкодування завданих збитків тощо). Позовами про присудження від суду вимагається поновлення становища, що існувало до порушення права, та припинення дій, які їх порушують: присудження відповідача до виконання обов'язку в натурі і стягнення з нього завданих збитків, передбачених законом або договором, штрафу, пені

тощо (ст. 6 ЦК). Підвидами цих позовів є віндикаційний позов та негаторний.

Віндикаційним позовом є позов з вимогою повернення свого майна з чужого незаконного володіння, **негаторним** – з вимогою усунення перешкод у здійсненні власником права користування та розпорядження своїм майном.

Позови про визнання спрямовуються на усунення спору між сторонами шляхом внесення ясності в існуючі між ними правовідносини. Суд своїм рішенням підтверджує наявність чи відсутність права і обов'язку (визнання права власності, авторства тощо).

Позов про існування певних правовідносин між сторонами буде позитивним, а про визнання їх відсутності – негативним.

Позови перетворювальні спрямовані на зміну або припинення правових відносин (ст. 6 ЦК). Це позови про виділ частки з спільного майна, припинення договору найму жилого приміщення, розірвання шлюбу тощо. В юридичній літературі цей вид позовів називається ще конститутивним, і до їх складу включаються: перетворювальні, які спрямовуються на здійснення через суд перетворювальних повноважень; позови про рішення, які замінюють волевиявлення обох сторін в спорі або тільки боржника; позови, в яких конститутивні дії виступають як елементи рішення [90, с. 70–86]. Заперечуючи наявність перетворювальних позовів, оскільки закон не наділяє суд нормотворчою діяльністю, одні автори допускають їх існування не як самостійного виду, а складової частини (підвиду) позовів про визнання. На думку інших, вони можуть бути також підвидом позовів про присудження, наприклад, позови про зміну періодичних платежів. Позови про виключення майна з опису спрямовані не на перетворення правовідносин, а на визнання за особою права на певне майно і виключення його з опису. А поділяючи спільне майно, суд не виконує перетворювальних дій, а визнає право за конкретною особою на певне майно і присуджує відповідача передати його позивачу. Отже, позови, які в юридичній літературі називаються перетворювальними, можуть бути віднесені до позовів про визнання або присудження і тому немає потреби вид-

іляти їх у самостійний вид. Питання це суто теоретичне і для практики не має значення. Але деякі позови, що відносяться до цієї групи, мають істотну вагу для порушення судової діяльності на захист прав громадян і організацій. До них відносяться позови про розірвання договорів підряду, оренди, купівлі-продажу та інші.

Позови класифікуються також, за кількістю позовних вимог:

- 1) з однією позовною вимогою;
- 2) з об'єднаними вимогами, які пов'язані між собою.

В залежності від процесуального становища в цивільному провадженні, позови поділяються на:

- 1) первісний позов;
- 2) зустрічний позов, що подається первісним відповідачем по справі для захисту своїх прав чи охоронюваних законом інтересів. Зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову;
- 3) позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, у якій відкрито провадження.

§ 12.2. Порядок пред'явлення позову

Обов'язковими умовами порядку пред'явлення позову є:

- а) додержання процесуальної форми вираження позову;
- б) дотримання процесуального змісту позову;
- в) оплата позовної заяви судовим збором (державним митом);
- г) дієдатність особи, яка подає позовну заяву;
- д) наявність повноваження на ведення справи у представника;

Формою позовної заяви є письмова, при цьому не обов'язково вона повинна бути виконана друком.

Згідно ст. 119 ЦПК позовна заява повинна містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви.

Позовна заява підписується позивачем або його представником (при наявності документа, що посвідчує повноваження представника) із зазначенням дати її подання.

До позовної заяви додаються документи, що підтверджують сплату судового збору та оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

У разі пред'явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

Позовна заява, подана після забезпечення доказів або позову (раніше – після вжиття запобіжних заходів згідно з главою 4-А ЦПК 1963 р.), повинна містити відомості про забезпечення доказів або позову.

До позовної заяви додаються її копії та копії всіх документів відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб, винятком з цього є подання позовів про відшкодування шкоди, завданої внаслідок злочину чи каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду.

Наприклад:

*Святошинський районний суд
м. Києва*

ПОЗИВАЧ:

*Іванов Олександр Антонович
04151 м.Київ,
вул.Симиренка, 2, кв. 8
тел. 525-10-12*

ВІДПОВІДАЧ:

*Петров Віктор Анатольович
03194 м.Київ,
бул. Кольцова, 10, кв.2
тел. 112-15-45*

ЦІНА ПОЗОВУ: 2679,00 грн.

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про стягнення боргу за договором позики

Позивач Іванов Олександр Антонович, 24 липня 2005 року за усною угодою позики передав позичальнику Петрову Віктору Анатольовичу (відповідачу) у власність 2080,00 грн (дві тисячі вісімдесят гривень). При фактичному одержанні вказаної суми позичальником була надана розписка від 24.07.2005 року.

Петров В.А. зобов'язався повернути кошти до 24.09.02р., але до теперішнього часу відповідач борг не повернув, чим взяті на себе зобов'язання не виконав.

Згідно зі ст.214 ЦК (в редакції 1963 р.) боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних з простроченої суми, якщо законом або договором не встановлений інший розмір процентів.

*Сума боргу з урахуванням індексу інфляції становить **2538,60** грн (дві тисячі п'ятсот тридцять вісім гривень 60 копійок), згідно з п.1 Розрахунку (дод.№1).*

*Три проценти річних з простроченої суми становить **140,40** грн (сто сорок гривень 40 копійок) згідно з п.2 Розрахунку (дод.№1).*

На підставі викладеного та згідно зі ст.. ст. 625, 1046, 1049, 1050 ЦК,

Прошу:

- 1. Стягнути з відповідача на користь позивача борг за договором позики з урахуванням індексу інфляції у розмірі **2538,60** грн.*
- 2. Стягнути з відповідача на користь позивача три проценти річних з простроченої суми у розмірі **140,40** грн.*
- 3. Стягнути з відповідача на користь позивача сплачене за позовну заяву державне мито, згідно з квитанцією.*
- 4. Стягнути з відповідача на користь позивача сплачені витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, згідно з квитанцією.*

Розділ 3. Наказне та позовне провадження

Додаток:

- 1) *Розрахунок.*
- 2) *Копія розписки від 24.07.2002 року.*
- 3) *Квитанція про сплату державного мита.*
- 4) *Квитанція про сплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.*
- 5) *Копія позовної заяви з додатками.*

01 вересня 2006 р.

Позивач

О.А.Іванов

Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції через загальну канцелярію або поштою. В суді вона реєструється, оформлюється і передається судді в порядку черговості.

У випадку недотримання змісту позовної заяви чи неоплати судовим збором (державним митом) чи витратами на інформаційно-технічне забезпечення суддя постановляє ухвалу, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків. Якщо позивач вчасно не усуне недоліки, то суддя виносить ухвалу про повернення позовної заяви. Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Крім цього, заява повертається у випадках, коли:

- 1) позивач до відкриття провадження у справі подав заяву про повернення йому позову;
- 2) заяву подано недієздатною особою;
- 3) заяву від імені позивача подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;
- 4) справа не підсудна цьому суду;
- 5) подана заява про розірвання шлюбу під час вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених Сімейним кодексом України.

Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для її повернення.

§ 12.3. Порядок відкриття провадження у справі

У випадку правильно оформленої позовної заяви та дотримання усіх умов її подання суддя виносить ухвалу про відкриття провадження по справі. ЦПК передбачені випадки, коли дотримані усі умови пред'явлення позову, але розгляд справи є неможливим, а саме:

- 1) заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства;
- 2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Відмова від позову не позбавляє другу сторону права пред'явити такий самий позов до особи, яка відмовилась від позову;
- 3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 4) є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду, і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим;
- 5) після смерті фізичної особи, а також у зв'язку з припиненням юридичної особи, яка є однією із сторін у справі, спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

У таких випадках суддя повинен винести ухвалу про відмову у відкритті провадження, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку. Така ухвала постановляється протягом 10 днів з дня надходження позовної заяви. Ухвала про повернення позовної заяви має інші юридичні наслідки від ухвали про відмову у відкритті провадження, а саме: перша ухвала не перешкоджає повторному зверненню, а ухвала про відмову у

відкритті провадження унеможлиблює повторне звернення з цим позовом до суду.

Під час відкриття провадження суддя також може вирішити питання про об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовами одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовом різних позивачів до одного й того самого відповідача, або роз'єднати кілька поєднаних в одному провадженні вимог у самостійні провадження, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи.

Глава 13

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.

§ 13.1. Процедура проведення попереднього судового засідання

Під час дії ЦПК 1963 р. до судового розгляду проводились підготовчі дії суддею, який міг викликати на співбесіду сторони, вирішити про вступ співучасників, залучення третіх осіб, надсилав копію позовної заяви відповідачу тощо. В чинному ЦПК законодавець передбачив більш ретельну підготовку шляхом проведення попереднього судового засідання з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи. Така стадія процесу існує в кримінальному процесі, хоча мета в ньому – вирішення того, чи можна розглядати справу з зібраними доказами у судовому засіданні. Судова практика показує, що ця стадія не виправдовує поставленої мети, оскільки із-за завантаженості суддів вона носить лише формальний характер. Після закінчення підготовки справи до судового розгляду суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає, які підготовчі дії ним проведені, і встановлює дату розгляду справи.

Згідно зі ст. 127 ЦПК після відкриття провадження у справі суд невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі. Одночасно з копією ухвали про відкриття провадження у справі відповідачу надсилається копія позовної заяви з копіями доданих до неї документів, а третій особі – копія позовної заяви.

Відповідач після отримання даної ухвали може заперечувати проти позову, посилаючись на незаконність вимог позивача, їх необґрунтованість, відсутність у позивача права на

звернення до суду або наявність перешкод для відкриття провадження у справі. Текст заперечення складається у довільній формі.

Попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом одного місяця з дня відкриття провадження у справі.

Попереднє судове засідання – це судове засідання, що передує судовому розгляду з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи. Проводиться за участю сторін та інших учасників процесу.

Процедура попереднього судового засідання включає:

1. З'ясування наступного:

- ◆ чи не відмовляється позивач від позову;
- ◆ чи визнає позов відповідач;
- ◆ чи не бажають сторони укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду.

2. Ухвалення рішення:

- ◆ у разі відмови від позову позивачем;
- ◆ визнання позову відповідачем;
- ◆ укладення мирової угоди.

3. Постановляється ухвала:

- ◆ про залишення заяви без розгляду при укладенні договору про передачу спору на вирішення третейського суду;

4. Вирішуються такі питання:

- ◆ уточнення позовних вимог або заперечення проти позову;
- ◆ про склад осіб, які братимуть участь у справі;
- ◆ щодо фактів, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною стороною, а які підлягають доказуванню;
- ◆ якими доказами кожна сторона буде обґрунтовувати свої доводи чи заперечення щодо невизнаних обставин, та встановлює строки їх подання;
- ◆ за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, – про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, залучення до участі у справі спеціаліста, пере-

кладача, особи, яка надає правову допомогу, або про судові доручення щодо збирання доказів;

- ◆ у невідкладних випадках суд проводить огляд на місці, огляд письмових і речових доказів;
- ◆ за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, – про вжиття заходів забезпечення позову;
- ◆ інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду;
- ◆ суд визначає час і місце судового розгляду.

Дана стадія порівняно з діючим цивільним процесом ставить більш жорсткі умови до подання доказів, так, якщо сторона не заявить про подачу певних доказів і не надасть цьому поважних причин, то на судовому засіданні їх суд не приймає.

§ 13.2. Вирішення питань доказування на попередньому судовому засіданні

Як зазначалось вище, подати докази чи повідомити про них суд необхідно на попередньому судовому засіданні. Відносно цього суд встановлює строк з урахуванням часу, необхідного для подання доказів. У випадку їх несвоєчасного подання докази не приймаються, якщо сторона не доведе, що докази подано несвоєчасно з поважних причин. Такий порядок подання доказів може негативно вплинути при захисті необізнаних, малозабезпечених верств населення, які не можуть скористуватися послугами фахівців, а самі не розуміють значення поставлення вимог, у таких випадках можливі і зловживання з боку суддів. Дана норма ускладнює захист прав та бюрократизує процес, але й одночасно запобігає умисному зтягуванню розгляду справи.

В разі необхідності збирання доказів за межами його територіальної підсудності суд, який розглядає справу доручає відповідному суду провести певні процесуальні дії.

Особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів неможливе або у них є складнощі в поданні

цих доказів, мають право заявити клопотання про забезпечення цих доказів. Забезпечення доказів може бути проведене до судового розгляду, під час судового засідання, або до пред'явлення позову.

У випадках, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази. Докази, які вимагає суд, направляються до суду безпосередньо. Суд може також уповноважити заінтересовану особу, яка бере участь у справі, одержати доказ для представлення його суду.

За клопотанням сторони суд інформує в судовому засіданні про виконання його вимог щодо витребування доказів.

Оригінали письмових доказів до набрання судовим рішенням законної сили повертаються судом за клопотанням осіб, які їх подали, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи. У справі залишається засвідчена суддею копія письмового доказу.

Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються у справі або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду.

§ 13.3. Забезпечення позову

Забезпечення позову – це заборона судом виконання певних дій інших осіб з метою усунення утруднення або неможливості виконання рішення суду.

Заява про забезпечення позову подається до пред'явлення позову з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності або на будь-якій стадії цивільного процесу в усіх інших випадках.

У разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом 10 днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову.

Приклад заяви про забезпечення позову:

**Деснянський районний суд
м. Києва**

Семенової Юлії Олександрівни
(позивач по справі)
02222, м.Київ,
пр-т Маяковського, 7, кв.66
тел.: д.515-31-15

ЗАЯВА

про забезпечення позову

По цивільній справі №2-154 за позовом Семенової Ю.О. до Субарева П.І. про відшкодування завданої шкоди ціна позову складає 15000,00 грн. Окрім того, державне мито сплачено у розмірі 150,00 грн, витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи – 30 грн, витрати на правову допомогу – 500,00 грн, що разом становить 15680,00 грн.

Відповідач на численні прохання позивача сплатити борг в добровільному порядку категорично відмовляється, тому необхідно вжити заходів щодо забезпечення позову для попередження умисного створення відсутності майна у відповідача, шляхом накладення арешту на майно відповідача.

Позивачу відомо, що у відповідача Субарева П.І. знаходиться у приватній власності нерухоме майно, а саме квартира за адресою: м.Київ, вул.Милославська, 3, кв.7, та майно, яке знаходиться за його місцем проживання.

На підставі викладеного та керуючись ст. ст. 151, 152 п.1 ч.1 ЦПК України,

Прошу:

1. Накласти арешт на квартиру №7 у буд.№3 по вул. Милославська у м. Києві.
2. Накласти арешт на майно Субарева Петра Івановича, яке знаходиться за місцем його проживання за адресою: м. Київ, вул. Милославська, 3, кв. 7.

Додаток:

1. Довідка з адресного бюро.
2. Довідка з БТІ.

19 вересня 2006 р.

Позивач

Ю.О.Семенова

Способами забезпечення позову є:

- 1) накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб;
- 2) заборона вчиняти певні дії;
- 3) встановлення обов'язку вчинити певні дії;
- 4) заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- 5) зупинення продажу описаного майна, якщо подано позов про право власності на це майно, або про виключення його з опису;
- 6) зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;
- 7) передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам.

Цей перелік не є вичерпним і суд має право застосовувати інші види забезпечення позову або досягти мети можливості виконання рішення суду. Суд також може застосувати кілька видів забезпечення позову.

Не допускається забезпечувати позов шляхом накладення арешту на заробітну плату, пенсію та стипендію, допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю. Ця вимога не поширюється на позови про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, завданих злочином. Не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються. Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення тимчасової адміністрації або ліквідації банку, заборони або встанов-

лення обов'язку вчиняти певні дії тимчасовому адміністратору, ліквідатору банку або Національному банку України при здійсненні тимчасової адміністрації чи ліквідації банку.

Порядок розгляду заяви про забезпечення позову

Така заява розглядається судом, у провадженні якого перебуває цивільна справа, в той день, коли вона надійшла. Дану заяву можна подавати як під час судового засідання, так і поза судовим засіданням, шляхом подання безпосередньо судді або направлення поштою. Суддя розглядає заяву без повідомлення відповідача та інших осіб, які беруть участь у справі.

Заява про забезпечення позову, подана до подання позовної заяви, розглядається судом не пізніше двох днів з дня її подання. У разі обґрунтованої вимоги заявника заява про забезпечення позову, подана до подання позовної заяви, розглядається лише за його участю без повідомлення особи, щодо якої просять вжити заходи забезпечення позову.

Суд, допускаючи забезпечення позову, може вимагати від позивача забезпечити його вимогу заставою, достатньою для того, щоб запобігти зловживанню забезпеченням позову, яка вноситься на депозитний рахунок суду. Розмір застави визначається судом з урахуванням обставин справи, але не повинен бути більшим за розмір ціни позову.

Про вжиття заходів забезпечення позову суд негайно надсилає заявнику та заінтересованим особам копію ухвали, або надсилає негайно після виконання ухвали.

Ухвалу про забезпечення позову виконує державна виконавча служба за загальними правилами виконання виконавчих документів. У разі забезпечення вимог заявника заставою ухвала про забезпечення позову звертається до виконання лише після внесення предмета застави в повному розмірі.

Ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку, але це не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи. Оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим зупиняє виконання цієї ухвали.

Суд може, за заявою однієї із сторін і зважаючи на пояснення другої сторони, допустити заміну одного способу забезпечення позову іншим.

Для запобігання порушень прав відповідача забезпеченням позову та одночасного забезпечення прав позивача суд може дозволити внести суму, зазначену в позовній заяві на депозитний рахунок суду, замість допущеного виду забезпечення позову.

Заходи забезпечення позову можуть бути скасовані судом, який розглядає справу. Так, особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, може звернутись до суду із заявою про їх скасування.

Заява про їх скасування подається тому самому судді, що розглядає справу, протягом 10 днів з дня отримання копії ухвали. Така заява розглядається судом впродовж двох днів. Питання про скасування заходів забезпечення позову вирішується в судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про скасування заходів забезпечення позову.

Якщо у задоволенні позову було відмовлено, провадження у справі закрито або заяву залишено без розгляду, вжиті заходи забезпечення позову застосовуються до набрання судовим рішенням законної сили. Проте суд може одночасно з ухваленням судового рішення або після цього постановити ухвалу про скасування заходів забезпечення позову.

У разі скасування заходів забезпечення позову особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову.

Предмет застави повертається позивачеві, якщо позов про відшкодування збитків не подано протягом двох місяців після скасування запобіжних заходів. Предмет застави також повертається позивачеві, якщо набрало законної сили рішення суду про задоволення позову або якщо сторони уклали мирову угоду.

Глава 14

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” від 21.12.1990 р. № 9.
3. Тимчасова інструкція з діловодства в місцевому загальному суді. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 17.02.2005 р. № 20.
4. План заходів на 2006 р. щодо вдосконалення судового устрою та забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалено Указом Президента України № 242/2006 від 20.03.2006 р.
5. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалено Указом Президента України № 361/2006 від 10.05.2006 р.
6. Лист Верховного Суду України „Щодо перевищення розумних строків розгляду справ” № 1-5/45 від 25.01.2006 р.

§ 14.1. Загальні положення судового розгляду

Судовий розгляд – це система норм, що регулюють суспільні відносини між судом та іншими учасниками процесу і діяльність суду та інших учасників процесу, спрямовану на розгляд і вирішення цивільно-правових спорів та справ окремого провадження [88, с.151].

Стадія судового розгляду є головною та найважливішою стадією цивільного процесу. Від даної стадії залежить вирішення усіх цивільно-правових спорів. Судовий розгляд проводиться на судових засіданнях. Судовий розгляд може складатися з одного судового засідання або декількох. При цьому необхідно

розуміти, якщо судові засідання проводяться у різні дні, навіть з проміжком часу між ними у місяць чи більше, то це ще не означає, що судовий розгляд проводиться у декілька судових засідань, оскільки, якщо судовий розгляд не відкладений чи не зупинений, то в усіх інших випадках проміжок між днями розгляду справи є перервою, причому судовий розгляд продовжується, а в інших випадках (відкладення, зупинення) судовий розгляд починається з самого початку.

Судове засідання як процесуальна форма судового розгляду складається з таких частин:

1. Підготовча частина.
2. Розгляд справи по суті.
3. Судові дебати.
4. Ухвалення та проголошення рішення суду.

Кожна з наведених частин судового засідання поділяється на декілька етапів. Етапи, в свою чергу, впливають на весь порядок здійснення процесу. Наприклад, *у підготовчій частині на етапі перевірки явки учасників було з'ясовано, що позивач повторно без поважних причин не з'явився до суду. За таких обставин позовна заява може бути залишена без розгляду її по суті.*

Цивільні справи повинні бути розглянуті протягом розумного строку. Тривалий час іде дискусія щодо порушення прав громадян затягненим розглядом справи. Так, ст. 6 Європейської конвенції по правах людини передбачено, що судові справи повинні розглядатися протягом розумного терміну. В практиці Європейського Суду існує декілька прецедентів відносно визнання країни в недотриманні цієї норми. Сьогоднішня судова практика є такою, що порушує дану норму, оскільки розгляд постійно затягується, іноді нескладні цивільні справи розглядаються понад один рік, а то і більше.

В понятті чинного цивільного процесу розумний строк може становити до двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – до одного місяця. У виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду спра-

ви, суд ухвалою може подовжити розгляд справи але не більш як на один місяць.

Головуючий керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи.

У разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого ці заперечення заносяться до журналу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу.

Всі особи на судовому засіданні повинні звертатися до суду словами «Ваша честь».

Особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд, також будь-які звернення до суду, надання пояснень здійснюються стоячи, рішення суду також заслуховується стоячи. Відступ від цих вимог допускається з дозволу головуючого.

Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Одночасно з проведенням фіксування технічними засобами секретарем судового засідання ведеться журнал судового засідання та підписується ним невідкладно після судового засідання і приєднується до справи.

§ 14.2. Підготовча частина судового засідання

Підготовча частина судового засідання проводиться з метою з'ясування можливості розгляду справи по суті. Дана частина поділяється на етапи:

- 1) відкриття судового засідання;
- 2) роз'яснення перекладачеві його прав та обов'язків і приведення його до присяги;

- 3) видалення свідків із зали судового засідання;
- 4) оголошення складу суду і роз'яснення права відводу;
- 5) роз'яснення учасникам процесу їх прав та обов'язків;
- 6) розгляд судом заяв та клопотань.

1) Відкриття судового засідання проводиться у призначений для розгляду справи день та час. На етапі відкриття справа по суті ще не розглядається.

Головуючий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа розглядатиметься, наприклад: *„Слухається цивільна справа за позовом Мартинець О.А. до Гуриненко Є.Я. про відшкодування шкоди”*.

Секретар судового засідання доповідає судові, хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання, чи вручено судові повістки та повідомлення тим, хто не з'явився, та повідомляє причини їх неявки, якщо вони відомі. Суд встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

2) У разі участі перекладача головуючий роз'яснює йому права та обов'язки і попереджає його під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Розписка приєднується до матеріалів справи.

Після цього перекладач приводиться до присяги такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки перекладача, використовуючи всі свої професійні можливості», така присяга є новим у цивільному процесі. Текст присяги підписується перекладачем, і він приєднується до справи.

3) Свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення, при цьому судовий розпорядник вживає заходів щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав.

4) Головуючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право заявляти відводи. При заявленні відводів суд вирішує їх одразу.

5) При роз'ясненні прав та обов'язків особи, які беруть участь у справі, встають та після роз'яснення відповідають суду про їх зрозумілість. Роз'ясненні права та обов'язки зазначаються в журналі судового засідання.

6) Заяви і клопотання осіб, які беруть участь у справі, розглядаються судом після того, як буде заслухана думка решти присутніх у судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі, про що постановляється ухвала. Ухвала суду про відмову в задоволенні клопотання не перешкоджає повторному його заявленню.

На даному етапі підготовчої частини судового засідання суд з'ясовує питання можливості слухання справи за відсутності особи, яка бере участь у справі, або неявки свідка, експерта, спеціаліста, перекладача.

Так, суд відкладає розгляд справи у разі:

1) неявки в судове засідання однієї із сторін або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, про яких нема відомостей, що їм вручені судові повістки;

2) неявки в судове засідання сторони або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, оповіщених у встановленому порядку про час і місце судового розгляду, якщо вони повідомили про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) першої неявки без поважних причин належним чином повідомленого позивача в судове засідання або неповідомлення ним про причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності;

4) якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їх представники.

Неявка представника в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки не є перешкодою для розгляду справи. За клопотанням сторони та з урахуванням обставин справи суд може відкласти її розгляд.

У разі повторної неявки в судове засідання позивача, повідомленого належним чином, без поважної причини або неповідомлення ним про причину повторної неявки, якщо від ньо-

го не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, суд залишає заяву без розгляду.

Якщо суд не має відомостей про причину неявки відповідача, повідомленого належним чином, або причину неявки буде визнано неповажною, суд вирішує справу на підставі наявних у ній даних чи доказів (постановляє заочне рішення).

При участі експерта головуючий роз'яснює йому права та обов'язки і попереджає його під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Головуючий приводить експерта до присяги: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості».

Якщо експертиза призначається під час судового розгляду, права, обов'язки експертів і їх відповідальність роз'яснюються головуючим відразу після залучення їх до участі в цивільному процесі.

Експертам, які працюють у державних експертних установах, роз'яснення прав і обов'язків експерта та приведення його до присяги здійснюються керівником експертної установи під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта. Підписаний текст присяги та розписка про ознайомлення з правами і обов'язками експерта та про кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, за завідомо неправдивий висновок приєднуються до особової справи. Засвідчені печаткою експертної установи копії цих документів подаються на вимогу суду.

Спеціалістові роз'яснюються лише його права та обов'язки.

§ 14.3. Розгляд справи по суті

Дана частина судового розгляду є основною та визначальною. Розгляд справи по суті розпочинається доповіддю головуючого про зміст заявлених вимог та про визнання сторонами певних обставин під час попереднього судового засідання, після чого з'ясовується, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає відповідач вимоги позивача та чи не бажають сторони

укласти мирову угоду або звернутися для вирішення спору до третейського суду.

У разі відсутності відповідача головуючий доповідає про позицію останнього щодо заявлених вимог, викладену в письмових поясненнях. Якщо позивач змінює свої вимоги, головуючий пропонує викласти ці зміни у письмовій формі, встановленій для позовної заяви. При частковому визнанні позову відповідачем головуючий з'ясовує, у якій саме частині позов визнається.

Позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов протягом усього часу судового розгляду, зробивши усну заяву.

У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі і в цьому випадку суд повинен роз'яснити позивачу, що він вже не зможе повторно звернутися до суду з цієї самої підстави та того самого предмета до того самого відповідача.

У разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд.

Суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

На будь-якому етапі розгляду справи по суті сторони можуть укласти мирову угоду. Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову. Зміст мирової угоди законом не встановлений, тобто така угода складається у вільній формі.

Наприклад,

МИРОВА УГОДА

22 серпня 2006 р.

Ми, що нижче підписалися, сторони по цивільній справі за позовом Баранової Н.В. до Усатова А.О. про стягнення боргу за договорами позики.

*Позивач – Баранова Наталія Василівна та
Відповідач – Усатов Андрій Олександрович,
уклали Мирову угоду про наступне:*

1. Предмет мирової угоди

1.1. Усатов А.О. зобов'язався сплатити на користь Баранової Н.В., а Баранова Н.В. прийняти суму боргу за договором позики від 15.11.2005 р. у розмірі 1600 грн.

2. Порядок розрахунків

2.1. Сторони домовились, що Відповідач зобов'язався сплатити борг зазначений у п.1 Мирової угоди, а Позивач прийняти у наступному порядку:

до 31 серпня 2006 р. – 500 грн (п'ятсот) гривень боргу за договором позики;

до 15 вересня 2006 р. – 500 грн (п'ятсот) гривень боргу за договором позики;

до 15 жовтня 2006 р. – 500 грн (п'ятсот) гривень боргу за договором позики;

до 15 листопада 2006 р. – 100 грн (сто) гривень боргу за договором позики.

3. Відповідальність

3.1. У випадку порушення Відповідачем п. 2 Мирової угоди Позивач має право звернутися до суду для отримання виконавчого листа на примусове стягнення з Відповідача на всю суму несплаченого боргу, зазначеного у п.1.б. Мирової угоди.

4. Заключні положення

4.1. Сторони домовились, що в період виконання Мирової угоди до 15.11.2006р., при умові належного виконання досягнутої домовленості, проценти за користування позикою та три проценти річних не нараховуються та не стягуються.

4.2. Сторони домовились, що судові витрати по справі Відповідач сплачує в день підписання Мирової угоди.

4.3. Позивач відмовляється від урахування та стягнення з Відповідача індексу інфляції за договором позики від 15.11.2005 р.

4.4. Позивач відмовляється від стягнення з Відповідача трьох процентів річних за договором позики від 15.11.2005 р.

4.5. Правові наслідки визнання судом Мирової угоди, передбачені ст. ст. 175, 206 ЦПК України, сторонам роз'яснені та зрозумілі.

ПОЗИВАЧ

ВІДПОВІДАЧ

Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Якщо мирову угоду або повідомлення про неї викладено в адресованій суду письмовій заяві сторін, ця заява приєднується до справи.

У разі укладення сторонами мирової угоди суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди.

Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд.

Суд не визнає мирової угоди у справі, в якій одну із сторін представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Розгляд справи по суті поділяється на такі етапи:

- 1) пояснення осіб, які беруть участь у справі;
- 2) допит свідків, роз'яснення експерта, консультації та роз'яснення спеціаліста;
- 3) дослідження матеріалів справи;
- 4) додаткові пояснення осіб, які беруть участь у справі.

Кожний з цих етапів відмежовується з'ясуванням судді, чи є у осіб, які беруть участь у справі, заяви чи клопотання.

§ 14.4. Пояснення осіб, які беруть участь у справі, та встановлення порядку з'ясування обставин справи й дослідження доказів

Після доповіді у справі суд заслуховує пояснення позивача, його представника та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача, його представника та третьої особи, яка бере участь на стороні відповідача, а також інших осіб, які беруть участь у справі. За клопотанням сторони, третьої особи пояснення може давати тільки представник. Особи, які звернулися до суду за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб, дають пояснення першими.

Якщо в справі заявлено кілька вимог, суд може зобов'язати сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, дати окремо пояснення щодо кожної з них.

Якщо сторони та інші особи, які беруть участь у справі, висловлюються нечітко або з їх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді – «так» чи «ні».

Одразу після пояснень учасники можуть ставити питання один одному.

Якщо у справі є письмові пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, головуючий оголошує зміст цих пояснень.

Після пояснень суд встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються. На цьому етапі особи, які беруть участь у справі, висловлюють свою думку про порядок з'ясування обставин та дослідження доказів. Цей порядок визначається судом залежно від змісту спірних правовідносин і в разі потреби може бути змінений.

§ 14.5. З'ясування обставин справи й дослідження доказів

Даний етап розгляду справи по суті має такий порядок:

- 1) допит свідків;
- 2) дослідження висновку експерта, спеціаліста;
- 3) надання пояснень експертами та спеціалістами;
- 4) дослідження письмових доказів;
- 5) дослідження речових доказів;
- 6) відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису та їх дослідження;
- 7) додаткові пояснення.

Допит свідків

Показання свідків є доказом. Тому кожного свідка необхідно допитати або оголосити його письмові пояснення, в іншому випадку це не буде вважатися доказом. Кожний свідок допитується окремо. Не допускається допитувати свідків, які після відкриття судового засідання не залишили зал судового засідання, навіть якщо це відбулося помилково. Свідки, яких вже допитали, можуть залишатися в залі судового засідання.

Перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, рід занять, місце проживання і стосунки із сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, роз'яснює його права і з'ясує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань.

Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий під розписку попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання і відмову від давання показань та приводить його до присяги: «Я, (ім'я, по батькові, прізвище), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи». Текст присяги підписується свідком. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою задає питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Суд ставить питання свідку останнім.

Головуючий має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

Суд може одночасно допитати свідків для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях.

Допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності педагога або батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі.

Свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність дати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

Свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, після закінчення його допиту видаляється із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною присутність цього свідка в залі судового засідання.

Якщо сторона, третя особа, їх представники заявляють, що факти, які мають значення для справи, їм відомі особисто, вони за їх згодою можуть бути допитані як свідки.

Дослідження висновку експерта, спеціаліста

Висновок експерта, спеціаліста зачитується головуючим та висловлюється думка учасників процесу відносно даного висновку. При необхідності експерт чи спеціаліст викликається для дачі відповіді на певні питання.

Пояснення експерта та спеціаліста

Складений висновок експерт може роз'яснити або надати певні відповіді на конкретні питання учасників процесу. Суд має право з'ясувати суть відповіді експерта на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі. Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи.

Під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) спеціалістів.

Спеціалісту можуть бути поставлені питання по суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Викладені письмово і підписані спеціалістом роз'яснення приєднуються до справи.

Дослідження письмових доказів

Письмові докази або протоколи їх огляду оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, які беруть участь у справі, можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду.

Дослідження речових доказів

Речові докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до журналу судового засідання.

Протоколи огляду речових доказів оголошуються в судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів.

Дослідження відтворення звукозапису та демонстрація відеозапису

Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з відображенням у журналі судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації. Після цього суд заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі. У разі потреби відтворення і демонстрація можуть бути повторені повністю або у певній частині.

Додаткові пояснення

Після з'ясування всіх обставин справи та перевірки їх доказами головуєчий надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість дати додаткові пояснення, які можуть доповнити матеріали справи, а суд вирішує заявлені при цьому клопотання осіб.

Це є заключна частина розгляду справи по суті, по завершенні якої особи, які беруть участь у справі, вже не зможуть доповнювати пояснення, надавати докази, робити заяви чи клопотання.

Про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами суд постановляє ухвалу і переходить до судових дебатов.

§ 14.6. Судові дебати

Судові дебати – це виступи учасників процесу з підсумковими промовами. В даній частині судового розгляду учасникам судового процесу необхідно проявити ораторське мистецтво та мистецтво риторики. Учасники часом в промовах не обмежені, проте посилатися можна лише на обставини і докази, які були досліджені в судовому засіданні.

За своєю суттю судові дебати – це форма спілкування учасників судового процесу, спосіб передачі інформації, засіб пере-

конання суду, учасників процесу у правильності висунутих суб'єктами дебатів тез і обґрунтованості.

Етичні засади вимагають від промовця недопустимості припущення честі та гідності будь-кого. Промовець не має права застосовувати незаконні засоби і методи для відстоювання своєї позиції, наполягати на твердженнях, які не підкріплені матеріалами справи. Він не має також права навмисно затягувати судовий розгляд справи, свідомо вводити суд і осіб, які присутні в залі судового засідання, в оману. Логічні засади промови визнають її обґрунтованість, переконливість і доказовість.

Промова кожного учасника судових дебатів повинна містити не лише відомості про досліджувані події, а й дані, які підтверджують правильність тлумачення цих подій, обґрунтованість висновків і пропозицій, тобто, промова повинна бути аргументованою, доказовою, переконливою.

Кожен промовець відповідно до своєї процесуальної позиції, аналізує й дає оцінку зібраним доказам, формулює свої висновки і обґрунтовує їх тими даними, які були здобуті в процесі розгляду справи.

Головним у промові є відстоювання своєї позиції та спростування тверджень іншої сторони.

У судових дебатах першим надається слово позивачеві та його представникові. Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. Третя особа, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, та її представник у судових дебатах виступають після сторін.

За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники.

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, виступають у судових дебатах першими. За ними виступають особи, в інтересах яких відкрито провадження у справі.

Головуючий може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється.

По закінченню промов з дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками, тобто висловлювати думки щодо сказаного іншим учасником (при цьому не ставлячи питання до нього). Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові.

Якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин у справі. Після закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами судові дебати проводяться в загальному порядку.

Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для прийняття судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його проголошення.

Якщо під час ухвалення рішення виникає потреба з'ясувати будь-яку обставину шляхом повторного допиту свідків або вчинення іншої процесуальної дії, суд, не ухвалюючи рішення, постановляє ухвалу про поновлення судового розгляду.

Після закінчення поновленого розгляду справи суд залежно від його результатів відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і виходить до нарадчої кімнати для ухвалення рішення або, якщо вчинення необхідних процесуальних дій у даному судовому засіданні виявилось неможливим, постановляє ухвалу про відкладення розгляду справи чи оголошує перерву.

Глава 15

ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” від 21.12.1990 р. № 9.
3. Інструкція про порядок фіксування судового процесу технічними засобами, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України № 84 від 21.07.2005 р.
4. Тимчасова інструкція з діловодства в місцевому загальному суді. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 17.02.2005 р. № 20.

§ 15.1. Порядок фіксування судового засідання. Протокол про окремі процесуальні дії

Фіксування цивільного процесу – це офіційна діяльність суду по послідовному відображенню ходу судового розгляду, закріпленню процесуальних дій, вчинених учасниками судового процесу, яка відповідно до закону здійснюється за допомогою звукозаписувального технічного засобу, ведення журналу судового засідання та складення відповідних протоколів.

Детальне фіксування цивільного судочинства є однією з гарантій захисту прав, свобод та інтересів осіб, оскільки законність і обґрунтованість судових рішень оцінюється вищестоящими інстанціями з урахуванням змісту зафіксованого. Воно повинне проводитися повно і чітко, а також у тій послідовності, в якій вчинялися процесуальні дії.

Фіксування цивільного процесу відбувається у трьох взаємопов'язаних формах: за допомогою технічних засобів, шляхом ведення журналу судового засідання та складання протоколів про окремі процесуальні дії. [70, с. 244–245].

Відповідно до ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є його повне фіксування технічними засобами.

Це конституційне положення знайшло своє відображення у ст. 197 ЦПК України та Інструкції про порядок фіксування судового процесу технічними засобами в загальних судах України, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України.

Відповідно до ст. 197 ЦПК суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

У зв'язку із незабезпеченістю судів технічними засобами відповідно до п. 21 Прикінцевих та перехідних положень ЦПК до 1 січня 2008 р. повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу здійснюється судом тільки за вимогою особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду. В усіх інших випадках хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання, у якому зазначаються:

- 1) рік, місяць, число і місце проведення судового засідання;
- 2) час початку судового засідання;
- 3) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді (суддів), секретаря судового засідання;
- 4) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
- 5) відомості про присутність осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків або про їх відсутність, причини відсутності та про вручення їм судових повісток;
- 6) відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їхніх процесуальних прав та обов'язків;
- 7) усі розпорядження головуєчого та ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, а також відомості про проголошення ухвал, постановлених у нарадчій кімнаті;
- 8) основний зміст заяв і клопотань сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, та хід їх обговорення;

- 9) основний зміст пояснень осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, усні роз'яснення та доповнення експертами своїх висновків; усні роз'яснення спеціалістів;
- 10) подані в судовому засіданні докази, хід дослідження доказів, а у разі, якщо докази не додаються до справи, — номер, дата та зміст письмових доказів, а також ознаки і властивості речових доказів;
- 11) зміст судових дебатів;
- 12) відомості про проголошення рішення, ухвали за результатами розгляду справи та роз'яснення особам, які беруть участь у справі, змісту рішення, ухвали, порядку і строку їх оскарження, а також права та строк на ознайомлення з протоколом судового засідання, подання на нього зауважень;
- 13) час закінчення судового засідання у справі.

У протоколі судового засідання відображаються всі істотні моменти розгляду справи в тій послідовності, в якій вони мали місце у судовому засіданні.

Протокол складається секретарем судового засідання, він повинен бути оформлений та підписаний головуючим і секретарем судового засідання не пізніше трьох днів з дня закінчення судового засідання. У разі необхідності строк для оформлення та підписання протоколу може бути продовжено головуючим, але не більше ніж на десять днів після закінчення судового засідання. Про підписання протоколу повідомляються особи, які беруть участь у справі.

Фіксування судового процесу технічними засобами — це технічний запис судового засідання за допомогою комплексу з фіксування судового процесу, що включає в себе створення аудіофонограми судового засідання.

Повноваження для звукозапису судових засідань, створення архівних та робочих копій фонограм покладаються на секретаря судового засідання або працівника, визначеного головою суду.

Для технічного фіксування судового процесу застосовуються спеціальна комп'ютерна система “Оберіг”.

Технічне фіксування судового процесу починається з моменту відкриття судового засідання. Протягом судового засідан-

ня секретар повинен вести журнал за допомогою спеціальної програми звукозапису.

Під час звукозапису секретар здійснює поточний контроль якості запису шляхом прослуховування через навушники, контроль рівня запису в спеціальній області в програмі звукозапису та контроль працездатності комплексу звукозапису шляхом спостереження за його станом. У разі виявлення ознак непрацездатності обладнання комплексу звукозапису секретар доповідає голові про неможливість подальшого фіксування судового процесу.

При необхідності секретар звертається до суду з проханням зобов'язати учасників засідання говорити голосніше.

Після закінчення судового засідання секретар:

- 1) зберігає журнал судового засідання;
- 2) підписує журнал, передає для долучення до справи;
- 3) створює архівну та робочу копії фонограми. Архівна копія повинна здаватися архіваріусу до кінця робочого дня, а робоча копія зберігається разом зі справою.

Примірники фонограм записуються у вигляді архівної та робочої копії на окремі компакт-диски. Для кожної судової справи виділяються два компакт-диски: один — для архівної копії, другий — для робочої копії. На ці диски записуються всі фонограми судових засідань у справі. У разі, якщо фонограми засідань не вміщуються на один компакт-диск, виділяються додаткові компакт-диски.

До маркування конверта компакт-диску входять такі відомості:

- ◆ номер судової справи;
- ◆ серійний номер компакт-диску;
- ◆ дата судового засідання;
- ◆ підпис секретаря;
- ◆ примітка.

За клопотанням особи, яка бере участь у справі, може бути за плату здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуючого. Особа, яка бере участь у справі, має право отримати ко-

пію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу.

§ 15.2. Журнал судового засідання

Одночасно з проведенням фіксування технічними засобами секретарем судового засідання ведеться журнал судового засідання.

Журнал судового засідання – це основний процесуальний документ, в якому відображаються всі процесуальні дії учасників судового засідання.

Відповідно до ст. 198 ЦПК у журналі судового засідання зазначаються такі відомості:

- 1) рік, місяць, число і місце судового засідання;
- 2) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;
- 3) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, що беруть участь у справі;
- 4) порядковий номер вчинення процесуальної дії;
- 5) назва процесуальної дії;
- 6) час вчинення процесуальної дії;
- 7) інші відомості, визначені цим Кодексом.

Журнал судового засідання ведеться секретарем судового засідання за допомогою комп'ютерної програми, роздруковується та підписується ним невідкладно після судового засідання і приєднується до справи.

§ 15.3. Зауваження щодо фіксування судового засідання

Особи, які беруть участь у справі, мають право ознайомитися із технічним записом судового засідання, журналом судового засідання.

Для цього у приміщенні суду повинно бути обладнано робоче місце для прослуховування фонограм судових засідань особами, які беруть участь у справі. Таке робоче місце повинно складатися з комп'ютера зі звуковою картою, навушниками,

пристроєм CD-R та спеціальної програми, що за реквізитами засідання дає змогу прослухати фонограму засідання. Ознайомлення здійснює працівник апарату суду.

На технічний запис судового засідання та журнал судового засідання протягом семи днів з дня проголошення рішення особи, які беруть участь у справі, можуть подати до суду письмові зауваження щодо неповноти або неправильності їх запису.

Головуючий не пізніше п'яти днів розглядає зауваження та постановляє відповідну ухвалу. У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення головуючий залишає їх без розгляду.

Окрім того, особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з протоколом судового засідання і протягом трьох днів після їх повідомлення про підписання протоколу або після закінчення строку на підписання протоколу подавати свої письмові зауваження щодо неповноти або неправильності протоколу. Такі зауваження повинні бути розглянуті не пізніше п'яти днів з дня їх надходження до суду.

Глава 16

СУДОВІ РІШЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” від 21.12.1990 р. № 9.

§ 16.1. Поняття і види судових рішень

Позовне провадження закінчується прийняттям судових рішень, які викладаються у двох формах:

- 1) ухвали;
- 2) рішення.

Питання, пов’язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

Ухвала суду, що постановляється як окремий документ, складається з:

- 1) вступної частини із зазначенням:
 - ◆ часу і місця її постановлення;
 - ◆ прізвища та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді);
 - ◆ прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
 - ◆ імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;
 - ◆ предмета позовних вимог;
- 2) описової частини із зазначенням суті питання, що вирішується ухвалою;

- 3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;
- 4) резолютивної частини із зазначенням:
 - ♦ висновку суду;
 - ♦ строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Ухвала, яка постановляється судом не виходячи до нарадчої кімнати, повинна містити мотивувальну та резолютивну частини.

Якщо ухвала має силу виконавчого документа і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, така ухвала оформлюється з урахуванням вимог, встановлених Законом України «Про виконавче провадження».

Суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню порушення, може постановити **окрему ухвалу** і направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали повинно бути повідомлено суд, який постановив окрему ухвалу.

Рішення в залежності від способу захисту права поділяються на такі види:

- 1) **про присудження** – це рішення суду, яким відповідачу присуджується виконати на користь позивача певні дії (стягнути кошти, передати майно тощо);
- 2) **про визнання** – це рішення суду, яким підтверджується наявність або відсутність між сторонами певних юридичних відносин, обставин чи юридичних фактів (визнання права власності, визнання договору недійсним тощо);
- 3) **конститутивні рішення** – які спрямовані на зміну чи припинення правовідносин (про розірвання договору, розірвання шлюбу тощо).

В залежності від обсягу вирішених питань:

- 1) **основні** – щодо позовних вимог, заявлених у позовній заяві;

2) **додаткові** – вирішуються окремі позовні вимоги, з приводу яких сторони подавали докази і давали пояснення, але не були розв'язані основним рішенням.

В залежності від резолютивної частини рішення:

- 1) **альтернативні** – якими встановлюється декілька можливих способів виконання рішення;
- 2) **факультативні** – які зобов'язують відповідача до виконання певних дій і які у випадку неможливості їх виконання одночасно визначають інший спосіб виконання (наприклад, повернути майно, а у випадку неможливості – стягнути його вартість).

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Рішення суду складається з:

- 1) вступної частини із зазначенням:
 - ◆ часу та місця його ухвалення;
 - ◆ найменування суду, що ухвалив рішення;
 - ◆ прізвищ та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді);
 - ◆ прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
 - ◆ імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;
 - ◆ предмета позовних вимог;
- 2) описової частини із зазначенням:
 - ◆ узагальненого викладу позиції відповідача;
 - ◆ пояснень осіб, які беруть участь у справі;
 - ◆ інших доказів, досліджених судом;
- 3) мотивувальної частини із зазначенням:
 - ◆ встановлених судом обставин і визначених відповідно до них правовідносин;
 - ◆ мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти;

- ◆ чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким;
 - ◆ назви статті, її частини, абзаца, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався;
- 4) резолютивної частини із зазначенням:
- ◆ висновку суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково;
 - ◆ висновку суду по суті позовних вимог;
 - ◆ розподілу судових витрат;
 - ◆ строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

§ 16.2. Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал

Суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Рішення суду ухвалюється, оформлюється і підписується в нарадчій кімнаті суддею, а в разі колегіального розгляду – судьями, які розглядали справу.

Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті.

У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення може бути відкладено на строк не більше ніж п'ять днів з дня закінчення розгляду справи, але вступну і резолютивну частини суд повинен проголосити в тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи. Проголошені вступна і резолютивна частини рішення мають бути підписані всім складом суду і приєднані до справи.

Ухвали суду, які оформлюються окремим процесуальним документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати.

Ухвали суду, постановлені окремим процесуальним документом, підписуються суддею (судьями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом, не виходячи до нарадчої кімнати, заносяться до журналу судового засідання (протоколу).

Ухвали, постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення.

Виправлення в рішеннях і ухвалах повинні бути застережені перед підписом судді.

При прийнятті рішень суд **оцінює докази** за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті.

Під час ухвалення **рішення** суд вирішує такі питання:

- 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
- 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
- 3) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин;
- 4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин;
- 5) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити;
- 6) як розподілити між сторонами судові витрати;
- 7) чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення;
- 8) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову.

Суд, ухвалюючи рішення на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, повинен зазначити, в якій частині рішення стосується кожного з них, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Суд, який ухвалив рішення, може визначити порядок його виконання, надати відстрочку або розстрочити виконання, вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні.

§ 16.3. Проголошення рішення суду та набрання ним законної сили

Рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно. Головуючий роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду.

Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення.

Суд може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, виправити допущені у судовому рішенні описки чи арифметичні помилки. Питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні, про що постановляється ухвала. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Їхня неявка не перешкоджає розглядові питання про внесення виправлень.

Суд, що ухвалив рішення, може за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

- 1) стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;
- 2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної суми грошових коштів, які підлягають стягненню, майно, яке підлягає передачі, або які дії треба виконати;
- 3) суд не допустив негайного виконання рішення;
- 4) судом не вирішено питання про судові витрати.

Суд ухвалює додаткове рішення після розгляду питання в судовому засіданні з повідомленням сторін. Їх присутність не є обов'язковою.

При прийнятті додаткового рішення основне рішення набирає законної разом з набранням законної сили додатковим рішенням, яке має такий самий порядок апеляційного оскарження, що і основне рішення.

Якщо рішення суду незрозуміле для осіб, які брали участь у справі, або для державного виконавця суд за їхньою заявою постановляє ухвалу, в якій **роз'яснює** своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту.

Заява про роз'яснення рішення суду розглядається протягом 10 днів. Неявка осіб, які брали участь у справі, і (або) державного виконавця не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення суду. Ухвала, в якій роз'яснюється рішення суду, надсилається особам, які брали участь у справі, а також державному виконавцю, якщо рішення суду роз'яснено за його заявою.

Судове рішення підписується суддею (судьями), який його ухвалив, і скріплюється печаткою суду. Копії судового рішення видаються особам, які брали участь у справі, на їхню вимогу не пізніше 15 днів з дня його проголошення.

Копії судових рішень повторно видаються за заявою особи за плату.

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження, якщо заяву про апеляційне оскарження не було подано. Якщо було подано заяву про апеляційне оскарження, але апеляційна скарга не була подана, то рішення суду набирає законної сили після закінчення цього строку. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

Наслідком набрання рішенням суду законної сили, крім його обов'язковості, є те, що сторони та треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть повторно звертатись до суду з тих самих підстав та предметом позову. Окрім того, рішення суду вже набирає преюдиціального значення.

Якщо справу розглянуто за заявою органів та осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб,

або державні чи суспільні інтереси, рішення суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для особи, в інтересах якої було розпочато справу.

У випадку, коли після набрання рішенням суду законної сили, яким з відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення, кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них.

Таким чином, основними властивостями рішення суду, яке вступило в законну силу, є:

- 1) *неспростовність*, тобто неможливість оскарження рішення суду після його вступу у законну силу, інакше як у порядку, встановленому законом;
- 2) *виключність* – неприпустимість вирішення такого самого спору між тими ж сторонами, про такий же предмет спору і за тих самих підстав;
- 3) *преюдиціальність*, тобто факти, встановлені судом у рішенні, є обов'язковими для всіх інших судів;
- 4) *загальнообов'язковість*, що означає обов'язковість рішення суду для всіх учасників процесу. [70, с. 264–265].

Глава 17

ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.

§ 17.1. Порядок проведення заочного розгляду справи

Заочний розгляд справи за своєю суттю у судовій практиці існував і раніше. Так, якщо відповідач не являвся без поважних причин або повторно не з'явився незалежно від причин, то суд згідно зі ст. 172 ЦПК 1963 р. міг розглянути справу у його відсутність. Якщо взагалі невідоме місце проживання відповідача, або відоме, але він там не мешкає, то, керуючись ст. 96 ЦПК 1963 р., суд розглядав справу у його відсутність за наявністю відмітки на повістці (або довідкою) службової особи сільської ради, начальника ЖЕО, голови правління ЖБК тощо, про те, що вручити повістку неможливо у зв'язку з відсутністю адресата. По справі приймається рішення і вже коли відповідачу стане відомо про наявність винесеного рішення, він його може оскаржити в апеляційному порядку протягом місяця з того дня, коли йому стало відомо про його існування. За таких обставин багато виникало проблем з виконанням рішень, із захистом прав того ж відповідача, а іноді і позивача. Заочний розгляд справи в такому вигляді, який передбачений у чинному ЦПК, дозволяє уникнути усіх можливих проблем з цього питання.

Заочний розгляд справи – це розгляд справи без участі відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або якщо зазначені ним причини визнані неповажними на підставі наявних у справі доказів.

У разі участі у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи можливий у випадку неявки в судове засідання всіх

відповідачів. У разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача.

Заочний розгляд справи проводиться за загальними правилами з винятками і доповненнями, встановленими гл. 8 ЦПК. Спрощена процедура заочного розгляду справи не впливає на форму та зміст заочного рішення. Заочне рішення відрізняється від звичайного тим, що в ньому зазначається, що це заочне рішення, умови, за яких було проведено заочний розгляд справи, та зазначається строк і порядок подання заяви про перегляд заочного рішення.

Відповідачам, які не з'явилися в судове засідання, направляється рекомендованим листом із повідомленням копія заочного рішення не пізніше п'яти днів з дня його проголошення.

§ 17.2. Перегляд та оскарження заочного рішення

При отриманні заочного рішення відповідач може захистити свої права двома шляхами:

- 1) подати заяву до суду, який виніс заочне рішення про його перегляд;
- 2) подати апеляційну скаргу на заочне рішення суду.

Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом десяти днів з дня отримання його копії. Заява про перегляд заочного рішення повинна бути подана у письмовій формі.

Наприклад,

*Дарницький районний суд
м. Києва*

*Демчук Юлії Олександрівни
02222, м.Київ,
пр-т Маяковського, 7, кв.66
тел.: д.515-31-15*

ЗАЯВА

про перегляд заочного рішення

09 серпня 2006 року Дарницьким районним судом у складі головуючого Снігір О.І. було постановлено заочне рішення по цивільній справі № 2-45 за позовом Дехтярук В.О. до мене про повернення майна.

Розділ 3. Наказне та позовне провадження

На призначений день судового засідання я захворіла, що підтверджується доданою до заяви довідкою лікаря і не змогла з'явитися у судове засідання або повідомити суд про причини неявки.

2 вересня 2006 року я отримала копію рішення суду.

Вважаю зазначене рішення незаконним, оскільки спірне майно 01 липня 2006 р. я повернула, про що позивач написала розписку (додається).

На підставі викладеного й відповідно до ст. 228, п. 2 ч. 3 ст. 231, ч. 1 ст. 232 ЦПК України,

Прошу:

Скасувати заочне рішення у справі №2-45 за позовом Дехтярук В.О. до мене про повернення майна і призначити справу до нового розгляду в засальному порядку.

Додатки:

- 1) Довідка і копія довідки лікаря.*
- 2) Копія розписки.*
- 3) Копія заяви з додатками.*

05 вересня 2006 р.

Ю.О.Демчук

До заяви про перегляд заочного рішення додаються її копії за кількістю осіб, які беруть участь у справі, та копії всіх доданих до неї матеріалів. За подання заяви про перегляд заочного рішення судовий збір не сплачується.

Прийнявши належно оформлену заяву про перегляд заочного рішення, суд невідкладно надсилає її копію та копії доданих до неї матеріалів іншим особам, які беруть участь у справі. Одночасно суд повідомляє особам, які беруть участь у справі, про час і місце розгляду заяви.

Заява про перегляд заочного рішення повинна бути розглянута протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження. Заява про перегляд заочного рішення розглядається в судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Головуючий відкриває судове засідання і з'ясовує, хто з осіб, які беруть участь у справі, з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви і з'ясовує думку сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо вимог про перегляд заочного рішення.

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою:

- 1) залишити заяву без задоволення;

2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку.

У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку. У цьому разі строк, протягом якого розглядалася заява, не включається до строку на апеляційне оскарження рішення.

Заочне рішення підлягає скасуванню, якщо судом буде встановлено, що відповідач не з'явився в судове засідання та не повідомив про причини неявки з поважних причин і докази, на які він посилається, мають істотне значення для правильного вирішення справи.

Заочне рішення також має право оскаржити в загальному порядку і позивач.

Розділ 4

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 18

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
4. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
5. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 18.1. Поняття та порядок розгляду справ в окремому провадженні

Окреме провадження – це вид неპозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи, або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав, або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Окреме провадження характеризується такими ознаками:

- 1) *відсутній спір про право цивільне*. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який має вирішуватись в порядку позовного провадження, суд постановляє ухвалу про залишення зая-

- ви без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах;
- 2) *розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів*. Проте встановленню підлягають не будь-які юридичні факти, а лише ті, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності оспорюваних прав;
 - 3) підставою порушення таких справ є *заява*;
 - 4) всі справи окремого провадження *розглядаються* судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду та має додаткові особливості розгляду;
 - 5) *особами, які беруть участь у справах* окремого провадження, є заявник, заінтересовані особи та їх представники;
 - 6) враховуючи особливості предмета та суб'єктного складу справ окремого провадження, закон обумовлює *неможливість їх передання на розгляд третейського суду та закриття у зв'язку з укладенням мирової угоди* [70, с. 279].

Справи, які суд розглядає в порядку окремого провадження, можна поділити на три групи. До першої відносяться ті справи, процесуальний порядок розгляду яких урегульований ЦПК, а саме справи про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 4) усиновлення;
- 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;

- 8) визнання спадщини відумерлою;
- 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 10) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

До другої групи відносяться справи, зазначені у ч.3 ст. 234 ЦПК, а саме про:

- ◆ надання права на шлюб;
- ◆ розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей;
- ◆ поновлення шлюбу після його розірвання;
- ◆ встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя.

До третьої групи відносяться інші справи у випадках, встановлених законом.

Кожна справа окремого провадження розглядається за загальними правилами, встановленими до окремого провадження (ст. ст. 234, 235 ЦПК) з урахуванням особливостей порядку розгляду відповідних справ. справи, які процесуально не врегульовані ЦПК, проводяться за загальними правилами окремого провадження та вимогами закону, який містить посилання про розгляд справи в порядку окремого провадження.

Під час розгляду справ окремого провадження суд зобов'язаний роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, сприяти у здійсненні та охороні гарантованих Конституцією і законами України прав, свобод чи інтересів фізичних або юридичних осіб, вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи.

З метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази.

Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб.

При ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодуються, якщо інше не встановлено законом.

§ 18.2. Особи, які беруть участь у справах окремого провадження

Однією з характерних рис окремого провадження є відсутність сторін у справі, оскільки окреме провадження не має змагальності. Замість сторін у справах окремого провадження беруть участь заявник, заінтересовані особи та їх представники (окрім справ про усиновлення).

Закон встановлює, що особи, які беруть участь у справах окремого провадження, користуються рівними процесуальними правами (ч.1 ст. 31 ЦПК). Відповідно вони несуть і рівні процесуальні обов'язки. Всі процесуальні права сторін впливають із установленого ст. 55 Конституції права на судовий захист.

Процесуальні права осіб, які беруть участь у справах окремого провадження, різноманітні, і в даному випадку необхідно зробити їх загальний огляд. Перш за все вони володіють правом на безпосередню участь у справі. Вони вправі брати участь у всіх судових засіданнях по справі, – присутніми при здійсненні процесуальних дій, знайомитись з матеріалами справами, робити виписки з них, робити копії. Мають право попередньо оцінювати неупередженість членів суду, їм надано право заявлення відводів. Особи, які беруть участь у справах окремого провадження, є зацікавленими особами, вони можуть самостійно визначати обсяг захисту своїх прав та інтересів, а також вносить, зміни в заявлених вимогах.

Особи, які беруть участь у справах окремого провадження мають право пред'являти докази і брати участь у дослідженні, задавати питання іншим особам, які беруть участь в справі, а також свідкам і експертам, заявляти різні клопотання, представляти свої доводи і заперечувати.

Особи, які беруть участь у справах окремого провадження мають право перевірки законності і обґрунтованості рішення. Вони можуть оскаржити рішення в апеляційному та касаційному порядку, порушувати питання про його перегляд за нововиявленими обставинами.

На відміну від позовного провадження заявником в окремому провадженні дуже часто виступають зацікавлені особи, а то й взагалі сторонні або представники органів державної влади, місцевого самоврядування чи прокурор.

Глава 19

ПРОВАДЖЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДІЄЗДАТНІСТЮ ТА ПРАВозДАТНІСТЮ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним” № 3 від 28.03.1972 р.
5. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
6. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 19.1. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи

Встановлений судовий порядок вирішення питання про визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною є важливою гарантією захисту прав і законних інтересів фізичних осіб.

Цивільна дієздатність фізичної особи – це здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Дієздатність в судовому порядку може бути обмежена або особу може бути визнано недієздатною.

Обмежити цивільну дієздатність фізичної особи суд може за умови:

- ♦ якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;
- ♦ якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Відповідно до ст. 37 ЦК *правовими наслідками* обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є:

- ♦ встановлення піклування над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена;
- ♦ фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини;
- ♦ правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються лише за згодою піклувальника;
- ♦ одержання заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів та розпоряджання ними здійснюються піклувальником. При цьому піклувальник може письмово дозволити фізичній особі, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно одержувати заробіток, пенсію, стипендію, інші доходи та розпоряджатися ними;
- ♦ особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, що завдана нею іншій особі.

Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, подається до суду за місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у наркологічному або психіатричному закладі, – за місцезнаходженням цього закладу.

Розділ 4. Окреме провадження

Заявником про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи може бути член її сім'ї, орган опіки та піклування, наркологічний або психіатричний заклад. Заява про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права може бути подана батьками (усиновлювачами), піклувальниками, органом опіки та піклування.

У *заяві* про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи повинні бути викладені обставини, що свідчать про психічний розлад, істотно впливають на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, чи обставини, що підтверджують дії, внаслідок яких фізична особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, поставила себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Наприклад,

Печерський районний суд м. Києва

Заявник:

Козут Людмила Олександрівна

02145 м. Київ,

вул. Банкова, 6, кв.325

тел. 254-45-15

Зайнтересована особа:

Відділ опіки та піклування

Печерської державної адміністрації

02111 м. Київ,

вул. Банкова, 1

тел. 200-05-15

ЗАЯВА

про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи

01 червня 1970 року я уклала шлюб з Козут Іваном Петровичем, який ми зареєстрували у відділі реєстрації актів цивільного стану.

З 2001 року Козут Іван Петрович зловживає спиртними напоями і перебуває на обліку в Київському міському наркологічному диспансері з приводу хронічного алкоголізму.

Козут І.П. працює механіком та отримує заробітну плату в сумі 1000 грн. на місяць. Однак гроші до сімейного бюджету не вносить, а повністю витрачає їх на придбання спиртних напоїв.

Своїми діями він ставить себе і свою сім'ю у скрутне матеріальне становище, оскільки позбавляє нас можливості заплатити за квартиру і комунальні послуги, придбати продукти харчування і одяг.

«Цивільне процесуальне право»

Відповідно до ч. 2 ст. 36 Цивільного кодексу України суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями і тим ставить себе чи свою сім'ю у скрутне матеріальне становище.

У разі обмеження цивільної дієздатності фізичної особи суд згідно із ст. 59, ч. 2 ст. 60 Цивільного кодексу України встановлює над нею піклування і призначає піклувальника.

На підставі викладеного й відповідно до ч. 2, 3 ст. 36, ст. 59, ч. 2 ст. 60 ЦК України, керуючись ч. 1, п. 1 ч. 2 ст. 234, ст. 236, ч. 1 ст. 241 ЦПК України

Прошу:

1. Обмежити цивільну дієздатність мого чоловіка Козут Івана Петровича.
2. Встановити над Козут І.П. піклування і за поданням органу опіки та піклування призначити мене його піклувальником.

Додатки:

- 1) Копія свідоцтва про укладення шлюбу.
- 2) Довідка з місця роботи.
- 3) Довідка з місця проживання.
- 4) Довідка наркологічного диспансеру.
- 5) Копія заяви з додатками.

01 жовтня 2006 р.

Л.О.Козут

У заяві про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права повинні бути викладені обставини, що свідчать про негативні матеріальні, психічні чи інші наслідки для неповнолітнього здійснення ним цього права.

Відповідно до ст. 39 ЦК фізична особа може бути визнана судом **недієздатною**, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Якщо суд відмовить у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога була заявлена недобросовісно без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування.

Правовими наслідками визнання фізичної особи недієздатною є:

- ◆ встановлення опіки над недієздатною фізичною особою;
- ◆ недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину;
- ◆ правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун;
- ◆ відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, несе її опікун.

Заява про визнання фізичної особи недієздатною подається до суду за місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у психіатричному закладі, – за місцезнаходженням цього закладу.

Заявниками у заяві про визнання фізичної особи недієздатною можуть бути члени її сім'ї, близькі родичі, незалежно від їх спільного проживання, орган опіки та піклування, психіатричний заклад.

У *заяві* про визнання фізичної особи недієздатною повинні бути викладені обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Під час *розгляду справи* суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу. У виняткових випадках, коли особа, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, явно ухиляється від проходження експертизи, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу.

Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника і представника органу опіки та піклування. Питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом з урахуванням стану її здоров'я.

Судові витрати, пов'язані з провадженням справи про визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, відносяться на рахунок держави.

Суд, установивши, що заявник діяв недобросовісно без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі судові витрати.

Рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (у тому числі про обмеження або позбавлення права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами) чи визнання фізичної особи недієздатною після набрання ним законної сили надсилається органу опіки та піклування. Таке рішення є підставою для призначення фізичній особі, обмеженій у цивільній дієздатності, піклувальника, а недієздатній фізичній особі — опікуна.

Скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та **поновлення цивільної дієздатності** фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, здійснюється за рішенням суду за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування.

Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, органу опіки та піклування.

При поновленні цивільної дієздатності піклування чи опіка, встановлені над фізичною особою, припиняється на підставі рішення суду про поновлення цивільної дієздатності.

§ 19.2. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності

Повну цивільну дієздатність має особа, яка досягла повноліття (18 років). Раніше цього віку надання повної цивільної дієздатності (емансипація) фізичній особі проводиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересова-

ної особи та за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Відповідно до ст. 35 ЦК повна цивільна дієздатність може бути надана:

- ◆ фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором;
- ◆ неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини;
- ◆ фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю.

За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Правовими наслідками надання повної цивільної дієздатності є:

- ◆ повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки;
- ◆ у разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається.

Підсудність. Заява неповнолітньої особи, яка досягла шістнадцятирічного віку, про надання їй повної цивільної дієздатності, за відсутності згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника подається до суду за місцем її проживання.

У заяві про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності повинні бути викладені дані про те, що неповнолітня особа працює за трудовим договором або є матір'ю чи батьком дитини відповідно до актового запису цивільного стану.

Наприклад,

Святошинській районний суд м. Києва

Заявник:

Комаринець Людмила Олександрівна
02145 м. Київ,
вул. Банкова, 6, кв.325
тел. 254-45-15

Зайнятересовані особи:

- 1) **Відділ опіки та піклування**
Святошинської державної адміністрації
02111 м. Київ,
вул. Банкова, 1
тел. 200-05-15
- 2) **Комаринець Олег Олександрович**
02145 м. Київ,
вул. Банкова, 6, кв.325
тел. 254-45-15

ЗАЯВА

про надання фізичній особі повної цивільної дієздатності

Я народилась 15 жовтня 1988 року в м. Києві.

Одразу після закінчення загальноосвітньої школи №238 я влаштувалася на роботу продавцем в магазин побутової техніки, який належить ТОВ „Пролісок”.

За умовами і характером роботи я безпосередньо пов'язана із зберіганням, перевезенням і продажем товарно-матеріальних цінностей.

Для цього мені необхідна повна цивільна дієздатність.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 35 Цивільного кодексу України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою зайнятересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Відділ опіки та піклування згоден надати мені повну цивільну дієздатність, а батько ні. Він вважає мене занадто молодою для самостійного життя.

Зазначені мною обставини підтверджуються доданими до заяви документами.

На підставі викладеного й відповідно до ч. 1, 2 ст. 35 ЦК України, керуючись п. 2 ч. 2 ст. 234, ст. 242, ч. 1 ст. 245 ЦПК України,

Прошу:

ухвалити рішення про надання мені повної цивільної дієздатності.

Розділ 4. Окреме провадження

Додатки:

- 1) Три копії свідоцтва про народження.
- 2) Три копії наказу про прийняття на роботу.
- 3) Квитанція про сплату судового збору.
- 4) Дві копії квитанції про сплату судового збору.
- 5) Квитанція про оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.
- 6) Дві копії квитанції про оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.
- 7) Дві копії заяви.

„15” вересня 2006 р.

_____ Комаринець Л.О.

Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності суд розглядає за участю заявника, одного або обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а також представників органів опіки та піклування. Участь представників органів опіки та піклування у розгляді справи обов'язкові.

Суд, розглянувши заяву про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності по суті, ухвалює рішення, яким задовольняє або відмовляє у задоволенні вимоги заявника.

У разі задоволення заявленої вимоги неповнолітній особі надається повна цивільна дієздатність після набрання рішенням суду законної сили.

Рішення суду про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності після набрання ним законної сили надсилається органів опіки та піклування.

§ 19.3. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою

Фізична особа може бути визнана судом *безвісно відсутньою*, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування (ч.1 ст. 43 ЦК).

У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у

якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року.

Фізична особа може бути **оголошена судом померлою**, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців.

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті.

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті, окрім:

- ♦ спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини;
- ♦ Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження.

Підсудність. Заява про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою подається до суду за місцем проживання заявника або за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна.

У заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою повинно бути зазначено: для якої

Розділ 4. Окреме провадження

мети необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку. Заява оплачується державним митом

**Бериславського міськрайонного суду
Херсонської області**

Заявник:

Дятел Надія Петрівна,

яка проживає за адресою: вул. Леніна, буд. 110,
м. Берислав Херсонської обл.,
поштовий індекс 74300

Зайнересовані особи:

**1) Бериславська міська державна
нотаріальна контора**

вул. Куйбишева, буд. 58, м. Берислав
Херсонської обл., поштовий індекс 74300

2) Відділ реєстрації актів цивільного стану

Бериславського міського управління юстиції
вул. Каховська, буд. 67, м. Берислав
Херсонської обл., поштовий індекс 74300

ЗАЯВА

про оголошення фізичної особи померлою

27 квітня 1972 року у мене народився син – Дятел Ігор Геннадійович. З дня народження він проживав разом зі мною у приватизованому нами будинку по вул. Леніна, буд. 110 у м. Берислав Херсонської області.

Постійної роботи у нього не було і тому наприкінці серпня 1999 року він поїхав на її пошуки до м. Харкова. З того часу ніяких відомостей від нього не надходило.

У зв'язку з цим я звернулася до Бериславського міського суду із заявою про визнання його безвісно відсутнім і 15 листопада 2001 року суд задовольнив мою вимогу.

З того часу минуло більше трьох років, однак ніяких відомостей про місце перебування мого сина так і не надійшло.

Згідно з ч. 1 ст. 46 Цивільного кодексу України фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років.

Оголошення мого сина померлим необхідно для оформлення спадщини на 1/2 частку будинку по вул. Леніна, буд. 110 у м. Берислав, власником якої він є на підставі свідоцтва про приватизацію від 17 січня 1996 року. Інших спадкоємців першої черги за законом у мого сина немає.

Крім доданих до заяви документів, зазначені мною обставини зможе підтвердити Лимар Б.Г. та інші свідки

На підставі викладеного й відповідно до ч. 1, 3, 4 ст. 46 ЦК України, керуючись ч. 1 п. 3 ч. 2 ст. 234, ст. ст. 246, 249 ЦПК України,

Прошу:

1. Оголосити мого сина Дятла Ігоря Геннадійовича, 27 квітня 1972 року народження, уродженця і жителя м. Берислава Херсонської області, померлим.
2. Під час підготовки справи до розгляду вирішити питання про виклик до суду свідка:

- Лимар Богдану Георгійову, яка проживає за адресою: вул. Леніна, буд. 112, м. Берислав Херсонської обл.

Додатки:

- 1) Копія свідоцтва про народження Дятла І.Г.
- 2) Копія рішення суду від 15.11.2001 року.
- 3) Довідка з місця проживання.
- 4) Квитанція про сплату судового збору.
- 5) Квитанція про оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.
- 6) Копії заяви з додатками .

25 серпня 2006р.

_____ Дятел Н.П.

у розмірі 8,5 грн. та сплачуються витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи у розмірі 7,5 грн.

Суд до початку розгляду справи встановлює осіб (родичів, співробітників тощо), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідоме, а також запитує відповідні організації за останнім місцем проживання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи внутрішніх справ або органи місцевого самоврядування) і за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місцеперебування якої невідоме.

Одночасно суд вживає заходів через органи опіки та піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено.

Суд розглядає справу за участю заявника, свідків, зазначених у заяві, та осіб, яких сам суд визнає за потрібне допитати, і ухвалює рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або про оголошення її померлою.

Після набрання законної сили рішенням про оголошення фізичної особи померлою суд надсилає рішення відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для реєстрації смерті фізичної особи, а також до нотаріуса за місцем

відкриття спадщини, а в населеному пункті, де немає нотаріуса, – відповідного органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. У разі наявності в населеному пункті кількох нотаріусів, а також у випадках, коли місце відкриття спадщини невідоме, рішення надсилається до державного нотаріального архіву з метою передачі його за належністю уповноваженому нотаріусу для вжиття заходів з охорони спадкового майна.

Якщо фізична особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем її перебування або суд, що постановив рішення про визнання цієї особи безвісно відсутньою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

У разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Заяву може бути подано особою, яку було визнано безвісно відсутньою або померлою, або іншою заінтересованою особою.

Копію рішення суд надсилає відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для анулювання актового запису про смерть.

Глава 20

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 24.04.1967 р.
2. Конвенція про захист дітей та співробітництво у галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 р.
3. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
5. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
6. Порядок ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1377 від 28.08.2003 р.
7. Перелік захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків їх перебування на обліку в Центрі з усиновлення дітей при Міністерстві освіти і науки України, затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 16 від 21.01.2002р.
8. Положення про Центр по усиновленню дітей при Міністерстві освіти і науки України, затверджений Наказом Міністерства освіти України № 98 від 30.03.1996 р.
9. Положення про Міжвідомчу комісію з питань усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України, затверджений Указом Президента України № 34/2002 від 17.01.2002 р.
10. Порядок передавання закладами охорони здоров'я та навчальними закладами дітей, усиновлених громадянами України та іноземцями, затверджений Наказом Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України № 959/634 від 22.12.2004 р.

§ 20.1. Подання заяви про усиновлення

Усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Відповідно до ст. 208 СК *усиновленою* може бути:

- ◆ дитина до досягнення повноліття;
- ◆ у виняткових випадках суд може постановити рішення про усиновлення повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування. У цьому разі суд бере до уваги сімейний стан усиновлювача, зокрема відсутність у нього своїх дітей, та інші обставини, що мають істотне значення.

Дитина, покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забрати з них батьки, інші родичі, може бути усиновлена після досягнення нею двомісячного віку. Дитина, яку було підкинута чи знайдено, може бути усиновлена після спливу двох місяців з часу її знайдення. Такий термін встановлюється з метою надати можливість батькам чи іншим родичам повернути свою дитину.

Якщо на обліку для можливого усиновлення перебувають рідні брати та сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх усиновленні.

За наявності обставин, що мають істотне значення, суд за згодою органу опіки та піклування може постановити рішення про усиновлення когось із них або усиновлення їх різними особами. При цьому якщо усиновлення для дитини не є таємним, брат та сестра мають право знати про нове місце її проживання.

Усиновлювачем дитини може бути:

- ◆ особа повнолітня та дієздатна;
- ◆ фізична особа, яка є старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років;
- ◆ у разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років;
- ◆ подружжя;

Усиновлювачами *не можуть бути*:

- ◆ фізичні особи, які обмежені у дієздатності;
- ◆ особи, визнані недієздатними;
- ◆ особи, позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- ◆ особи, які були усиновлювачами іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з їхньої вини;
- ◆ особи, які перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;
- ◆ особи, які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;
- ◆ особи, які не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу);
- ◆ особи, які страждають на хвороби, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я України;
- ◆ особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини;
- ◆ особи однієї статі;
- ◆ особи, які не перебувають у шлюбі між собою, окрім випадків проживання цих осіб однією сім'єю;
- ◆ чоловік, з яким мати дитини не перебуває у шлюбі, окрім випадків проживання цих осіб однією сім'єю;
- ◆ жінка, з якою батько дитини не перебуває у шлюбі, окрім випадків проживання цих осіб однією сім'єю;

Якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з усиновленням втрачають правовий зв'язок з нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка.

Кількість дітей, яку може усиновити один усиновлювач, не обмежується.

До осіб, які мають *переважне перед іншими право на усиновлення* дитини, відносяться:

- ◆ громадянин України;
- ◆ в сім'ї якого виховується дитина;
- ◆ який є чоловіком матері, дружиною батька дитини, яка усиновлюється;

Розділ 4. Окреме провадження

- ◆ який усиновлює кількох дітей, які є братами, сестрами;
- ◆ який є родичем дитини;
- ◆ подружжя.

Для зібрання інформації про дітей, які залишилися без батьківського піклування і можуть бути усиновлені, ведеться *облік*. Так, керівники закладів, у яких перебувають діти, які можуть бути усиновлені, передані під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян, службові особи органів опіки та піклування, а також інші особи, яким стало відомо про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, зобов'язані протягом 7 робочих днів подати інформацію про них до відповідних відділів та управлінь районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських, районних у містах рад.

Районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі комітети міських, районних у містах рад, якщо не виявилось осіб, які бажали б усиновити дитину або взяти її під опіку чи піклування, протягом 1 місяця від дня надходження відомостей про них зобов'язані подати відповідну інформацію до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. А Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, в свою чергу, якщо не виявилось осіб, які бажали б усиновити дитину або взяти її під опіку чи піклування, протягом 1 місяця від дня надходження інформації про дітей, які можуть бути усиновлені, передають її для централізованого обліку до урядового органу державного управління з усиновлення та захисту прав дитини у складі центрального органу виконавчої влади з питань сім'ї та молоді.

Поряд з обліком осіб, які можуть бути усиновлені, здійснюється облік осіб, які бажають усиновити дитину. Цей облік ведеться відділами та управліннями районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських, районних у містах рад, на які покладається безпосереднє ведення справ щодо опіки та піклування,

Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, відповідними управліннями освіти обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а також Центром з усиновлення дітей у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Облік іноземців та осіб без громадянства, які бажають усиновити дітей, ведеться виключно Центром з усиновлення дітей.

Якщо у дитини є батьки (або батько чи мати), то усиновлення здійснюється за їх вільною згодою, що засвідчується нотаріусом. Така згода має бути безумовною та безоплатною та може бути дана ними лише після досягнення дитиною двомісячного віку. Угода про надання усиновлювачем плати за згоду на усиновлення дитини батькам, опікунам чи іншим особам, з якими вона проживає, є нікчемною. Якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їхньої згоди на усиновлення потрібна згода їхніх батьків. Мати, батько дитини мають право відкликати свою згоду на усиновлення до набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

На усиновлення дитини одним із подружжя потрібна письмова згода другого з подружжя, засвідчена нотаріально, окрім випадків, коли він визнаний безвісно відсутнім, недієздатним, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення.

Усиновлення дитини провадиться *без згоди батьків*, якщо вони:

- ◆ невідомі;
- ◆ визнані безвісно відсутніми;
- ◆ визнані недієздатними;
- ◆ позбавлені батьківських прав щодо дитини, яка усиновлюється;
- ◆ не проживають з дитиною понад 6 місяців без поважних причин, не проявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують та не утримують її.

На усиновлення дитини, над якою встановлено опіку або піклування, а також на усиновлення дитини, над батьками якої встановлено опіку або піклування, потрібна письмова згода опікуна або піклувальника незалежно від згоди батьків. Якщо

опікун або піклувальник не дав згоди на усиновлення дитини, така згода може бути дана органом опіки та піклування. Усиновлення може бути проведене без згоди опікуна, піклувальника або органу опіки та піклування, якщо суд встановить, що усиновлення дитини відповідає її інтересам.

На усиновлення дитини, яка не має батьків і перебуває у закладі охорони здоров'я або навчальному закладі, потрібна письмова згода цього закладу. Усиновлення може бути проведене без згоди цього закладу, якщо суд встановить, що усиновлення дитини відповідає її інтересам.

Якщо дитина за віком та за станом здоров'я усвідомлює усиновлення, то потрібна також і її згода. Згода дається у формі, яка відповідає її вікові. В такому випадку дитина має бути проінформована про правові наслідки усиновлення. Згода дитини на усиновлення не потрібна, якщо вона проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками.

Особа, яка бажає усиновити дитину, подає до суду заяву про усиновлення. Подання такої заяви через представника не допускається.

Підсудність справ про усиновлення відноситься до виключної територіальної: заява подається за місцем проживання усиновлювача.

Заява про усиновлення може бути відкликана до набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

Заява про усиновлення дитини повинна містити: найменування суду, до якого подається заява, ім'я, місце проживання заявника, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновлюваної дитини, її місце проживання, відомості про стан здоров'я дитини. Заява про усиновлення дитини може також містити клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові, дати, місця народження дитини, про запис заявника матір'ю або батьком дитини.

Наприклад,

Деснянський районний суд
м. Києва

ЗАЯВНИК:

Шевчук Олександр Віталійович
02232 м. Київ,
вул. Милославська, 1, кв.31
тел. 532-12-05

ЗАЦІКАВЛЕНІ ОСОБИ:

**1) Управління освіти Деснянської
районної у м.Києві Державної
адміністрації**

02217 м. Київ, вул. Закревського, 15
546-67-80

2) Іваськевич Петро Олександрович
04215, м.Київ, вул. Львівська, 5, кв.10
тел. 142-42-78

**3) Відділ Реєстрації актів цивільного
стану Деснянського районного
управління юстиції**

02225 м. Київ, пр-т Маяковського, 15
тел. 533-12-05

УСИНОВЛЮВАНА ДИТИНА:

Іваськевич Ірина Петрівна, 10 вересня
1992 р.н.
Місце проживання: м. Київ,
вул. Закревського, 27, кв.105

ЗАЯВА

про усиновлення дитини

Я, Шевчук Олександр Віталійович (маю 31 рік) 18 серпня 2000 року одружився з Воробійовою Іриною Валеріївною, яка має малолітню дитину – Іваськевич Ірину Петрівну, 10 вересня 1992 р.н. (має 13 повних років). Зі своєю дружиною, її донькою та нашим сином ми з часу одруження проживаємо разом. До Іваськевич Ірини я відношуся як до своєї доньки, та вона сприймає мене як свого батька. Я старший за неї на 19 років.

Я відчуваю спорідненість з дитиною та займаюся її вихованням, матеріально її забезпечую. Її батько Іваськевич Петро Олександрович не бере участі у її вихованні, матеріально не забезпечує разом з нею не проживає вже більше десяти років та її життям не цікавиться, а Іваськевич Ірина потребує батьківської турботи та, оскільки ми з дружиною маємо спільну дитину – Шевчук М.О., то Ірина не повинна відчувати різниці між нею та її братом. Для уникнення цього вона повинна відчувати мене своїм повноцінним батьком, що може бути досягнуто її усиновленням. Окрім того, прошу, щоб у Книзі реєстрації народжень я був записаний батьком дитини. Вважаю, що я можу забезпечити стабільні та гармонійні умови для життя Іваськевич Ірини.

Сам я матеріально забезпечений та маю усі можливості для усиновлення Іваськевич Ірини. Проживаю у квартирі з усіма зручностями згідно Акту обстеження житлово-побутових умов від 22.04.05р. Працюю на постійній основі в ЗАТ „Кисневий завод” де займаю посаду колірника-вантажника. Обмежено дієздатним чи недієздатним визнаний не був.

Розділ 4. Окреме провадження

Згідно з медичним висновком маю добрий стан здоров'я, інфекційними захворюваннями не хворію. Антител до ВІЛ не виявлено, флюорографія патологічних змін не виявила. Наркотичних речовин не вживаю. Спиртними напоями не зловживаю. На обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері не перебуваю.

Батьківських прав не позбавлявся. До кримінальної відповідальності не притягувався і засудженим не був, довідка додається.

Батьки малолітньої Іваськевич І.П. дали згоду на усиновлення дитини, про що свідчать заяви від 20.04.05 р. та 06.11.04 р. Сама Іваськевич Ірина не заперечує проти її усиновлення, про що свідчить її заява, подана на ім'я начальника управління освіти Деснянської РДА від 20.04.05 р.

Зі станом здоров'я дитини та правовими наслідками усиновлення я обізнаний.

На підставі викладеного та згідно зі ст. ст.207, 208, 211, 223, 229, 231 СК України, 265 ЦПК,

Прошу:

1. Усиновити мною, Шевчук Олександром Віталійовичем, уродженцем м.Києва, дитину Іваськевич Ірину Петрівну, 10 вересня 1992 р.н.
2. Зобов'язати Відділення РАЦСу Деснянського РУЮ внести зміни до актового запису №1628 від 20.10.1992 р. про народження Іваськевич Ірини Петрівни, складеного у міському відділі ЗАГСу м.Києва, вказавши батьком дитини – Шевчук Олександром Віталійовича.
3. Змінити прізвище усиновленої дитини з „Іваськевич ” на прізвище “Шевчук”.
4. Змінити побатькові усиновленої дитини з „Петрівна” на “Олександрівна”.

Додаток:

1. Висновок про доцільність удочеріння дитини дружини від 22.04.05 р. №27-1/12.
2. Висновок про можливість громадянина бути удочерителем від 22.04.05 р. №20-199.
3. Акт обстеження житлово-побутових умов кандидата в усиновлювачі від 22.04.05 р. №20-199.
4. Копія свідоцтва про народження.
5. Копія свідоцтва про одруження.
6. Копія тимчасової посвідки на постійне проживання Воробйова І.В.
7. Копія паспорта Шевчук О.В.
8. Копія заяви про надання згоди від Воробйової І.В.
9. Заява про надання згоди від Іваськевич Петра Олександровича.
10. Копія заяви Іваськевич І.З.
11. Довідка про доходи.
12. Довідка на ВІЛ інфекцію.
13. Довідка на RW.
14. Флюорографія.
15. Довідка форми №3 (вул. Закревського, 2, кв.105).
16. Довідка форми №3 (вул. Милославська, 1, кв.31).
17. Довідка про судимість.
18. Сертифікат про проходження профілактичного наркологічного огляду.
19. Висновок про стан здоров'я громадянина від 22.03.05 р.
20. Довідка про стан здоров'я Іваськевич І.З.
21. Квитанція про сплату державного мита.
22. Копія заяви.

15 серпня 2006 р.

Заявник

О.В.Шевчук

До заяви про усиновлення дитини особами без громадянства, що постійно проживають за межами України, або іноземцями також додаються:

- ◆ дозвіл уповноваженого органу виконавчої влади;
- ◆ висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами;
- ◆ дозвіл компетентного органу відповідної держави на в'їзд усиновленої дитини та її постійне проживання на території цієї держави;
- ◆ зобов'язання усиновлювача, оформлене в нотаріальному порядку, про надання представникам дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиновлену дитину та можливості спілкування з дитиною.

До заяви громадян України про усиновлення дитини, яка є громадянином іншої держави, ще додаються:

- ◆ згода законного представника дитини;
- ◆ згода компетентного органу держави, громадянином якої є дитина.

Документи усиновлювачів, які є громадянами інших держав, мають бути у встановленому законодавством порядку легалізовані, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такі документи повинні бути перекладені на українську мову, а переклад має бути засвідчений нотаріально.

Заява про усиновлення повнолітньої особи повинна містити також дані про відсутність матері, батька або позбавлення піклування та має бути додана згода особи на усиновлення.

§ 20.2. Підготовка та розгляд справ про усиновлення

Під час *підготовки* справи про усиновлення дитини до розгляду суддя вирішує питання про участь у ній як заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування, а у справах, провадження в яких відкрито за заявами іноземних громадян, – уповноваженого органу виконавчої влади.

Орган опіки та піклування повинен подати суду висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини.

До висновку органу опіки та піклування мають бути додані:

- 1) акт обстеження умов життя заявника, складений за місцем його проживання;
- 2) свідоцтво про народження дитини;
- 3) медичний висновок про стан здоров'я дитини, про її фізичний і розумовий розвиток;
- 4) у випадках, встановлених законом, згода батьків, опікуна, піклувальника дитини, закладу охорони здоров'я або навчального закладу, а також самої дитини на усиновлення;
- 5) інші документи у разі необхідності.

Суд *розглядає* справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати.

Суд розглядає справу про усиновлення повнолітньої особи з обов'язковою участю заявника (заявників), усиновлюваної особи, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати.

Для забезпечення таємниці усиновлення у випадках, встановлених Сімейним кодексом України, суд розглядає справу в закритому судовому засіданні.

За результатами розгляду заяви про усиновлення суд ухвалює *рішення*.

За клопотанням заявника (заявників) суд вирішує питання про зміну імені, прізвища та по батькові, дати і місця народження усиновленої дитини, про зміну імені, прізвища, по батькові усиновленої повнолітньої особи, про запис усиновлювачів батьками (ч.3 ст. 255 ЦПК).

Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про усиновлення, відносяться на рахунок заявника (заявників). Якщо після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили батьки дитини відкликали свою згоду на її усиновлення, суд скасовує своє рішення і поновлює розгляд справи.

У разі відкликання заяви про усиновлення після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили, суд скасовує своє рішення і залишає заяву без розгляду.

Усиновлення вважається здійсненим з дня набрання законної сили рішенням суду. Для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи копія рішення суду надсилається до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення, а у справах про усиновлення дітей іноземцями — також до уповноваженого органу виконавчої влади.

Відповідно до ч.2 ст. 226 СК дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення, але після досягнення нею чотирнадцяти років ця дитина має право на одержання інформації щодо свого усиновлення. Одночасно усиновлювач має право приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття.

Якщо усиновлюється дитина, яка не досягла семи років, службові особи при виявленні її згоди на усиновлення зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення таємниці усиновлення від самої дитини.

Особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення, а також інші особи, яким став відомий факт усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним (ст. 228 СК).

Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною чи кримінальною справою, яка є у їх провадженні.

Правові наслідки усиновлення:

- ◆ припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням;

- ◆ при усиновленні однією особою ці права та обов'язки можуть бути збережені за бажанням матері, якщо усиновлювачем є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка;
- ◆ якщо після смерті одного з батьків дитини або визнання його недієздатним другий з батьків дитини вступив у повторний шлюб і його дружина, чоловік у повторному шлюбі бажають усиновити дитину, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто помер або визнаний недієздатним, рідні брати та сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку;
- ◆ виникають взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому — між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням;
- ◆ усиновлювачеві надаються права і покладаються на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини;
- ◆ особі, яку усиновлено, надаються права і покладаються на неї обов'язки щодо усиновлювача у такому ж обсязі, який має дитина щодо своїх батьків;
- ◆ дитина, яка усиновлена, зберігає права на пенсію, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, які вона мала до усиновлення.

Усиновлення за рішенням суду може бути визнане недійсним або скасоване.

Усиновлення визнається *недійсним* за рішенням суду у таких випадках:

- ◆ було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною;
- ◆ усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення (фіктивне усиновлення);

- ◆ було проведене на підставі підроблених документів;
- ◆ у разі відсутності згоди на усиновлення осіб, які повинні надавати таку згоду;
- ◆ якщо буде встановлено, що на момент усиновлення другий із подружжя не мав наміру продовжувати шлюбні відносини з подружжя, дитина якого була усиновлена.

Усиновлення може бути *скасоване* за рішенням суду (ст. 238 СК), якщо:

- 1) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання;
- 2) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення;
- 3) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Скасування усиновлення не допускається після досягнення дитиною повноліття, але усиновлення може бути скасоване після досягнення дитиною повноліття, якщо протиправна поведінка усиновленого, усиновлювача загрожує життю, здоров'ю усиновлювача, усиновленого або інших членів сім'ї та може бути скасовано судом за взаємною згодою усиновлювача і усиновленого або на вимогу одного з них, якщо сімейні відносини між ними не склалися

Усиновлення скасовується від дня набрання чинності рішенням суду.

Глава 21

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення” № 5 від 31.03.1995 р.

§ 21.1. Встановлення фактів, що мають юридичне значення

Факти, що мають юридичне значення – це дії і події, які відповідно до закону тягнуть за собою настання певних правових наслідків.

Відповідно до ст. 256 ЦПК у судовому порядку можуть встановлюватися такі факти, що мають юридичне значення:

- 1) родинні відносин між фізичними особами;
- 2) перебування фізичної особи на утриманні;
- 3) каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов’язковому державному соціальному страхуванню;
- 4) реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення;
- 5) проживання однією сім’єю чоловіка та жінки без шлюбу;
- 6) належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім’я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з ім’ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті;

- 7) народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження;
- 8) смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті;
- 9) інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення.

Не можуть встановлюватись в судовому порядку такі факти:

- ◆ належності особі паспорта;
- ◆ належності особі військового квитка;
- ◆ належності особі квитка про членство в об'єднанні громадян;
- ◆ належності особі свідоцтв, що їх видають органи державної реєстрації актів цивільного стану.

Підсудність. Заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем її проживання.

У заяві повинно бути зазначено:

- 1) який факт заявник просить встановити та з якою метою;
- 2) причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт;
- 3) докази, що підтверджують факт.

Наприклад,

Голосіївський районний суд м. Києва

Заявник:

Кліменко Інна Андріївна,
04152 м. Київ, вул. Зодчих, 37, кв. 15
тел. 112-45-45

Зайнтересована особа:

Швець Володимир Іванович
02210 м. Київ,
вул. Мате Залки, 10, кв. 9
тел. 411-32-21

ЗАЯВА

**про встановлення факту проживання однією сім'єю
чоловіка та жінки без шлюбу**

На 16 червня 1994 року я познайомилася зі Швецом Володимиром Івановичем, з яким у мене склалися гарні стосунки і ми вирішили проживати разом.

Розділ 4. Окреме провадження

04 грудня 1994 року у встановленому законом порядку я вселилася у належну йому квартиру і з того часу ми проживали однією сім'єю, вели спільне господарство і мали спільний бюджет.

За час проживання однією сім'єю ми придбали на його ім'я автомобіль марки ВАЗ-32211 д.н. АВ 2135 АА, телевізор та іншу техніку.

В квітня 2004 році ми розійшлися. Усі речі, що були нажиті нами, залишилися у Швець В.І. Добровільно здійснити поділ сумісно нажитого майна Швець В.І. категорично відмовляється.

Встановити факт нашого проживання однією сім'єю необхідний для поділу спільно нажитого майна.

На підставі викладеного ї відповідно до ч. 1 п. 5 ст. 234, п. 3 ч. 1 ст. 256 ЦПК України

Прошу:

1. Встановити факт мого проживання зі Швець Володимиром Івановичем однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 04 грудня 1994 року по квітень 2004 року.

2. Під час підготовки справи до судового розгляду вирішити питання про виклик до суду свідків:

- Татарчук Олександра Петровича, який проживає за адресою: вул. Мате Залки, 10-Б, кв. 114 у м. Києві.

Додатки:

- 1) Довідка з місця проживання.
- 2) Копії поштових конвертів.
- 3) Квитанція про сплату судового збору.
- 4) Квитанція про оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.
- 5) Копія заяви з додатками.

23 жовтня 2006 р.

І.А.Кліменко

До заяви додаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, і довідка про неможливість відновлення втрачених документів.

§ 21.2. Підготовка та розгляд справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення

Прийняття заяви. Якщо в заяві не зазначено, який конкретно факт просить встановити заявник, з яких причин неможливо одержати або відновити документ, що посвідчує даний факт, якими доказами цей факт підтверджується або до заяви не приєднано довідки про неможливість одержання чи відновлення необхідних документів, суддя постановляє ухвалу про залишення заяви без руху і надає заявникові строк для виправлення недоліків. У разі невиконання цих вказівок заява вважається

неподаною і повертається заявникові, про що суддя постановляє мотивовану ухвалу.

Якщо буде виявлено, що факт пов'язаний з вирішенням спору про право, суд відмовляє в прийнятті заяви до розгляду в окремому провадженні, а якщо це буде виявлено під час розгляду справи, залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

При подачі однією особою заяв про встановлення декількох фактів, що мають юридичне значення, всі ці заяви можуть бути об'єднані і розглянуті судом в одному провадженні. Інші вимоги не можуть розглядатись у провадженні про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Суддя здійснює такі підготовчі дії:

- ◆ з'ясує, які фізичні особи і організації можуть бути заінтересовані у вирішенні даної справи і підлягають виклику в судове засідання;
- ◆ у необхідних випадках запропонує заявникові та заінтересованим особам подати додаткові докази на підтвердження заявлених вимог чи заперечень проти них;
- ◆ інші необхідні дії.

Заявники й залучені до участі у справі заінтересовані особи вправі відповідно подавати докази на підтвердження обгрунтованості чи необгрунтованості заяви про встановлення факту, що розглядається судом, брати участь у дослідженні обставин справи, оскаржувати рішення і ухвали, вчиняти інші процесуальні дії, передбачені ст. ст. 99, 103 ЦПК.

Суд вправі розглядати справи про встановлення *родинних відносин*, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки, наприклад, якщо підтвердження такого факту необхідне заявникові для одержання в органах, що вчиняють нотаріальні дії, свідоцтва про право на спадщину, для оформлення права на пенсію в зв'язку із втратою годувальника. Суд не може відмовити в розгляді заяви про встановлення факту родинних відносин з мотивів, що заявник може вирішити це питання шляхом встановлення неправильності запису в актах громадянського стану.

Встановлення *факту перебування особи на утриманні* померлого має значення для одержання спадщини, призначення пенсії

або відшкодування шкоди (п.2 ст. 256 ЦПК), якщо допомога, яка надавалась, була для заявника постійним і основним джерелом засобів до існування. Одержання заявником заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів не є підставою для відмови у встановленні факту перебування на утриманні, коли суд встановить, що основним і постійним джерелом засобів до існування була для заявника допомога з боку особи, яка надавала йому утримання.

Видана відповідним органом довідка про те, що за його даними особа не перебувала на утриманні померлого, не виключає можливості встановлення в судовому порядку факту перебування на утриманні.

Встановлення *каліцтва*, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по соціальному страхуванню. Питання, пов'язані із встановленням факту каліцтва, коли виникає з приводу цього спір, а також, якщо при каліцтві в зв'язку з виконанням державних чи громадських обов'язків пенсія призначається особам, які внаслідок цього стали інвалідами, вирішуються в порядку, встановленому для розгляду трудових спорів.

Встановлення *фактів реєстрації* усиновлення (удочеріння), шлюбу, розірвання шлюбу, якщо в органах реєстрації актів громадянського стану не зберігся відповідний запис чи відмовлено у його відновленні або ж він може бути відновлений лише на підставі рішення суду про встановлення факту реєстрації акту громадянського стану.

Встановлення судом *факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу* може мати місце, якщо такі відносини виникли до 8 липня 1944 р. і тривали до смерті (пропажі без вісті на фронті) одного з подружжя, внаслідок чого шлюб не може бути зареєстровано в органах реєстрації актів цивільного стану. В інших випадках заяви про встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах судовому розгляду не підлягають.

При розгляді справ про встановлення *факту належності правостановлюючих документів* особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, вказаними у свідоцтві про народження або в

паспорті, у тому числі, факту належності правовстановлюючого документа, в якому допущені помилки у прізвищі, імені, по батькові або замість імені чи по батькові зазначені ініціали, суд повинен запропонувати заявникові подати докази про те, що правовстановлюючий документ належить йому і що організація, яка видала документ, не має можливості внести до нього відповідні виправлення. Разом з тим цей порядок не застосовується, якщо виправлення в таких документах належним чином не застережені або ж їх реквізити нечітко виражені внаслідок тривалого використання, неналежного зберігання, тощо. Це є підставою для вирішення питання про встановлення факту, про який йдеться в документі, відповідно до чинного законодавства.

Заяви про встановлення *факту народження чи смерті особи в певний час* приймаються до провадження суду і розглядаються за умови подання заявниками документів про відмову органів реєстрації актів цивільного стану в реєстрації події смерті. Заявник зобов'язаний обґрунтувати свою заяву посиланнями на докази, що достовірно свідчать про смерть особи у певний час і за певних обставин.

При цьому слід мати на увазі, що встановлення з зазначених підстав факту народження чи смерті відрізняється від встановлення факту реєстрації смерті і полягає у з'ясуванні, насамперед, обставин не самої події народження чи смерті, а її реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану та від оголошення особи померлою.

Рішення суду про встановлення факту, що має юридичне значення, не замінює собою документів, що видають зазначені органи, а є лише підставою для їх одержання.

У рішенні суду повинно бути зазначено відомості про факт, встановлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт.

Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Глава 22

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ЩОДО МАЙНА

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV.
4. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” № 3480-IV від 23.02.2006 р.
5. Закон України „Про обіг векселів в Україні” № 2374-III від 05.04.2001р.

§ 22.1. Розгляд справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі

Цінні папери — це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам (ст. 3 Закону України „Про цінні папери та фондовий ринок”).

Вексель — це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю) (ст. 14 Закону України „Про цінні папери та фондовий ринок”). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі.

Характерною ознакою цих паперів є те, що в них не вказано ім'я власника. Ним буде той, хто пред'явить його до виконання, тобто у випадку втрати такого цінного папера дійсний власник повинен певним шляхом захистити свої права. Таким способом захисту є саме пред'явлення заяви до суду в порядку окремого провадження.

Особа, яка втратила цінний папір на пред'явника або вексель, може звернутися до суду із заявою про:

- ◆ визнання їх недійсними;
- ◆ відновлення її прав на втрачений цінний папір.

Підсудність. Заява подається до суду за місцезнаходженням емітента цінного папера на пред'явника або за місцем платежу за векселем.

У заяві до суду про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них повинно бути зазначено:

- 1) ім'я і місце проживання заявника, найменування та місцезнаходження юридичної особи-заявника;
- 2) обставини, за яких втрачено цінний папір на пред'явника або вексель;
- 3) повну і точну назву емітента втраченого цінного папера на пред'явника і його реквізити, а для векселя – вид, номер бланка, суму векселя, дату і місце складання, строк та місце платежу, найменування векселедавця та інших, відомих заявнику, зобов'язаних за векселем осіб, а також першого векселедержателя.

За подання заяви сплачується державне мито у розмірі 8,502 грн та витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи у розмірі – 7,50 грн.

Суд, одержавши заяву, постановляє *ухвалу* про:

- 1) зробити публікацію про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя до суду;
- 2) заборонити здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем.

Ухвала надсилається емітенту втраченого цінного папера на пред'явника. У справі про визнання недійсним втраченого векселя та відновлення прав на нього ухвала суду надсилається негайно зобов'язаним за векселем особам, якщо їх адреси відомі суду, а також, якщо строк платежу за векселем не настав, на адресу всіх нотаріусів відповідного нотаріального округу, на території якого знаходиться місце платежу за векселем. При пред'явленні векселя нотаріусу для вчинення протесту, щодо

якого постановлено ухвалу, якою заборонено будь-які операції за ним, нотаріус зобов'язаний повідомити відповідний суд про пред'явлення такого векселя для вчинення протесту.

З дати постановлення ухвали суду зупиняється перебіг усіх строків щодо обігу втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, встановлених законодавством про обіг векселів.

Публікація про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, з приводу яких подано заяву до суду, повинна містити інформацію, а також пропозицію держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя повідомити суд у тримісячний строк про свої права на цінний папір або вексель.

Публікація робиться за рахунок заявника у місцевій газеті за місцезнаходженням емітента цінного папера або за місцем платежу векселя, а також в одному з офіційних друкованих видань.

Держатель втраченого цінного папера на пред'явника або векселя повинен у встановлений строк подати до суду, який постановив ухвалу, разом з цінним папером на пред'явника або векселем заяву про те, що він є його держателем.

Якщо держатель втраченого цінного папера на пред'явника або векселя подасть заяву до суду, суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, оскільки між держателем та заявником виникає спір про право, який може бути розглянутий в позовному порядку протягом встановленого судом строку (не більше двох місяців) для пред'явлення заявником позову в загальному порядку до держателя цього цінного папера на пред'явника або векселя про їх витребування.

Непред'явлення позову у встановлений судом строк тягне за собою зняття заборони здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем, тобто держатель стає правомірним.

В іншому випадку, якщо протягом тримісячного строку з дня публікації про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя не надійде заяви, суд призначає справу *до розгляду*. Про день розгляду справи суд повідомляє заявника, емітента втраченого цінного папера на пред'явника або зобов'язаних за векселем осіб.

Рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним є підставою для видачі заявникові цінного папера на пред'явника замість визнаного недійсним або проведення визначених ним операцій; для здійснення платежу за векселем або для видачі заявникові векселя замість визнаного недійсним та для відновлення зобов'язаними за векселем особами передавальних написів.

Рішення суду про визнання недійсним втраченого цінного папера на пред'явника або векселя публікується.

У разі ухвалення судом рішення про відмову в задоволенні заявленої вимоги держатель цінного папера на пред'явника або векселя має право звернутися до суду із заявою про відшкодування за рахунок заявника збитків, заподіяних йому заборонаю здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем.

Держатель цінного папера на пред'явника або векселя, який не заявив вчасно з будь-яких причин про своє право на цінний папір на пред'явника або вексель, може пред'явити позов до особи, за якою визнано право на цінний папір на пред'явника або на вексель.

§ 22.2. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність

Безхазяйна нерухома річ (ст. 335 ЦК) – це нерухома річ, яка не має власника або власник якої невідомий.

При вивленні безхазяйної нерухомої речі орган, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно (бюро технічної інвентаризації), за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого розміщена така річ, береться на облік. Про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік робиться оголошення у друкованих засобах масової інформації.

Після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду у комунальну власність.

Підсудність. Заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади подається до суду за місцезнаходженням цієї речі органом, уповноваженим управляти майном відповідної територіальної громади.

У заяві про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідної територіальної громади повинно бути зазначено:

- ◆ яку нерухому річ заявник просить передати у власність територіальної громади;
- ◆ основні характеристики нерухомої речі;
- ◆ посилання на документи про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно;
- ◆ друквані засоби масової інформації, в яких було зроблено оголошення про взяття відповідної нерухомої речі на облік.

Розгляд справи відбувається за участі заявника з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб.

Суд, встановивши, що нерухома річ є безхазяйною та взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, а також що сплив один рік з дня взяття на облік нерухомої речі, ухвалює рішення про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідної територіальної громади.

§ 22.3. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою

Відумерла спадщина – це спадщина, у якій відсутні спадкоємці за заповітом і за законом, або вони усунені від права на спадкування, або спадщина неприйнята ними, а також яку відмовились прийняти спадкоємці.

Спадщина може бути визнана відумерлою лише у судовому порядку (ст. 1277 ЦК).

Заявником може бути відповідний орган місцевого самоврядування.

Підсудність – за місцем відкриття спадщини.

Заява подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини. Метою визнання спадщини відумерлою є перехід у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

У заяві про визнання спадщини відумерлою повинно бути наведено:

- ◆ відомості про час і місце відкриття спадщини;
- ◆ про майно, що становить спадщину;
- ◆ докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю;
- ◆ про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття.

Під час *підготовки справи* до розгляду суддя повинен повідомити нотаріальні органи за місцем відкриття спадщини про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадщини у порядку ст. 1283 ЦК до набрання законної сили рішенням суду.

Розгляд справи проводиться з обов'язковою участю заявника та з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб.

Суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні, або спадкоємці усунені від права на спадкування, або спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді за місцем відкриття спадщини.

Глава 23

РОЗГЛЯД ЗАЯВ ПРО НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про психіатричну допомогу” № 1489-III від 22.02.2000 р.
3. Закон України „Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз” № 2586-III від 05.07.2001 р.

§ 23.1. Розгляд заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку

Психіатрична допомога — це комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади (ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу»).

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про психіатричну допомогу» в Україні діє презумпція психічного здоров'я, тобто кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України.

Примусова психіатрична допомога надається лише за рішенням суду. Порядок надання такої допомоги встановлюється в залежності від особи, якій необхідно надати таку допомогу, а саме Кримінально-процесуальним кодексом України та ЦПК. Відповідно порядок надання примусової психіатричної допомоги в порядку кримінального судочинства здійснюється на підставі ст. 19 Закону України «Про психіатричну допомогу», а в порядку цивільного судочинства – на підставі ст. ст. 11–14 цього самого закону.

До видів психіатричної допомоги відносяться:

- ◆ психіатричний огляд;
- ◆ амбулаторна психіатрична допомога;
- ◆ продовження амбулаторної психіатричної допомоги;
- ◆ госпіталізація особи до психіатричного закладу;
- ◆ продовження госпіталізації особи до психіатричного закладу;
- ◆ припинення надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Психіатричний огляд проводиться з метою з'ясування: наявності чи відсутності в особі психічного розладу, потреби в наданні їй психіатричної допомоги, а також для вирішення питання про вид такої допомоги та порядок її надання.

Примусовий психіатричний огляд особи може бути проведено у випадках, коли одержані відомості дають достатні підстави для обгрунтованого припущення про наявність у особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона:

- ◆ вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих;
- ◆ неспроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність;
- ◆ завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги.

Заява повинна бути подана у письмовій формі та містити відомості, що обгрунтовують необхідність проведення такого огляду. У разі встановлення обгрунтованості заяви про психіатричний огляд особи без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника лікар-психіатр направляє до суду за місцем проживання цієї особи заяву про проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку. До заяви додається висновок лікаря-психіатра, який містить обгрунтування про необхідність проведення такого огляду, та інші матеріали. Психіатричний огляд особи проводиться лікарем-психіатром у примусовому порядку за рішенням суду.

Умисне подання заяви про психіатричний огляд особи, що містить завідомо неправдиві або неточні відомості щодо стану психічного здоров'я цієї особи, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Амбулаторна психіатрична допомога без усвідомленої згоди особи або без згоди її законного представника у разі встановлення у неї тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги, надається лікарем-психіатром в примусовому порядку за рішенням суду.

Питання про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку вирішується судом за місцем проживання особи. Заява про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку направляється до суду лікарем-психіатром. До заяви, в якій повинні бути викладені підстави для надання особі амбулаторної психіатричної допомоги без її усвідомленої згоди та без згоди її законного представника, додається висновок лікаря-психіатра, який містить обґрунтування про необхідність надання особі такої допомоги.

Особа, якій надається амбулаторна психіатрична допомога в примусовому порядку, повинна оглядатися лікарем-психіатром не рідше одного разу на місяць, а комісією лікарів-психіатрів — не рідше одного разу на 6 місяців для вирішення питання про продовження чи припинення надання їй такої допомоги.

У разі необхідності **продовження надання особі амбулаторної** психіатричної допомоги в примусовому порядку понад 6 місяців лікар-психіатр повинен надіслати до суду за місцем проживання особи заяву про продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку. До заяви, в якій повинні бути викладені підстави надання особі амбулаторної психіатричної допомоги без її усвідомленої згоди та без згоди її законного представника, передбачені частиною другою цієї статті, додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність

продовження надання особі такої допомоги. В подальшому продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати шість місяців.

У разі погіршення стану психічного здоров'я особи, якій надається амбулаторна психіатрична допомога в примусовому порядку, та ухилення від виконання цієї особою або її законним представником рішення суду про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку психіатрична допомога може надаватися у вигляді госпіталізації до психіатричного закладу.

Надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку припиняється за рішенням комісії лікарів-психіатрів у разі видужання особи або такої зміни стану її психічного здоров'я, що не потребує надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку, або за рішенням суду про відмову в продовженні надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Клопотання про припинення надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку може направлятися до суду особою, якій надається ця допомога, або її законним представником через 3 місяці з часу ухвалення судом рішення про надання або продовження надання особі такої допомоги.

Особа *госпіталізується* до психіатричного закладу в примусовому порядку на таких підставах:

- ♦ вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих;
- ♦ неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність;
- ♦ проведення експертизи стану психічного здоров'я особи.

Особа, яку було госпіталізовано до психіатричного закладу в примусовому порядку, повинна оглядатися комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на місяць з метою встановлення наявності підстав для продовження чи припинення такої госпіталізації.

У разі необхідності **продовження госпіталізації** в примусовому порядку понад шість місяців представник психіатричного закладу повинен направити до суду за місцем знаходження психіатричного закладу заяву про продовження такої госпіталізації. До заяви, в якій повинні бути викладені підстави госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку, додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження такої госпіталізації. В подальшому продовження госпіталізації особи в психіатричному закладі проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати шість місяців.

Клопотання про припинення госпіталізації в примусовому порядку можуть направлятися до суду особою, яку було госпіталізовано в примусовому порядку, або її законним представником через кожні три місяці з часу ухвалення судом рішення про продовження такої госпіталізації.

У заяві фізичної особи або її законного представника про **припинення амбулаторної психіатричної** допомоги чи госпіталізації до психіатричного закладу у примусовому порядку мають бути наведені обставини і докази, на яких ґрунтуються ці вимоги.

У випадках, коли відповідно до закону госпіталізація у примусовому порядку була проведена за рішенням лікаря-психіатра і визнана доцільною комісією лікарів-психіатрів, психіатричний заклад, в якому перебуває особа, направляє до суду заяву про її госпіталізацію у примусовому порядку протягом 24 годин.

Заява фізичної особи або її законного представника про припинення надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку може бути подана через три місяці з дня ухвалення рішення суду про надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку або її продовження, госпіталізацію у примусовому порядку, її продовження.

Розгляд заяви про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку проводиться у такі строки з дня її надходження до суду:

- ♦ про госпіталізацію особи до психіатричного закладу – протягом 24 годин;

- ◆ про психіатричний огляд – протягом трьох днів;
- ◆ про надання амбулаторної психіатричної допомоги, її продовження та продовження госпіталізації – протягом 10 днів.

Справа за заявою про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію у примусовому порядку розглядається в присутності особи, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, з обов'язковою участю прокурора, лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу, що подав заяву, та законного представника особи, щодо якої розглядаються питання, пов'язані з наданням психіатричної допомоги.

Рішення про задоволення заяви лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу є підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Рішення про відмову в задоволенні заяви про продовження амбулаторної психіатричної допомоги, продовження госпіталізації, а також рішення про задоволення заяви фізичної особи чи її законного представника є підставою для припинення надання зазначеної примусової психіатричної допомоги.

§ 23.2. Розгляд справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу

Туберкульоз – це інфекційна хвороба, що викликається мікобактеріями туберкульозу, протікає з періодичними загостреннями, рецидивами та ремісіями, вражає переважно найбільш вразливі, соціально дезадаптовані групи населення (біженці, мігранти, особи, які перебувають в установах кримінально-виконавчої системи, особи без постійного місця проживання, алкоголіки, наркомани тощо), спричиняє високу тимчасову та стійку втрату працездатності, вимагає тривалого комплексного лікування та реабілітації хворих. Негативні соціально-економічні наслідки, що спричиняються туберкульозом, дали підстави віднести цю хворобу до групи соціально небезпечних (ст. 1 Закону України „Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз”).

Відповідно до ст. 12 Закону України „Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз” лікування хворих на туберкульоз здійснюється під обов’язковим медичним контролем із дотриманням установлених стандартів лікування. Лікування та медичний (диспансерний) нагляд за всіма хворими на туберкульоз, інфікованими мікобактеріями туберкульозу, та особами, які були в контакті з хворими на заразні форми туберкульозу, здійснюються спеціалізованими протитуберкульозними закладами.

Хворі на заразні форми туберкульозу, в тому числі соціально дезадаптовані, із супутніми захворюваннями на хронічний алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, підлягають обов’язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів та зобов’язані пройти відповідне лікування. У разі ухилення від обов’язкової госпіталізації зазначені особи з метою запобігання поширенню туберкульозу за рішенням суду підлягають розшуку, приводу та обов’язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів, визначених місцевими органами виконавчої влади.

Обов’язкова госпіталізація осіб, щодо яких судом ухвалено відповідне рішення, здійснюється на строк до трьох місяців. Продовження лікування цих осіб здійснюється за рішенням суду на визначений ним строк на підставі висновку лікарської комісії протитуберкульозного закладу.

Не підлягають обов’язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів такі хворі:

- ◆ які страждають на психічні розлади;
- ◆ вагітні жінки;
- ◆ жінки, які мають дітей віком до трьох років.

Заклади охорони здоров’я усіх форм власності та медичні працівники, які займаються приватною медичною практикою, у разі виявлення особи, хворої на туберкульоз або підозрілої щодо захворювання на туберкульоз, зобов’язані направити зазначених осіб до протитуберкульозного закладу для подальшого обстеження за місцем проживання або виявлення особи та терміново повідомити про них цей заклад.

Підсудність – за місцезнаходженням протитуберкульозного закладу, який здійснює медичний (диспансерний) нагляд за цим хворим, або до суду за місцем виявлення такого хворого.

У заяві про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування повинні бути зазначені встановлені законом підстави для такої госпіталізації. До заяви додається мотивований висновок лікарської комісії про необхідність обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування, в якому зазначається строк, протягом якого буде проведено лікування.

Наприклад,

**Святошинський районний суд
м. Києва**

ЗАЯВНИК:

Протитуберкульозний диспансер №2
01015 м. Київ, вул. Котельникова 2а
т. 4223454

Представник заявника:

лікар протитуберкульозного
диспансера №2
Долгов Володимир Андрійович
01001 м. Київ вул. Празька 6.8 кв.123

ЗАІНТЕРЕСОВАНА ОСОБА:

Петров Іван Миколайович
01234 м. Київ, вул. Відпочинку 6.2 кв.31

ЗАЯВА

про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу

13 червня 2006 року до прийомного відділення протитуберкульозного диспансера № 2 був доставлений громадянин Петров Іван Миколайович 1982 р.н. для проведення обстеження на наявність у нього відкритої форми туберкульозу. При проведенні обстеження згідно з інструкції МОЗ № 123 від 12 жовтня 2002 р. у громадянина Петрова було виявлено другий ступінь відкритої форми туберкульозу (заразна форма). Громадянин Петров перебуває на обліку у лікаря-фтизіатра з діагнозом "заразна форма туберкульозу" з 15 лютого 2003 року. Згідно з довідкою дільничного лікаря-фтизіатра, на обліку у якого перебуває громадянин Петров, знаючи про свій діагноз, ухиляється від проходження курсу лікування, не дотримується обов'язків хворого на заразну форму туберкульозу. За висновком лікаря-нарколога № 21/3 від 11 травня 2006 року Петров зловживає алкогольними напоями і наркотичними речовинами. Цим він ставить під загрозу зараження туберкульозом оточуючих осіб. Тому згідно з висновком комісії лікарів-фтизіатрів № 122-12 від 13 червня 2006 року громадянина Петрова доцільно госпіталізувати до протитуберкульозного диспансера № 2 м. Києва для проведення стаціонарного лікування протягом 4-х місяців і нагляду за розвитком хвороби, а також з метою ізоляції його від оточуючих і недопущення подальшого розповсюдження хвороби.

Розділ 4. Окреме провадження

Враховуючи наведене та керуючись ч.4 ст.12 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» а також п.10 ч.2 ст.234 та ст.ст. 283-286 Цивільного процесуального кодексу України,

Прошу:

Госпіталізувати громадянина Петрова до протитуберкульозного диспансеру № 2 м. Києва з метою проведення стаціонарного лікування заразної форми туберкульозу на термін 4 місяці.

Додаток:

- 1. Висновок комісії лікарів-фтизіатрів про обстеження громадянина Петрова № 122-12 від 13 червня 2006 року.*
- 2. Висновок лікаря-нарколога №21/3 від 11 травня 2006 року.*
- 3. Копія довіреності на представлення в суді інтересів.*

14 червня 2006 р. В.А.Долгов

Заява подається протягом 24-х годин з часу виявлення в особи загрозової форми туберкульозу.

Справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування суд *розглядає* не пізніше трьох днів після відкриття провадження у справі. Особі має бути надано право особистої участі в судовому засіданні, за винятком випадків, коли, за даними протитуберкульозного закладу, така особа становить загрозу розповсюдження хвороби.

Участь у розгляді справи представника протитуберкульозного закладу, за заявою якого відкрито провадження у справі, представника особи, стосовно якої вирішується питання про госпіталізацію, є обов'язковою.

Рішення про задоволення заяви є підставою для обов'язкової госпіталізації або подальшого лікування особи в протитуберкульозному закладі на встановлений законом строк.

У разі ухилення від обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозних закладів або від продовження лікування осіб, хворих на заразні форми туберкульозу, щодо яких судом ухвалено рішення відповідно про обов'язкову госпіталізацію або про продовження лікування, органи внутрішніх справ за зверненням керівника протитуберкульозного закладу надають у межах своїх повноважень медичним працівникам допомогу у забезпеченні виконання рішення суду.

Глава 24

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО РОЗКРИТТЯ БАНКАМИ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА МІСТИТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ, ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Закон України „Про інформацію” від 02.10.1992 р. № 2657-XII.
4. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III.
5. Закон України „Про Національний банк України” від 20.05.1999 р. № 679-XIV.

§ 24.1. Подання заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю

Відповідно до ст. 30 Закону України „Про інформацію” банківська таємниця належить до інформації з обмеженим доступом та є таємною.

Банківська таємниця – це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту (ст. 60 Закону України „Про банки і банківську діяльність”).

До банківської таємниці необхідно віднести:

- 1) відомості про стан рахунків клієнтів, у тому числі стан кореспондентських рахунків банків у Національному банку України;
- 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

- 3) фінансово-економічний стан клієнтів;
- 4) системи охорони банку та клієнтів;
- 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи — клієнта, її керівників, напрями діяльності;
- 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;
- 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;
- 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації;
- 9) інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду.

Підсудність справ – за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу.

Заява має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) заявника та особи, щодо якої вимагається розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, їх місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника заявника, коли заява подається представником;
- 3) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю;
- 4) обґрунтування необхідності та обставини, за яких вимагається розкрити інформацію, що містить банківську таємницю, щодо особи, із зазначенням положень законів, які надають відповідні повноваження, або прав та інтересів, які порушено;
- 5) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, щодо особи та мету її використання.

§ 24.2. Підготовка та розгляд справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю

Розгляд справи повинен відбутися у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, – з повідомленням тільки заявника.

Неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою.

Якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заява містить спір про право, то суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

У *рішенні* про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи зазначаються:

- 1) ім'я (найменування) одержувача інформації, його місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника одержувача, коли інформація надається представникові;
- 2) ім'я (найменування) особи, щодо якої банк має розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, місце проживання або місцезнаходження цієї особи;
- 3) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю;
- 4) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, що має бути надана банком одержувачу, та мету її використання.

Якщо під час судового розгляду буде встановлено, що заявник вимагає розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи без підстав та повноважень, визначених законом, то суд ухвалює рішення про відмову в задоволенні заяви.

Розділ 4. Окреме провадження

Ухвалене судом рішення підлягає негайному виконанню. Копії рішення суд надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу, заявнику та особі, щодо якої надається інформація. Особа, щодо якої банк розкриває банківську таємницю, або заявник мають право у п'ятиденний строк оскаржити ухвалене судом рішення до апеляційного суду. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Розділ 5

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ

Глава 25

АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
3. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 25.1. Поняття та значення апеляційного провадження

Перегляд судових рішень забезпечує вирішення справ неупереджено, об'єктивно та всебічно. Такого принципу дотримуються усі країни, адже це є забезпеченням захисту прав і свобод людини та юридичних осіб. Для сторін оскарження судового рішення дає можливість відстоювати свою позицію і намагатись законними засобами досягти законного судового рішення.

Апеляційна система (назва цієї форми оскарження походить від лат. *appellatio* – *звернення до будь-кого*, в даному випадку до вищої судової інстанції) зародилася ще в далекі часи в Римській імперії, коли можна було послідовно скаржитись на рішення нижчих судів аж до імператора. В радянські часи апеляційної інстанції не існувало, замість неї була касаційна інстанція, яка розглядала рішення, що не набрали законної сили, але їх розгляд був не по суті, а відносно допущених порушень судом пер-

шої інстанції норм матеріального чи процесуального права. Якщо необхідно було прийняти нове рішення по суті позовних вимог, то касаційний суд відправляв справу на новий розгляд у першу інстанцію, що затягувало розгляд справи. Третьою інстанцією була перевірка рішень в порядку нагляду, в якому було не оскарження учасниками рішення, а лише опротестування визначеним колом осіб, наприклад, головою обласного суду, прокурором м.Києва тощо. Судова реформа 2001 р. змінила це становище, і другою інстанцією стала апеляційна, яка переглядала рішення, що не набрали законної сили, та у випадку неправильного прийняття рішення судом першої інстанції апеляційний суд, розглянувши справу по суті, має право ухвалити нове рішення. З набранням чинності Цивільним процесуальним кодексом, прийнятим 18.03.2004 р., апеляція не змінила своєї суті, лише з урахуванням судової практики здійснюється згідно з більш виваженими нормами.

Апеляція забезпечує виконання головного завдання – справедливості судового рішення, реалізації права на судовий захист. Ця гарантія полягає в тому, що, по-перше, сам факт подвійного розгляду дозволяє уникнути помилки, що могла виникнути при першому розгляді. По-друге, внаслідок того, що рішення по суті приймають дві різні інстанції, зменшується ризик судової помилки. По-третє, краще забезпечується дотримання законності, оскільки друга інстанція наділена більшою владою. Формується початкова єдність судової практики, оскільки рішення суду вищого рівня є орієнтиром для першої інстанції, що сприяє також росту кваліфікації суддівського корпусу.

В апеляційному порядку не всі рішення суду першої інстанції можуть бути оскаржені. Ця практика існує і в західноєвропейських процесах. Так, у Франції апеляція не допускається у випадках, якщо предмет спору незначний. Крім того, у французькому цивільному процесі по окремій категорії справ з метою процесуальної економії апеляція в загальному її розумінні взагалі не допускається. Прикладами є рішення щодо звернення стягнення на нерухоме майно, про банкрутство, про виправлення фактичних помилок тощо. У цих випадках мож-

ливим є тільки право на подання так званої “апеляції-скасування”, коли під час розгляду в суді першої інстанції мало місце суттєве порушення норм процесуального права.

Цивільні процесуальні кодекси Німеччини та Бельгії також містять обмеження апеляційного оскарження в залежності від ціни позову.

Україна вибірковий підхід обрала щодо ухвал суду. Випадки, у яких може бути оскаржено ухвали, можна поділити на дві групи, а саме, коли:

- 1) неможливість оскарження ухвали закриває шлях до апеляції і взагалі припиняє подальший хід процесу (наприклад, відмова в прийнятті позовної заяви);
- 2) особа може постраждати внаслідок несвоєчасного оскарження ухвали (наприклад ухвала про забезпечення позову).

Стаття 293 ЦПК чітко визначає перелік ухвал, які не можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. На такі ухвали можуть бути подані заперечення разом з апеляційною скаргою.

Таким чином, головним об’єктом апеляційного оскарження є рішення суду першої інстанції, а оскарження ухвал має виключний характер.

Апеляційною інстанцією у цивільних справах є судові палати у цивільних справах апеляційних загальних судів, у межах територіальної юрисдикції яких знаходиться місцевий суд, який ухвалив судові рішення, що оскаржується.

Право на оскарження в апеляційному порядку мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов’язки. Рішення може бути оскаржено повністю або частково.

§ 25.2. Порядок апеляційного оскарження

Апеляційне провадження є важливою інстанцією у перегляді рішень, так як закон не допускає перегляд рішення суду в касаційному порядку, якщо воно не було предметом розгляду на апеляційній інстанції. Окрім того, апеляція є останньою інстанцією, яка може досліджувати докази, робити їм оцінку, встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні суду чи відкинута ним, вирішувати перевагу або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. З одного боку, це порушує права учасників, оскільки існують випадки, коли особа з якихось обставин не оскаржила рішення, наприклад у зв'язку з необізнаністю, і такі причини пропуску строку суд не визнає поважними. З іншого боку, сторона, на користь якої ухвалено рішення, має більшу впевненість, що рішення вже не зміниться і не буде повороту його виконання.

Розглянемо *строк апеляційного оскарження*.

У процесуальному законодавстві інших держав (Німеччина, Франція, Бельгія) строк на апеляційне оскарження визначений в один місяць. Вказаний строк має виконувати одночасно дві функції. З одного боку – надати особам, що беруть участь у справі, необхідний час для підготовки обґрунтованої скарги, а з іншого – не затягувати момент набрання рішенням законної сили. Чинне законодавство передбачило строк оскарження, як і раніше ЦПК 1963 р., в один місяць, але поділивши його на дві частини:

- 1) для з'ясування бажання учасників оскаржити рішення суду, строк для чого встановлено в 10 днів, протягом якого учасник, який виявив намір оскаржити рішення повинен подати заяву про оскарження. Такий підхід є не бюрократією, а прискоренням набрання законної сили рішення, якщо ніхто не має наміру оскаржувати його. На відміну від ЦПК 1963 р., навіть якщо ніхто і не збирався оскаржувати рішення, все одно необхідно було чекати один місяць поки рішення набере законної сили, чим затягувалось, звичайно, виконання рішення;

- 2) друга частина розрахована лише для тих, хто виявив бажання оскаржувати рішення. Таким особам ст. 294 ЦПК надає строк 20 днів для підготовки та написання відповідної апеляційної скарги.

Поряд з цим виникає ще одне запитання щодо моменту, з якого має починатись обчислення строку на апеляційне оскарження. Тобто з моменту проголошення рішення, чи з моменту його отримання?

Аргументи є на користь однієї і другої позиції. Якщо прив'язувати цей строк до проголошення рішення (такий підхід існує зараз), то, начебто, на перший погляд, це обумовлено тим, що процес є усним, сторони беруть участь в ньому самі або через представників і є присутніми під час проголошення рішення. Присутня особа під час проголошення рішення часто неспроможна належним чином підготувати скаргу, не маючи копії рішення. Для захисту прав засуджених у кримінальному процесі цей термін відлічується саме з моменту вручення копії вироку, що надає можливості виважено скласти апеляцію на вирок суду. Крім того, необхідно брати до уваги, що строк на оскарження знаходиться також в залежності від працівників суду. Так, він може бути скорочений у зв'язку з несвоєчасною підготовкою копії рішення суду. Подібна практика існує і в інших країнах. Так, у Франції апеляційне оскарження починається з дня офіційного доведення рішення до відома сторін, в Німеччині – з моменту вручення рішення.

Строки на оскарження ухвал є скороченими: заяву про апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції може бути подано протягом 5 днів з дня проголошення ухвали, а апеляційна скарга на ухвалу суду подається протягом 10 днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

Заява про апеляційне оскарження чи апеляційна скарга, подані після закінчення строків, залишаються без розгляду, якщо апеляційний суд за заявою особи, яка їх подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

Розділ 5. Перегляд судових рішень

Заява про апеляційне оскарження та апеляційна скарга подаються у письмовій формі. Зміст заяви та скарги зазначається у ст. 295 ЦПК.

Заява про апеляційне оскарження повинна містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, її місце проживання або місцезнаходження;
- 3) рішення або ухвала, що оскаржуються.

Наприклад,

Апеляційний суд Рівненської обл.

Особа, яка подає заяву (позивач):

Коляда Олександр Антонович

03134 м.Київ,

вул.Симиренка, 3, кв. 5

тел. 114-13-74

Інші особи, які беруть участь у справі:

Відповідач:

Зайченко Олександр Григорович

07451 Рівненська обл.,

Рівненський р-н, с.Омеляна,

вул.Леніна, 20

(0152) 5-42-12

ЗАЯВА

про апеляційне оскарження Рішення від 01.07.06р. Рівненського районного суду Рівненської обл. по цивільній справі за позовом Коляди О.А. до Зайченко О.Г. про визнання договору купівлі-продажу недійсним

01 липня 2006 року Рівненським районним судом Рівненської обл. у складі головуючого судді Лазовського О.Р. було проголошено Рішення по цивільній справі Коляди О.А. до Зайченко О.Г. про визнання договору купівлі-продажу недійсним. Дане Рішення я маю намір оскаржити в апеляційному порядку.

Додаток:

Копія заяви про апеляційне оскарження (1 прим.)

09 липня 2006 року

Позивач

О.А.Коляда

Апеляційна скарга має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається скарга;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;
- 3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) дата подання заяви про апеляційне оскарження;
- 5) в чому полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали (неповнота встановлення обставин, які мають значення для справи, та (або) неправильність встановлення обставин, які мають значення для справи, внаслідок необґрунтованої відмови у прийнятті доказів, неправильного їх дослідження чи оцінки, неподання доказів з поважних причин та (або) неправильне визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин);
- 6) нові обставини, які підлягають встановленню, докази, які підлягають дослідженню чи оцінці, обґрунтування поважності причин неподання доказів у суд першої інстанції, заперечення проти доказів, використаних судом першої інстанції;
- 7) клопотання особи, яка подала скаргу;
- 8) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

Апеляційна скарга, до прийняття відповідного закону про сплату судового збору оплачується державним митом згідно р Декретом КМУ „Про державне мито” в розмірі 0,5 ставки, яка передбачена для сплати за позовну заяву. Витрати на інформаційно-технічне забезпечення сплачуються в розмірі, передбаченому за позовну заяву, заяву до суду першої інстанції.

Апеляційна скарга може бути подана без попереднього подання заяви про апеляційне оскарження, якщо скарга подається у строк, встановлений для подання заяви про апеляційне оскарження.

До заяви про апеляційне оскарження та апеляційної скарги додаються копії заяви, скарги та доданих письмових матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

Розділ 5. Перегляд судових рішень

Наприклад,

Апеляційний суд м.Києва

Особа, яка подає апеляційну скаргу

Третя особа-2:

Артеменко Ірина Володимирівна

04053 м.Київ,

вул.Артема, 5, кв. 115

тел.д. 250-28-45

Інші особи, які беруть участь у справі:

Позивач:

Оздобенко Дмитро Володимирович

08200 Київська обл., м.Ірпінь,

вул.Бальзака, 8.

Засоби зв'язку відсутні

Відповідач:

Ірпінська міська державна виконавча служба

08200 Київська обл., м.Ірпінь,

вул.Жовтнева, 34.

тел.: 8 (297) 62-414

Третя особа-1:

Оздобенко Ірина Григорівна

08200 Київська обл., м.Ірпінь,

вул.Бальзака, 8.

Засоби зв'язку відсутні

Дата подання заяви про апеляційне оскарження: 25.08.2006 р.

АПЕЛЯЦІЙНА СКАРГА

на Рішення Ірпінського міського суду Київської обл. від 16.08.06 р.
по цивільній справі №2-15 за позовом Оздобенко Д.В. до Ірпінської МДВС про виключення майна з акту опису
Повне оскарження

Рішенням Ірпінського міського суду Київської обл. від 16.08.06 р. у складі головуючого судді Кісіль П.І. по цивільній справі №2-15 за позовом Оздобенко Д.В. до Ірпінської МДВС про виключення майна з акту опису, де я брала участь як третя особа, позов був задоволений.

Рішення вважаю незаконним з таких підстав.

Недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими, та невідповідність висновків суду обставинам справи:

Суд задовольнив позов Оздобенко Д.В., посилаючись на те, що описане майно є його власністю, згідно з показаннями свідків. Проте суд не врахував, що це майно було майже рік тому, також описане і оцінене на таку ж суму, про що свідчить Акт опису й арешту майна від **30.05.05 р.** (який знаходиться в матеріалах справи). Даний акт згідно зі ст. 59 Закону України „Про виконавче провадження” є дійсним і ніхто це майно не звільняв з-під арешту. До теперішнього часу (навіть у своїй позовній заяві) позивач чомусь не звертався до суду про його виключення за актом від 30.05.05 р.

«Цивільне процесуальне право»

Окрім того, при першому описі цього майна, тобто 30.05.05 р., були присутні поняті Бурова О.В. та Марків О.С., які чули щодо власності цього майна зовсім протилежно. Так, в якості свідка Бурова О.В. суду повідомила, що під час проведення опису боржник – Оздобенко І.Г. запевняла, що диван є власністю якоїсь дівчини, яка на той час проживала у неї, при цьому було незрозумілим, чому ця дівчина спала на старому ліжку, а її диван стояв у залі, де мешкає Оздобенко І.Г.; а меблева стінка залишилась від її батьків, і нічого про те, що це власність її сина, не казала.

Таким чином, обґрунтування позивача є надуманим, з метою збереження описаного майна та створення умов Оздобенко І.Г. для ухилення від виконання судового рішення. Меблева стінка, оскільки залишилась від батьків, то це є спадковим майном, тобто предметом домашнього ужитку та обстановки, що згідно зі ст.533 ЦК (в редакції 1963 р.) успадковується саме боржником Оздобенко І.Г.

Неправильне застосування судом норм матеріального права:

Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України від 27.08.1976 р. №6 „Про судову практику в справах про виключення майна з опису” судам необхідно дотримуватися ст. 59 ЦПК, згідно з якою на підтвердження права власності необхідні письмові докази. У випадку відсутності таких доказів посилення на показання свідків можливе лише при предметі позову – встановлення права власності на майно. В п.9 цієї Постанови зазначено, що в такому випадку позивач вправі об'єднати в одній позовній заяві декілька вимог, пов'язаних між собою, тобто в одному провадженні можуть розглядатись вимоги про визнання права власності на майно і виключення його з опису.

Всупереч цьому позивач суду правовстановлюючих документів на спірне майно не надав, а для встановлення такого факту просив суд допитати свідків, хоча предмет позову є тільки виключення майна з акта опису, а не визнання права власності на це майно. Позивач не просить суд визнати за ним право власності на спірне майно, а згідно зі ст. 59 ЦПК обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися ніякими іншими засобами доказування. Оскільки на спірне майно не надано правовстановлюючих документів, то необхідно було в судовому порядку визнати право власності.

Таким чином, право власності на описане майно не доведено та виключення його з опису є незаконним.

На підставі викладеного та керуючись ст.ст. 307, 309 ЦПК,

Прошу:

1. Скасувати Рішення міського суду Київської обл. від 06.05.05р. у складі головуючого судді Кісіль П.І. по цивільній справі №2-15 за позовом Оздобенко Д.В. до Ірпінської МДВС про виключення майна з акту опису.
2. Ухвалити нове Рішення, яким відмовити у задоволенні позову.

Додаток:

1. Квитанція про сплату державного мита.
2. Квитанція про сплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення.
3. Копії апеляційної скарги з додатками (3 прим.).

10 вересня 2006 р.

Третя особа

І.В.Артемченко

Заява про апеляційне оскарження та апеляційна скарга подаються апеляційному суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення. Копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції.

Суд першої інстанції після одержання усіх апеляційних скарг у справі від осіб, які подали заяви про апеляційне оскарження, або через три дні після закінчення строку на подання апеляційної скарги надсилає їх разом зі справою до апеляційного суду. Апеляційні скарги, що надійшли після цього, не пізніше наступного робочого дня після їхнього надходження, направляються до апеляційного суду.

Справа реєструється в апеляційному суді і передається в порядку черговості судді-доповідачу. Протягом трьох днів після надходження справи суддя-доповідач вирішує питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду апеляційним судом.

Апеляційна скарга, яка має недоліки у оформленні, а також у разі несплати суми судового збору чи неоплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи залишається без руху, про що суд виносить ухвалу та надає термін для усунення цих недоліків.

Про прийняття апеляційної скарги до розгляду або повернення скарги суддя-доповідач постановляє ухвалу. Ухвалу судді про повернення апеляційної скарги може бути оскаржено в касаційному порядку.

При надходженні неналежно оформленої справи, з нерозглянутими зауваженнями на правильність і повноту фіксування судового процесу технічними засобами або без вирішення питання про ухвалення додаткового рішення суддя-доповідач повертає справу до суду першої інстанції, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку, протягом якого суд першої інстанції має усунути недоліки.

Апеляційний суд не пізніше наступного дня після постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду надсилає копії заяви про апеляційне оскарження, апеляційної скарги та доданих до них матеріалів особам, які беруть участь у

справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані ними заперечення на апеляційну скаргу.

До апеляційної скарги допускається *приєднання* осіб, які беруть участь у справі, якщо вони виступали на стороні особи, яка подала скаргу, або особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Заяву про приєднання до апеляційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в апеляційному суді. За подання заяви про приєднання до апеляційної скарги судовий збір не сплачується.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право *доповнити чи змінити* її протягом строку на апеляційне оскарження, і також має право відкликати її до початку розгляду справи в апеляційному суді, а друга сторона має право визнати апеляційну скаргу обґрунтованою в повному обсязі чи в певній частині. Визнання апеляційної скарги другою стороною враховується апеляційним судом у частині наявності або відсутності фактів, які мають значення для вирішення справи.

При відкликанні апеляційної скарги суддя, який готував справу до розгляду в апеляційному суді, постановляє ухвалу про повернення скарги.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право протягом усього часу розгляду справи відмовитися від неї повністю або частково. Питання про прийняття відмови від апеляційної скарги і закриття у зв'язку з цим апеляційного провадження вирішується апеляційним судом, що розглядає справу, в судовому засіданні. Повторне оскарження цього рішення, ухвали з тих самих підстав не допускається.

§ 25.3. Підготовка та розгляд справи судом апеляційної інстанції

Апеляційна перевірка рішень суду складається з таких етапів: підготовка до розгляду, розгляд та прийняття рішень.

Відповідно до ст. 301 ЦПК на *етапі підготовки до розгляду справи* суддя-доповідач:

- ◆ вивчає матеріали справи;
- ◆ перевіряє правильність оформлення апеляційної скарги та самої цивільної справи;
- ◆ з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі;
- ◆ визначає характер спірних правовідносин та закон, який їх регулює;
- ◆ з'ясовує обставини, на які посилаються сторони та інші особи, які беруть участь у справі, як на підставу своїх вимог і заперечень;
- ◆ з'ясовує, які обставини визнаються чи заперечуються сторонами та іншими особами;
- ◆ вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції;
- ◆ за клопотанням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача;
- ◆ за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову;
- ◆ вчиняє інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи.

Цей етап повинен бути виконаний суддею-доповідачем протягом 10 днів після отримання справи.

Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, яка в разі необхідності вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій та призначення справи до розгляду.

Справа має бути призначена до розгляду у розумний строк, але не пізніше 15 днів після закінчення дій підготовки справи до розгляду.

Під **час розгляду справи** в апеляційному порядку апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції. Апеляційний суд досліджує

докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

В апеляційній інстанції нові вимоги не допускаються. Під новими вимогами слід розуміти, по-перше, вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції, а по-друге, – вимоги, пред'явлені до особи, що не брала участі в суді першої інстанції.

Розгляд справи починається доповіддю судді-доповідача змісту рішення (ухвали), яке оскаржено, доводи апеляційної скарги, межі, в яких повинні здійснюватися перевірка рішення (ухвали), встановлюватися обставини і досліджуватися докази. Після доповіді судді-доповідача пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, – першим дає пояснення позивач. Далі дають пояснення інші особи, які беруть участь у справі. У разі потреби під час розгляду справи може бути оголошено перерву або розгляд її відкладено.

Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, апеляційний суд надає особам, які беруть участь у справі, можливість виступити у судових дебатах в такій самій послідовності, в якій вони давали пояснення. На початку судового засідання суд може оголосити про час, який відводиться для судових дебатів. Кожній особі, яка бере участь у розгляді справи в апеляційному суді, надається однаковий проміжок часу для виступу. Після закінчення дебатів суд виходить до нарадчої кімнати.

В апеляційному суді позивач має право відмовитися від позову, а сторони – укласти мирову угоду відповідно до загальних правил про ці процесуальні дії незалежно від того, хто подав апеляційну скаргу.

Повноваженнями апеляційного суду є:

- 1) відхилити апеляційну скаргу і залишити рішення без змін;
- 2) скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення по суті позовних вимог;

- 3) змінити рішення;
- 4) постановити ухвалу про скасування рішення суду першої інстанції і закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду;
- 5) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення суду першої інстанції і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

За наслідками розгляду скарги на *ухвалу* суду першої інстанції апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення ухвали без змін;
- 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу;
- 3) змінити ухвалу;
- 4) скасувати ухвалу і передати питання на новий розгляд суду першої інстанції.

Апеляційний суд *відхиляє апеляційну скаргу і залишає рішення без змін*, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права. При цьому не може бути скасоване правильне по суті і справедливе рішення суду з одних лише формальних міркувань.

Підставами ж для *скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення або зміни рішення* є:

- 1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважав встановленими;
- 3) невідповідність висновків суду обставинам справи;
- 4) порушення або неправильне застосування норм матеріального або процесуального права.

Норми матеріального права вважаються порушеними або неправильно застосованими, якщо застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини, або не застосовано закон, який підлягав застосуванню. Порушення норм процесуального права можуть бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи.

Порушення норм процесуального права, які неможливо або недоцільно виправити в апеляційному суді, призводять до *скасування рішення суду і передачі справи на новий розгляд*. До таких випадків згідно зі ст. 311 ЦПК відносять:

- ◆ справу розглянуто неповноважним суддею або складом суду;
- ◆ рішення ухвалено чи підписано не тим суддею, який розглядав справу;
- ◆ справу розглянуто за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, належним чином не повідомлених про час і місце судового засідання;
- ◆ суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участь у справі;
- ◆ суд розглянув не всі вимоги і цей недолік не був і не міг бути усунений ухваленням додаткового рішення судом першої інстанції.

§ 25.4. Ухвали та рішення апеляційного суду

Рішення апеляційного суду оформлюються суддею-доповідачем і підписується всім складом суду, який розглядав справу.

Розглянувши справу, апеляційний суд постановляє ухвалу у випадках:

- 1) відхилення апеляційної скарги і залишення рішення суду без змін;
- 2) скасування рішення з направленням справи на новий розгляд;
- 3) скасування рішення суду із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду;
- 4) відхилення апеляційної скарги і залишення ухвали суду без змін;
- 5) зміни ухвали суду першої інстанції;
- 6) скасування ухвали з направленням на новий розгляд або вирішенням питання по суті.

Рішення апеляційний суд ухвалює у випадках скасування або зміни судового рішення.

Ухвала суду апеляційної інстанції складається з:

1) *вступної* частини із зазначенням:

- ◆ часу і місця її постановлення;
- ◆ найменування суду;
- ◆ прізвищ та ініціалів головуючого і суддів;
- ◆ прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
- ◆ найменування справи та повних імен (найменувань) осіб, які беруть участь у справі;

2) *описової* частини із зазначенням:

- ◆ короткого змісту вимог апеляційної скарги і судового рішення суду першої інстанції;
- ◆ узагальнених доводів особи, яка подала апеляційну скаргу;
- ◆ узагальнених доводів та заперечень інших осіб, які беруть участь у справі;
- ◆ встановлених судом першої інстанції обставин;

3) *мотивувальної* частини із зазначенням:

- ◆ мотивів, з яких апеляційний суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався;

4) *резолютивної* частини із зазначенням:

- ◆ висновку апеляційного суду;
- ◆ розподілу судових витрат;
- ◆ строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

У разі відхилення апеляційної скарги в ухвалі зазначаються мотиви її відхилення, а у разі скасування рішення суду першої інстанції і направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції в ухвалі повинно бути зазначено, які порушення закону були допущені судом першої інстанції.

Рішення апеляційного суду складається з:

1) *вступної* частини в якій зазначається:

- ◆ час і місце його ухвалення;
- ◆ найменування суду;
- ◆ прізвища та ініціали головуючого і суддів;
- ◆ прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
- ◆ найменування справи та повні імена (найменування) осіб, які беруть участь у справі;

2) *описової* частини:

- ♦ короткий зміст позовних вимог і рішення суду першої інстанції;
- ♦ короткий зміст вимог апеляційної скарги;
- ♦ узагальнені доводи особи, яка подала апеляційну скаргу;
- ♦ узагальнені доводи та заперечення інших осіб, які беруть участь у справі;

3) *мотивувальної* частини:

- ♦ мотиви зміни рішення, скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення;
- ♦ встановлені судом першої інстанції та не оспорені обставини, а також обставини, встановлені апеляційним судом, і визначені відповідно до них правовідносини;
- ♦ чи були і ким порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду;
- ♦ назви статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався;

4) *резолютивної* частини:

- ♦ висновок апеляційного суду про зміну чи скасування рішення, задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково;
- ♦ висновку апеляційного суду по суті позовних вимог;
- ♦ розподіл судових витрат;
- ♦ строк і порядку набрання рішенням законної сили та його оскарження.

Рішення та ухвали апеляційного суду проголошуються негайно після закінчення розгляду. Рішення або ухвала апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Судові рішення апеляційного суду оформлюються, видаються або надсилаються особам, які брали участь у справі, протягом 5 днів з дня проголошення рішення самим апеляційним судом, а вже копії цих рішень повторно видаються судом першої інстанції, де зберігається справа.

Після закінчення апеляційного провадження справа у семиденний строк направляється до суду першої інстанції, який її розглянув.

Глава 26

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
3. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 26.1. Поняття та значення касаційної інстанції

Касаційна система перегляду виникла у Франції, а потім була прийнята багатьма європейськими державами (в деяких країнах вона має назву „ревізійний порядок”).

Касаційне провадження – це так званий “правовий нагляд” за судовими рішеннями. До повноважень суду касаційної інстанції віднесено перегляд справи з питань права (матеріального і процесуального), тобто рішення переглядається тільки в правовому аспекті. Наступною особливістю цієї інстанції є те, що предметом її розгляду є рішення, що набрали законної сили.

Для касаційної інстанції не обов’язково дотримуватись поділу строку подання касаційної скарги на дві складових, як для апеляційної інстанції. Тут такий поділ вже не має принципового значення, оскільки рішення вже і так набрало законної сили, а тому цей процес не треба прискорювати. Хоча в Німеччині цей строк поділяється на строк подання ревізійної скарги і строк для її обґрунтування. Так, ревізійна скарга подається протягом одного місяця з дня отримання повного рішення, але не пізніше п’яти місяців з дня його проголошення. І далі сторони надається ще один місяць для її обґрунтування.

Касаційна інстанція не встановлює нових фактичних обставин. Касаційна інстанція не може ті чи інші обставини вважа-

ти доведеними чи недоведеними, вона їх сприймає такими, якими їх визнали дві попередні інстанції.

Касаційною інстанцією у цивільних справах згідно з Законом України „Про судоустрій України” є Касаційний суд, що є одночасно Верховним Судом України.

Касаційне провадження можна поділити на такі *частини*:

- 1) подання та прийняття касаційної скарги;
- 2) підготовка справи до касаційного розгляду;
- 3) попередній розгляд справи;
- 4) розгляд справи;
- 5) прийняття рішення судом касаційної інстанції.

Процес надходження до розгляду справ за касаційними скаргами проходить певний „відбір” на етапі попереднього розгляду справи, на якому, при відсутності підстав для скасування рішення, суд відхиляє касаційну скаргу і залишає рішення без змін. Причому цей розгляд проводиться без виклику учасників справи, що позбавляє право скаржника відстояти свою касаційній скаргу, а значить, і зобов’язує досконало викладати в касаційній скарзі свої вимоги, заперечення та обґрунтування.

В касаційній інстанції, так, як і в апеляційній, існує вибірко-вий підхід до оскарження ухвал. Так, ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також постановлені за результатами їх перегляду ухвали апеляційного суду можуть бути оскаржені у касаційному порядку тільки якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі. Окрім того, в касаційній інстанції не може оскаржуватись рішення суду, яке не було предметом розгляду в апеляційній інстанції.

§ 26.2. Порядок касаційного оскарження

Право касаційного оскарження – це право на порушення провадження в суді касаційної інстанції щодо перевірки рішень суду першої інстанції та апеляційної, що набрали законної сили.

Суб’єктами права касаційного оскарження виступають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов’язки.

Об'єктами касаційного оскарження є рішення і ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішення і ухвали апеляційного суду. Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також постановлені за результатами їх перегляду ухвали апеляційного суду можуть бути оскаржені у касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі.

При поданні касаційної скарги необхідно дотримуватись трьох умов, а саме: строку подання, змісту касаційної скарги та порядку подання.

Строком подання є строк, протягом якого необхідно отримати копію рішення (ухвали) апеляційного суду, підготувати касаційну скаргу та її направити безпосередньо через канцелярію або поштою до Верховного Суду України. Цей строк встановлений у два місяці з наступного дня від дня проголошення рішення (ухвали) апеляційного суду. У разі пропусчення строку з причин, визнаних судом поважними, суд касаційної інстанції за заявою особи, яка подала скаргу, може поновити цей строк, але не більш як у межах одного року з дня виникнення права на касаційне оскарження.

Касаційна скарга, подана після закінчення строку на касаційне оскарження, повертається судом касаційної інстанції особі, яка її подала, якщо вона не порушує питання про поновлення цього строку, а також коли у поновленні строку відмовлено.

Касаційна скарга подається у письмовій формі, у якій повинні бути дотримані вимоги **змісту** касаційної скарги згідно зі ст. 326 ЦПК.

У касаційній скарзі зазначається:

- 1) найменування суду, до якого подається скарга;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;
- 3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) рішення (ухвала), що оскаржується;
- 5) у чому полягає неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права;

- 6) клопотання особи, яка подає скаргу;
7) перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги.
Наприклад,

*Верховний Суд України
(як Касаційний Суд)
01024, м.Київ, вул.П.Орлика, 4*

**ОСОБА, ЯКА ПОДАЄ КАСАЦІЙНУ
СКАРГУ (позивач):**
*Сергієнко Олександр Антонович
03134 м.Київ,
вул. Смирєнка, 2, кв. 1
тел. 214-23-74*

**ІНШІ ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ
УЧАСТЬ У СПРАВІ:**

Відповідач:
*Шевчук Олександр Григорович
33000 Рівненська обл.,
Рівненський р-н,
с.В.Омеяна, вул.Лєніна, 5*

КАСАЦІЙНА СКАРГА

**на Рішення Рівненського районного суду Рівненської обл. від 03.05.06 р. та Ухвалу
Апеляційного суду Рівненської обл. по цивільній справі №2-45 2006 р. за позовом
Сергієнка О.А. до Шевчука О.Г. про витребування майна від добросовісного
набувача**

Рішенням Рівненського районного суду Рівненської обл. від 03.05.06 р. по цивільній справі за позовом Сергієнка О.А. до Шевчука О.Г. про витребування майна від добросовісного набувача позов був залишений без задоволення та присуджено стягнути з позивача на користь відповідача витрати на правову допомогу у розмірі 500 грн.

10 серпня 2006 року Ухвалою Апеляційного суду Рівненської обл. вказане рішення було залишено без змін, а апеляційна скарга без задоволення.

Постановлене Рішення суду першої інстанції та апеляційної вважаю незаконним та необґрунтованим, оскільки судом неправильно застосовані норми матеріального та процесуального права, що полягає в наступному:

1. Порушення та неправильне застосування норм матеріального права

В мотивувальній частині рішення суд зазначає, що, заявляючи позовні вимоги, позивач не ставить в позовних вимогах питання про визнання недійсного договору про надання послуг при купівлі-продажу транспортних засобів від 01.11.03 р. Вважаю, що така вимога є не відповідною нормам матеріального права, оскільки 01.11.03 р. був укладений договір про надання послуг при купівлі-продажу транспортних засобів між Охріменко В., що діяв на підставі довіреності від 20.12.04 р., та відповідачем, тобто предметом цього договору були лише послуги при купівлі-продажу транспортного засобу, а не сама купівля-продаж, при цьому ж позивач не оспорує недійсність надання послуг купівлі-продажу, а просить повернути від добросовісного набувача автомобіль, який вибув з володіння позивача поза його волею за діяннями, що мають ознаки злочину.

Розділ 5. Перегляд судових рішень

Згідно зі ст. 145 ЦК (в редакції 1963 р.) якщо майно за плату придбане у особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не повинен був знати (добросовісний набувач), то власник вправі витребувати це майно від набувача лише в разі, коли майно загублене власником або особою, якій майно було передане власником у володіння, або викрадено у того чи іншого, або вибуло з їх володіння іншим шляхом поза їх волею.

За п.4 Перехідних положень ЦК – щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності Цивільним кодексом України, положення цього Кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після набрання ним чинності.

Так, згідно зі ст. 388 ЦК, якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

Таким чином, спірний автомобіль вибув з володіння позивача поза його волею та відповідно до ст. 145 ЦК (в редакції 1963 р.) та ст. 388 ЦК підлягає витребуванню від добросовісного набувача.

2. Порушення норм процесуального права щодо розподілу судових витрат

Рішенням присуджено стягнути з позивача на користь відповідача витрати на правову допомогу у розмірі 500 грн.

Згідно з ч. 4 ст. 88 ЦПК у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від оплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави.

Згідно зі ст.4 п.8 Декрету КМУ „Про державне мито” позивачі за позовами про відшкодування шкоди завданої злочином, звільняються від сплати державного мита.

Таким чином, суд неправильно присудив сплатити позивачу при відмові у незадоволенні позовних вимог, витрати на правову допомогу, які поніс відповідач.

На підставі викладеного та керуючись ст.ст. 324, 327, 336, 341 ЦПК,

Прошу:

1. Призначити справу до судового розгляду.
2. Скасувати Рішення Рівненського районного суду Рівненської обл. від 03.05.06 р., Ухвалу Апеляційного суду Рівненської обл. по цивільній справі за позовом Сергієнка О.А. до Шевчука О.Г. про витребування майна від добросовісного набувача.
3. Ухвалити нове рішення, яким задовольнити позовні вимоги, а саме витребувати з відповідача на користь позивача автомобіль марки **VOLVO, 2000** року випуску, кузов №222192НЛ1700357.

Додаток:

1. Копія рішення першої інстанції.
2. Копія Ухвали Апеляційного суду.
3. Квитанція про сплату державного мита.
4. Квитанція про сплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення.
5. Копія Касаційної скарги з додатками.

15 вересня 2006 року
Позивач

О.А.Сергієнко

Касаційна скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником. До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника.

Касаційна скарга оплачується судовим збором та оплачуються витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Нині судовий збір сплачується у вигляді державного мита у розмірі 0,5 ставки, передбаченої за даним видом позову. Витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи сплачуються у розмірі, передбаченому за позовну заяву, заяву до суду першої інстанції.

До касаційної скарги додаються копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, а також копії оскаржуваних рішень (ухвал) судів першої та апеляційної інстанцій.

Касаційна скарга, яка надійшла до суду касаційної інстанції, реєструється і передається в порядку черговості судді-доповідачу. Протягом десятиденного строку з дня надходження скарги суддя-доповідач вирішує питання про прийняття касаційної скарги до розгляду касаційним судом. За наявності клопотання особи, яка подала скаргу, суд у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали).

У разі надходження касаційної скарги, не оформленої відповідно до встановлених вимог до змісту або у разі несплати судового збору чи несплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи суддя-доповідач надає термін для усунення недоліків. У разі невиконання даних вимог суду скарга вважається неподаною, але якщо термін подачі такої ще не закінчився, то особа, має право виправити недоліки та звернутися повторно з цією скаргою.

Учасники судового процесу мають право приєднатися до касаційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали, написавши заяву про приєднання до касаційної скарги. Така заява може бути подана протягом десяти днів з дня одержання копії касаційної скарги. За подання заяви про приєднання до касаційної скарги судовий збір не сплачується.

Якщо особа, яка приєдналася до касаційної скарги, бажає взяти участь у розгляді її судом касаційної інстанції, вона повинна зазначити про це у заяві про приєднання до касаційної скарги.

Протягом строку на касаційне оскарження особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її. Доповненням можуть бути додаткові підстави для скасування чи зміни рішення (ухвали) або додаткове прохання Касаційного суду в межах позовних вимог. Змінити особа також може або підставу скасування чи зміни рішення (ухвали), або змінити прохання в касаційній скарзі.

§ 26.3. Порядок підготовки та розгляду справи у касаційній інстанції

Одержавши касаційну скаргу, суд касаційної інстанції у десятиденний строк з дня постановлення ухвали про прийняття касаційної скарги витребує справу з суду першої інстанції, надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу.

Після отримання справи суддя-доповідач протягом 10 днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції, з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі. Це є **підготовчою частинною** касаційного провадження, по закінченню якої проводиться попередній розгляд справи.

Попередній розгляд справи має бути проведений протягом 5 днів після складення доповіді суддею-доповідачем. Він проводиться у судовому засіданні, але без виклику осіб, що брали участь у справі. На попередньому розгляді суддя-доповідач доповідає колегії суддів (у складі трьох суддів) про проведення підготовчої дії та зазначає обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції. Якщо відсутні підстави для скасування судового рішення, то суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу і залишає рішення без змін, а якщо наявні підстави, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення, то суд скасовує це рішення. При

відсутності таких підстав суд призначає справу до судового розгляду. Справа призначається до судового розгляду, якщо хоч один суддя із складу суду дійшов такого висновку.

Розгляд справи у касаційному порядку проводиться колегією у складі 5 суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності особи, які брали участь у справі, можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

На початку судового засідання головуючий відкриває судові засідання і оголошує, яка справа, за чією скаргою та на рішення, ухвалу якого суду розглядається. Суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного рішення суду та доводи касаційної скарги.

Після цього сторони та інші особи, які беруть участь у справі, починають давати свої пояснення, першою дає пояснення сторона, яка подала касаційну скаргу. Якщо рішення оскаржили обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Суд може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх осіб, які беруть участь у справі, рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

У своїх поясненнях сторони та інші особи, які беруть участь у справі, можуть наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного розгляду справи.

У разі потреби під час розгляду справи може бути оголошено перерву або розгляд її відкладено.

Вислухавши пояснення, суд виходить до нарадчої кімнати, де і приймає відповідне судові рішення.

Відповідно до ст. 334 ЦПК у суді касаційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони мають право укласти між собою мирову угоду.

Межі розгляду справи. Суд перевіряє в межах касаційної скарги, не виходячи за межі позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції, правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або

недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (ст. 335 ЦПК).

Касаційний суд не обмежений доводами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

До **повноважень** суду касаційної інстанції відноситься:

- 1) *відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін*, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Не може бути скасоване правильне по суті і справедливе рішення з одних лише формальних міркувань;
- 2) *повно або частково скасувати рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції*, якщо:
 - ◆ справу розглянуто неповноважним суддею або складом суду;
 - ◆ рішення ухвалено чи підписано не тим суддею або суддями, які розглядали справу;
 - ◆ справу розглянуто за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, належним чином не повідомлених про час і місце судового засідання;
 - ◆ суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участь у справі;
 - ◆ суд розглянув не всі вимоги і цей недолік не був або не міг бути усунений ухваленням додаткового рішення;
 - ◆ інші випадки порушення або неправильного застосування норм процесуального права, якщо це призвело до неправильного вирішення справи;
- 3) *скасувати рішення апеляційного суду і залишити в силі судове рішення суду першої інстанції, що було помилково скасоване апеляційним судом*, якщо апеляційним судом скасовано судові рішення, ухвалені згідно із законом;
- 4) *скасування судових рішень і закриття провадження в справі або залишення заяви без розгляду*, якщо:
 - ◆ справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;

- ◆ набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- ◆ позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом;
- ◆ сторони уклали мирову угоду і вона визнана судом;
- ◆ є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або повернув справу на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, але розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим;
- ◆ заяву (скаргу) подано особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності;
- ◆ заяву (скаргу) від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;
- ◆ позивач подав заяву про залишення позову без розгляду;
- ◆ між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення до третейського суду і від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді;
- ◆ особа, в інтересах якої у встановлених законом випадках відкрито провадження у справі за заявою іншої особи, не підтримує заявлених вимог і від неї надійшла відповідна заява;
- ◆ провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, що ставляться до форми та змісту позовної заяви, та не було сплачено судовий збір чи не було оплачено витрати на інформаційно-технічне забез-

печення розгляду справи і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк;

- 5) *скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд, якщо застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини, чи не застосовано закон, який підлягав застосуванню.*

Підготовка та розгляд касаційної скарги схематично зображено на рис 1.

§ 26.4. Рішення касаційної інстанції

Суд касаційної інстанції ухвалює рішення та постановляє ухвалу в нарадчій кімнаті. Проголошуються рішення чи ухвали в судовому засіданні. При прийнятті судових рішень жоден із суддів не має права утримуватися від висловлення думки з питань, які обговорюються, та щодо правильності судового рішення, що оскаржене.

Рішення або ухвала суду касаційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем і підписується всім складом суду, який розглядав справу.

Судді не мають права розголошувати міркування, що були висловлені у нарадчій кімнаті.

Ухвала Касаційним судом постановляється у разі:

- ◆ відхилення касаційної скарги і залишення судових рішень без змін;
- ◆ скасування судових рішень із передачею справи на новий розгляд;
- ◆ скасування судових рішень із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду;
- ◆ скасування судових рішень і залишення в силі судового рішення, що було помилково скасоване апеляційним судом;
- ◆ відхилення касаційної скарги і залишення ухвали без змін;
- ◆ зміни ухвали або скасування ухвали з направленням справи на новий розгляд або вирішенням питання по суті.

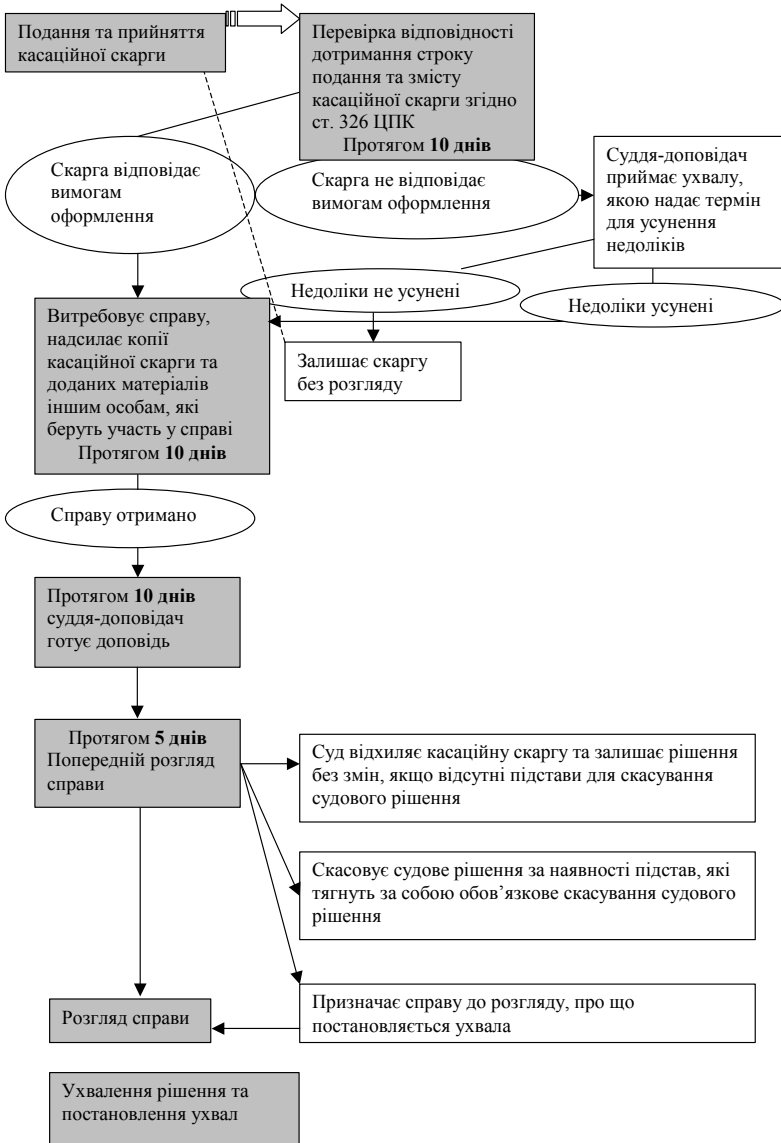


Рис. 1. Підготовка та розгляд справ у касаційній інстанції

Розділ 5. Перегляд судових рішень

Суд касаційної інстанції ухвалює *рішення* у разі скасування судових рішень і ухвалення нового або зміни рішення.

Ухвала суду касаційної інстанції складається з:

1) *вступної* частини із зазначенням:

- ◆ часу і місця її постановлення;
- ◆ найменування суду;
- ◆ прізвищ та ініціалів головуючого і суддів;
- ◆ прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
- ◆ найменування справи та імен (найменувань) осіб, які беруть участь у справі;

2) *описової* частини із зазначенням:

- ◆ короткого змісту вимог касаційної скарги і оскаржених судових рішень; узагальнених доводів особи, яка подала касаційну скаргу;
- ◆ узагальненого викладу доводів та заперечень інших осіб, які беруть участь у справі;
- ◆ встановлених судами першої та апеляційної інстанцій обставин;

3) *мотивувальної* частини із зазначенням:

- ◆ мотивів, з яких суд касаційної інстанції виходив при постановленні ухвали;
- ◆ положення закону, яким він керувався;

4) *резолютивної* частини із зазначенням:

- ◆ висновку суду касаційної інстанції;
- ◆ розподілу судових витрат;
- ◆ строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

У разі відхилення касаційної скарги в ухвалі зазначаються мотиви її відхилення.

У разі скасування судового рішення і направлення справи на новий розгляд в ухвалі повинно бути зазначено, які порушення права було допущено судом першої або апеляційної інстанції.

Рішення суду касаційної інстанції складається з:

- 1) *вступної* частини;
- 2) *описової* частини;

3) *мотивувальної* частини із зазначенням:

- ◆ мотивів, на підставі яких суд касаційної інстанції змінив або скасував судові рішення і ухвалив нове рішення;
- ◆ чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;
- ◆ назви статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, якими керувався суд;

4) *резолютивної* частини із зазначенням:

- ◆ висновку про скасування чи зміну рішення, задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково;
- ◆ розподілу судових витрат;
- ◆ строку і порядку набрання рішенням законної сили та його оскарження.

Якщо касаційну скаргу на судове рішення було подано в установлені строки, але вона надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи або коли строки на подання касаційної скарги у зв'язку з пропущенням їх з поважних причин було поновлено або продовжено і особа, яка подала касаційну скаргу, не була присутня під час розгляду справи, суд касаційної інстанції розглядає таку скаргу за загальними правилами (ст. 348 ЦПК).

Рішення і ухвала суду касаційної інстанції набувають законної сили з моменту їх проголошення. З цього часу скасовані рішення та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу.

Суд також може постановити окрему ухвалу, в якій зазначити порушення норм права і помилки, допущені судом першої або апеляційної інстанції, які не є підставою для скасування їх рішення чи ухвали.

Рішення підписуються суддями і скріплюється печаткою суду. Копії судового рішення видаються особам, які брали участь у справі, на їхню вимогу не пізніше п'яти днів з дня проголошення рішення без сплати судового збору. Особам, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засі-

Розділ 5. Перегляд судових рішень

данні, копії судового рішення надсилаються протягом п'яти днів з дня проголошення рішення рекомендованим листом з повідомленням про вручення. Копії судових рішень повторно видаються за заявою особи за плату.

Після закінчення касаційного провадження справа протягом семи днів повертається до суду, який її розглядав.

Глава 27

ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИНЯТКОВИМИ ОБСТАВИНАМИ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” № 3477-IV від 23.02.2006 р.
3. Закон України „Про доступ до судових рішень” №3262-IV від 22.12.2005 р.
4. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
5. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 27.1. Поняття та сутність перевірки рішень у зв'язку з винятковими обставинами

Перевірка рішень у зв'язку з винятковими обставинами – це особливий вид перегляду судових рішень, що набрали законної сили, за винятковими підставами.

Ця інстанція є так званою „повторною касацією”, оскільки цей перегляд здійснюється лише після перегляду у касаційному порядку. Причому необов'язково, щоб у касації був проведений розгляд за поданою скаргою, достатньо і перегляду справи на попередньому розгляді, який проводиться виключно колегією суддів без виклику осіб, що беруть участь у справі. Судових прецедентів перегляду рішень у зв'язку з винятковими обставинами не так багато, оскільки виняткових обставин передбачено у ст. 354 ЦПК аж дві, отримання інформації про

наявність яких є складним процесом і не під силу звичайним пересічним громадянам без юридичного фаху.

Перегляд у зв'язку з винятковими обставинами відрізняється за своєю суттю з переглядом справ у зв'язку з нововиявленими обставинами. Так, у другому випадку можуть переглядатись будь-які рішення, що набрали законної сили незалежно чи були вони оскарженні в касаційному порядку чи ні; різні обставини: в першому випадку це виняткові, а в другому – ті, які мають суттєве значення для вирішення справи та не були і не могли бути відомі раніше. Перегляд у зв'язку з винятковими обставинами здійснюється Верховним Судом України, а у зв'язку з нововиявленими обставинами – судом першої інстанції.

Провадження у зв'язку з винятковими обставинами має суб'єкт та об'єкт оскарження.

Суб'єктом оскарження у зв'язку з винятковими обставинами є сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, коли суд вирішив питання про їх права і обов'язки.

Об'єктом оскарження у зв'язку з винятковими обставинами є судові рішення у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду в касаційному порядку.

Судові рішення у цивільних справах можуть бути переглянуті у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду в касаційному порядку, якщо вони оскаржені з мотивів:

- 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону;
- 2) визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

§ 27.2. Порядок оскарження у зв'язку з винятковими обставинами

При оскарженні рішення суду касаційної інстанції з мотивів *неоднакового застосування судом касаційної інстанції одного і того самого положення закону* необхідно отримати та послатись на відповідне рішення Верховного Суду (як касаційної

інстанції). З таким рішенням можна ознайомитись та отримати копію з Єдиного державного реєстру судових рішень, який розміщений на веб-порталі судової влади України. Копію такого рішення до скарги додавати не обов'язково, достатньо на нього послатись.

Визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України не тягне за собою одночасного скасування рішення суду та вирішення справи по суті, оскільки міжнародний суд в цьому не є правомочним. Тому, законодавець передбачив перегляд такого рішення суду в порядку виняткових обставин Верховним Судом України.

Так, ст. 10 Закону України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” передбачено, що перегляд рішень суду у зв'язку з визнанням судового рішення України Європейським судом з прав людини, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України є додатковими заходами індивідуального характеру, які направлені на відновлення попереднього юридичного стану особи.

Оскарження у зв'язку з винятковими обставинами здійснюється шляхом подання до Верховного Суду письмової скарги, оформленої належним чином, сплаченої судовим збором (державним митом в розмірі 0,5 ставки, яка передбачена для сплати за позовну заяву (заяву), та витратами на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи (в розмірі, передбаченому за позовну заяву, заяву до суду першої інстанції).

Скарга може бути подана протягом одного місяця з наступного дня відкриття виняткових обставин.

У скарзі повинно бути зазначено:

- 1) найменування суду – Верховний Суд України;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;
- 3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) рішення (ухвала), що оскаржується;
- 5) в чому полягають виняткові обставини;

6) клопотання особи, яка подає скаргу;

7) перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги.

Скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником. До скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо в справі немає підтвердження такого повноваження. До скарги додаються копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

Скарга подається безпосередньо до Верховного Суду України (м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 4), де вона реєструється і передається в порядку черговості на розгляд.

До скарги повинні бути додані копії судових рішень, які оскаржуються.

У разі надходження скарги, оформленої без дотримання форми та змісту скарги, або у разі несплати суми судового збору чи неоплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи застосовуються правила, скарга залишається без руху, про що виноситься відповідна ухвала і надається термін для усунення цих недоліків. Зазначена ухвала постановляється суддею-доповідачем протягом десяти днів з дня отримання скарги.

За подання і розгляд скарги з підстави визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України, судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи не оплачуються.

§ 27.3. Порядок розгляду скарги у зв'язку з винятковими обставинами

Питання про *допуск скарги* до провадження у зв'язку з винятковими обставинами і витребування справи вирішується колегією у складі семи суддів без виклику осіб, які беруть участь у справі, протягом п'ятнадцяти днів з дня надходження скарги. Одночасно може бути вирішене питання про поновлення строку на оскарження у зв'язку з винятковими обставинами.

Скарга вважається допущеною до провадження у зв'язку з винятковими обставинами і справа витребується, якщо хоча б три судді дійшли висновку про необхідність цього.

Про допуск скарги і витребування справи або відмову у цьому суд постановляє ухвалу, яка оскарженню не підлягає. Ухвала про допуск скарги і витребування справи надсилається до відповідного місцевого суду.

Копія ухвали про допуск скарги і витребування справи надсилається разом з копією скарги особам, які беруть участь у справі, а у разі відмови у допуску – особі, яка подала скаргу.

Якщо скарга допущена до провадження у зв'язку з винятковими обставинами, суд своєю ухвалою може зупинити виконання відповідних рішень, відносно яких відкрито виконавче провадження державною виконавчою службою.

Щодо скарги, поданої з підстави визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України, питання про допуск не вирішується.

Справа в порядку провадження у зв'язку з винятковими обставинами **розглядається** колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України за наявності не менш як 2/3 її чисельності.

Якщо після касаційного розгляду справи виявлено неоднакове застосування судами касаційної інстанції одного і того самого положення закону, то справа розглядається колегією суддів на спільному засіданні відповідних судових палат Верховного Суду України за наявності не менш як 2/3 чисельності кожної палати. Головує на спільному засіданні Голова Верховного Суду України або один з його заступників.

Порядок розгляду скарги проводиться наступним чином.

Головуючий відкриває судові засідання і оголошує, яка справа, за чією скаргою та на рішення, ухвалу якого суду розглядається. Суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного рішення суду та доводи скарги.

Незалежно від того, за скаргою кого з осіб, які беруть участь у справі, було відкрито провадження, у суді даної інстанції по-

зивач має право відмовитися від позову, а сторони мають право укласти між собою мирову угоду.

Відповідно до ст. 358 ЦПК Верховний Суд України при розгляді справ у зв'язку з винятковими обставинами має право:

- ◆ постановити ухвалу про відхилення скарги і залишення рішення, ухвалу без змін;
- ◆ постановити ухвалу про повне або часткове скасування судового рішення і направити справу відповідно на новий розгляд у суд першої, апеляційної або касаційної інстанції;
- ◆ постановити ухвалу про скасування судового рішення і залишити в силі судове рішення, що було помилково скасовано судом апеляційної або касаційної інстанції;
- ◆ постановити ухвалу про скасування судових рішень і закрити провадження в справі або залишити заяву без розгляду;
- ◆ скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення по суті справи або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд.

У випадках, коли допущені судом першої інстанції порушення закону не були усунені судом апеляційної чи касаційної інстанції або одночасно допущені судом першої, апеляційної і касаційної інстанцій, Верховний Суд України скасовує всі рішення та ухвали у справі.

Ухвалені Верховним Судом України рішення або постановлені ним ухвали набирають законної сили з моменту їх проголошення і оскарженню не підлягають.

Глава 28

ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику перегляду судами у зв’язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили” № 1 від 27.02.1981 р.
3. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.

§ 28.1. Поняття та значення провадження у зв’язку з нововиявленими обставинами

Перегляд рішень або ухвал суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судовий наказ суду у зв’язку з нововиявленими обставинами є самостійним видом перевірки їх законності і обґрунтованості.

Підставами для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв’язку з нововиявленими обставинами є:

- 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;
- 2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

- 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;
- 4) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Як нововиявлені можуть розглядатися обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення чи ухвали, але про них не знали і не могли знати заявник і суд (наприклад, виявлення факту, що сторона буде недієздатною, угода чи актовий запис недійсні, що є або скасований заповіт на майно, наявність даних про недійсність розірваного судом шлюбу, вказівки Конституційного Суду України про преюдиціальність його рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів, пов'язаних із правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта тощо).

Не можуть бути визнані нововиявленими нові, тобто такі, що виникли чи змінилися після постановлення рішення обставини, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або які могли бути встановлені при виконанні судом вимог дотримання принципів змагальності цивільного судочинства.

Рішення, ухвала суду чи судовий наказ переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами місцевим судом, який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ.

Ухвала суду апеляційної чи касаційної інстанції, якою було відхилено скаргу на рішення суду першої чи апеляційної інстанції, в разі перегляду рішення чи ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами втрачає законну силу.

Суб'єктами оскарження у зв'язку з нововиявленими обставинами є сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, коли суд вирішив питання про їх права і обов'язки.

§ 28.2. Порядок подання заяв про перегляд у зв'язку нововиявленими обставинами

Заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути подані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, протягом трьох місяців з дня встановлення обставини, що є підставою для перегляду.

Строк для подання заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами обчислюється:

- 1) щодо істотних для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи – з дня встановлення цих обставин;
- 2) щодо встановлених вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необгрунтованого рішення – з дня, коли вирок у кримінальній справі набрав законної сили;
- 3) з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, які підлягають перегляду;
- 4) з дня ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення, яким встановлена неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Заяви про перегляд рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами за формою і змістом повинні мати такі реквізити:

- 1) найменування суду, якому адресується заява;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, місце її проживання чи місцезнаходження;
- 3) інші особи, які брали участь у справі;
- 4) дата ухвалення чи постановлення і зміст рішення, ухвали чи судового наказу, про перегляд яких подано заяву;

- 5) нововиявлені обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд рішення, ухвали чи судового наказу, і дата їх відкриття або встановлення;
- 6) посилення на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

До заяви додаються її копії відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі. Заява оплачується витратами на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи у розмірі, передбаченому за позовну заяву, заяву до суду першої інстанції. Відповідно до п. 22 Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженої Наказом Головної державної податкової інспекції України, державне мито за таку заяву не сплачується.

Перевіряючи обґрунтованість заяви чи подання про перегляд судових рішень, суд виходить із загальних положень про докази, у тому числі про належність і допустимість засобів доказування, обов'язку доказування і подання доказів.

Встановлення вказаних вище обставин є підставою для скасування рішення, ухвали, коли від їх наявності чи відсутності залежали наслідки справи.

Як нововиявлені можуть розглядатися обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали, постанови, але про них не знали і не могли знати заявник і суд (наприклад, виявлення факту, що сторона буда недієздатною, угода чи актовий запис недійсні, що є або скасований заповіт на майно, наявність даних про недійсність розірваного судом шлюбу, вказівки Конституційного Суду України про преюдиціальність його рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів, пов'язаних із правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта, тощо).

Не можуть бути визнані нововиявленими нові, тобто такі, що виникли чи змінилися після постановлення рішення обставини, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або

які могли бути встановлені при виконанні судом вимог принципу змагальності.

§ 28.3. Порядок розгляду заяв про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами

Заява про перегляд рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається у судовому засіданні. Заявник та інші особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду заяви.

Заява підлягає розгляду в одному провадженні зі справою, по якій винесене судове рішення. Якщо справа не збереглася, заява може бути розглянута лише після відновлення судового провадження.

Посилання в заяві або поданні на наявність у матеріалах справи завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивих документів або речових доказів за загальним правилом визнається підставою для перегляду судового рішення, якщо ці обставини встановлені вироком суду, що набрав законної сили.

У випадках, коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчене постановленням вироку (за спливом строків давності, внаслідок акта амністії, помилування, недосягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю), на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову слідчих органів по результатах розслідування, проведеного в порядку кримінального судочинства, якщо вона винесена у суворій відповідності з законом.

Заяви про перегляд судового рішення розглядаються стосовно правил, які регулюють розгляд справи у судовому засіданні, з урахуванням особливостей даного питання. Особа, яка подала заяву, виступає в процесі як заявник, першою дає пояснення і виступає у дебатах; за рештою осіб, які беруть участь у справі, зберігається їх попереднє процесуальне становище.

Розділ 5. Перегляд судових рішень

Розглянувши заяву, суд своєю ухвалою або задовольняє заяву і скасовує рішення, ухвалу суду чи судовий наказ у зв'язку з нововиявленими обставинами, або відмовляє у її задоволенні у разі необґрунтованості заяви.

В *ухвалі* повинні бути вказані дата і зміст рішення (ухвали) суду першої інстанції, а також усі інші ухвали по справі, висновки суду з приводу наявності нововиявлених обставин і фактичні дані, з яких при цьому виходив суд.

Після скасування рішення, ухвали суду або судового наказу справа розглядається судом за правилами, встановленими для розгляду справ у першій інстанції позовного провадження.

Ухвала суду про задоволення заяви про перегляд судового наказу, заочного рішення, рішення або ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами оскарженню не підлягає.

Ухвала суду про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового наказу, заочного рішення, рішення або ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Розділ 6

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Глава 29

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. №606-XIV.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження” № 3 від 28.03.1972 р.

§ 29.1. Поняття та зміст виконання судових рішень

Виконання рішення — це завершальна стадія цивільного процесу юрисдикційної діяльності, без реалізації якого втрачається сенс попередня діяльність суду та інших органів (осіб), які уповноважені на здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальних громад та держави [85, с. 261].

Предметом вивчення питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), є лише ті процесуальні питання, які повинні вирішуватись в судовому порядку, наприклад, затвердження мирової угоди у виконавчому провадженні, зміна способу виконання, розстрочка, відстрочка тощо. Питання, що стосують-

ся здійснення виконавчого провадження, відносять до вивчення іншою дисципліною, а саме „Виконавче провадження”.

Виконання рішення суду можна поділити на:

- ◆ виконання за загальними правилами;
- ◆ негайне виконання.

Виконання за загальними правилами застосовується у разі, якщо не встановлено підстав для застосування негайного виконання.

Негайне виконання — це виконання рішення ще до набрання ним законної сили.

Підстави для застосування негайного виконання поділяють на:

- ◆ підстави для обов'язкового (імперативного) застосування негайного виконання;
- ◆ підстави для факультативного (імперативно-диспозитивного) застосування негайного виконання.

Відповідно до ст. 367 ЦПК суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів — у межах суми платежу за один місяць або всієї суми боргу (на розсуд суду);
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць, або всієї суми боргу (на розсуд суду);
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, — у межах суми стягнення за один місяць або всієї суми боргу (на розсуд суду);
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

На стадії виконання рішення суду сторони по справі приймають вже статус стягувача та боржника.

§ 29.2. Процесуальні питання пов'язані з виконанням судових рішень

Питання, пов'язані із зверненням судового рішення до виконання, вирішує місцевий суд, який розглянув справу.

Першим питанням у процесі виконання рішень суду є видача **виконавчого документа** (виконавчого листа та судового наказу). Для отримання виконавчого листа особа, на користь якої ухвалено рішення суду, звертається з письмовою заявою до суду про його видачу. За подання такої заяви судовий збір не сплачується.

За *заявою*, видається один виконавчий лист. Якщо на підставі ухваленого рішення належить передати майно, що перебуває в кількох місцях, або якщо рішення ухвалено на користь кількох позивачів чи проти кількох відповідачів, суд має право за заявою стягувачів видати кілька виконавчих листів, точно зазначивши, яку частину рішення треба виконати за кожним виконавчим листом.

Заява підписується у судді, який розглядав справу, або у голови (заступника) суду та подається до цивільної канцелярії. В заяві повинно бути зазначено:

- ◆ найменування суду;
- ◆ ім'я особи, яка звертається з заявою;
- ◆ назва цивільної справи;
- ◆ дата постановлення рішення та дата набрання рішенням законної сили.

Виконавчий лист оформлюється відповідно до вимог, встановлених ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження», в якому повинні бути зазначені:

- 1) назва документа, дата видачі та найменування органу, посадової особи, що видали документ;
- 2) дата і номер рішення, за яким видано виконавчий документ;
- 3) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридич-

них осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційний код стягувача та боржника за його наявності (для юридичних осіб), індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника за його наявності (для фізичних осіб – платників податків), а також інші відомості, якщо вони відомі суду чи іншому органу, що видав виконавчий документ, які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню, такі як дата і місце народження боржника та його місце роботи (для фізичних осіб), місцезнаходження майна боржника тощо;

- 4) резолютивна частина рішення;
- 5) дата набрання чинності рішенням;
- 6) строк пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Виконавчий документ має бути підписаний уповноваженою посадовою особою і скріплений печаткою.

Законом можуть бути встановлені також інші додаткові вимоги до виконавчих документів.

Виконавчий лист або судовий наказ до державної виконавчої служби подається стягувачем особисто або через представника (за довіреністю). Проте, виконавчі документи про стягнення судового збору надсилаються судом до місцевих органів державної податкової служби.

Якщо судом було вжито заходів щодо забезпечення позову за заявою осіб, на користь яких ухвалено судові рішення, суд разом із виконавчим листом видає копію документів, які підтверджують виконання ухвали суду про забезпечення позову.

Дублікат виконавчого листа або судового наказу видається замість втраченого оригіналу виконавчого документа. З інших причин видача дублікату виконавчого документа не допускається, оскільки це може призвести до порушення прав та інтересів боржника, так як при наявності декількох виконавчих документів (оригіналу і дублікату) державний виконавець зобов'язаний буде здійснити виконання по кожному окремо.

Для отримання такого дублікату стягувач подає заяву (державний виконавець – подання) до суду, який видав виконав-

чий лист або судовий наказ. Заява стягувача оплачується судовим збором.

Заява про видачу дубліката розглядається в судовому засіданні з викликом сторін і заінтересованих осіб. Їхня неявка не є перешкодою для вирішення питання про видачу дубліката. З моменту набрання законної сили ухвали суду про видачу дубліката оригінал виконавчого документа втрачає свою силу.

Дублікат виконавчого листа повинен відповідати вимогам виконавчого листа.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання. Строк, протягом якого можна пред'явити виконавчий документ до виконання в державну виконавчу службу, встановлюється у три роки (ст. 21 Закону „Про виконавче провадження”). Стягувачам, які пропустили строк для пред'явлення виконавчого документа до виконання з причин, визнаних судом поважними, пропущений строк може бути поновлено.

Заява про поновлення пропущеного строку подається до суду, який видав виконавчий лист, або до суду за місцем виконання і розглядається в судовому засіданні з повідомленням сторін, які беруть участь у справі. Їхня неявка не є перешкодою для вирішення питання про поновлення пропущеного строку. Суд розглядає таку заяву в десятиденний строк.

Мирова угода може бути укладена між сторонами на будь-якому етапі виконавчого провадження. **Відмова** стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення також може бути здійснена у будь-який час виконання. Мирова угода та заява стягувача про відмову укладаються у письмовій формі та подаються державному виконавцеві, у якого знаходиться виконавче провадження. Державний виконавець не пізніше триденного строку передає мирову угоду або заяву про відмову до місцевого суду за місцем виконання рішення для їх визнання.

Мирова угода й відмова від примусового виконання рішення може бути визнана як за судовими рішеннями, так і за іншими виконавчими документами.

Розділ 6. Виконання судових рішень

Питання про затвердження мирової угоди у виконавчому провадженні, порушеному за наказом господарського суду, вирішується господарським судом.

Суд має право перевірити і не визнати мирову угоду або не прийняти відмови стягувача від примусового виконання, якщо це суперечить закону або порушує права чи свободи інших осіб.

За результатами розгляду мирової угоди або відмови від примусового виконання суд постановляє ухвалу.

Відстрочка та розстрочка виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання. За наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), державний виконавець або сторона може звернутись із заявою до суду, який видав виконавчий документ.

Наприклад,

**Оболонський районний суд
м. Києва**

Боржника:
Симоненко Марія Іванівна
п/і 04200 м. Київ-200,
вул. Північна, 11, кв. 98
тел. 252-11-96

ЗАЯВА

про відстрочку, розстрочку та зміну порядку виконання рішення

У 2004 році Оболонським районним судом було винесено рішення по цивільній справі за позовом ЖЕО-211 до Симоненко М.І. про стягнення боргу. 11.12.2004 р. судом був виданий виконавчий лист. Оболонською районною державною виконавчою службою був проведений опис майна на суму 230 грн. та накладений арешт на це майно.

Сума боргу, згідно з рішенням суду, становить **1728,76** грн (тисяча сімсот двадцять вісім гривень, 76 копійок). Цю суму я визнаю та **бажаю сплатити її добровільно**, але сплатити всю суму одразу не маю можливості, так як я не працюю (шукаю роботу), тому зможу добровільно розрахуватися зі стягувачем поетапно (**розстрочка**).

06.12.2005 р. я отримала черепно-мозкову травму, а саме струс мозку, і на час одужання потрібні гроші на лікування. Тому мені потрібна також **відстрочка** для добровільного виконання рішення. А саме першу сплату я зможу зробити **10.01.2006 року**.

У зв'язку з тим, що вже почалось примусове виконання рішення, а я згодна сплатити борг в добровільному порядку, тому необхідно змінити порядок виконання рішення, а саме замінити примусове виконання рішення на добровільне виконання у такому порядку:

- 2) 10.02.2006-300 грн.
- 3) 10.03.2006-300 грн.
- 4) 10.04.2006-300 грн.
- 5) 10.05.2006-300 грн.
- 6) 10.06.2006-228,76 грн.

«Цивільне процесуальне право»

Погашення свого боргу згідно з вказаними етапами можу гарантувати тим, що на даний час у мене вирішується питання працевлаштування.

Прошу взяти до уваги, що з 01.01.2005 р. комунальні платежі за квартиру сплачуються регулярно та наступні платежі зобов'язуюсь проводити вчасно.

На підставі викладеного та згідно ст.351 ЦПК, ст.33 Закону "Про виконавче провадження",

Прошу:

1. Відстрочити виконання рішення до 10.01.2006 р.
2. Розстрочити виконання рішення за такими етапами:
 - 1) 10.01.2006-300 грн.
 - 2) 10.02.2006-300 грн.
 - 3) 10.03.2006-300 грн.
 - 4) 10.04.2006-300 грн.
 - 5) 10.05.2006-300 грн.
 - 6) 10.06.2006-228,76 грн.
3. Замінити примусове виконання рішення на добровільне виконання за вищезазначеним порядком.
4. Відкласти провадження примусового виконання рішення до вирішення питання у суді відносно відстрочки та розстрочки.

Додаток:

1. Медична довідка.
 2. Копія заяви.
- 12 грудня 2005 р.

М.І. Симоненко

Суд у десятиденний строк розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення в судовому засіданні з викликом сторін.

У виняткових випадках суд може відстрочити або розстрочити виконання, змінити чи встановити спосіб і порядок виконання рішення.

У разі звернення державного виконавця з поданням щодо визначення порядку подальшого виконання рішення про виселення особи із займаного приміщення з наданням іншого за умови його невиконання зобов'язаною особою суд залежно від фактичних обставин та за наявності згоди особи (осіб), яка підлягає виселенню, може постановити ухвалу про заміну жилого приміщення, яке мало бути надане при виселенні, іншим.

Питання про **тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу** вирішується судом за поданням державного виконавця.

Суд у десятиденний строк розглядає це питання в судовому засіданні з викликом сторін та за обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Неявка сторін не є перешкодою для вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.

Розшук боржника або дитини оголошується за місцем виконання рішення або за останнім відомим місцем проживання (перебування) боржника або дитини чи місцезнаходженням їхнього майна, або за місцем проживання (перебування) стягувача.

Суд має право витребувати від державного виконавця всі необхідні документи для вирішення питання про оголошення розшуку.

Суд розглядає подання державного виконавця протягом десяти днів.

З умовою дотримання ст. 30 Конституції України питання про **примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи**, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), а також питання про проникнення до житла чи іншого володіння боржника при виконанні рішень інших органів (посадових осіб) вирішуються судом за поданням державного виконавця, погодженим з начальником відділу державної виконавчої служби.

Суд негайно розглядає таке подання без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця.

Питання про **звернення стягнення на належні боржнику від інших осіб грошові кошти**, що знаходяться на рахунках цих осіб в установах банків та інших фінансових установах, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), а також питання про звернення стягнення на грошові кошти боржника, що знаходяться на його рахунках в установах банків та інших фінансових установах, при виконанні рішень інших органів (посадових осіб), вирішуються судом за

поданням державного виконавця, погодженим з начальником відділу державної виконавчої служби.

Суд негайно розглядає подання державного виконавця без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця.

У разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою сторони суд замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

Суд у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження.

Питання про ***визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами***, вирішується судом за поданням державного виконавця.

Суд у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

§ 29.3. Поворот виконання

У разі скасування рішення суду, яке було виконане, здійснюється поворот виконання рішення, тобто поновлюється те положення, яке було до виконання рішення (наприклад, повертаються стягнуте в примусовому порядку грошові кошти, майно в натурі тощо). Питання про поворот виконання вирішує суд апеляційної чи касаційної інстанції, якщо, скасувавши рішення, він закриває провадження у справі, залишає позов без розгляду, відмовляє в позові повністю або задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі.

Якщо рішення після його виконання скасовано і справу повернено на новий розгляд, а при новому розгляді справи в позові відмовлено або позовні вимоги задоволено в меншому розмірі, або провадження у справі закрито чи заяву залишено

без розгляду, суд, ухвалюючи рішення, повинен зобов'язати позивача повернути відповідачеві безпідставно стягнене з нього за скасованим рішенням.

У разі неможливості повернути майно в рішенні або ухвалі суду передбачається відшкодування вартості цього майна в розмірі грошових коштів, одержаних від його реалізації.

Якщо питання про поворот виконання рішення не було вирішено судом при новому розгляді справи або судом апеляційної чи касаційної інстанції, заява відповідача про повернення стягненого з нього за скасованим рішенням майна розглядається судом, у якому перебуває справа. Заяву про поворот виконання можна подати у межах позовної давності.

За подання заяви про поворот виконання судовий збір не сплачується.

Суд розглядає заяву про поворот виконання в судовому засіданні з повідомленням сторін і постановляє ухвалу.

У разі скасування у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень у справах про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, поворот виконання допускається, якщо скасоване рішення було обґрунтоване на повідомлених позивачем неправдивих відомостях або поданих ним підроблених документах.

У справах про стягнення аліментів, а також у справах про стягнення заробітної плати чи інших виплат, що впливають з трудових правовідносин, поворот виконання не допускається незалежно від того, у якому порядку ухвалено рішення, за винятком випадків, коли рішення було обґрунтоване на підроблених документах або на завідомо неправдивих відомостях позивача.

Глава 30

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. №606-XIV.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження” № 3 від 28.03.1972 р.

§ 30.1. Порядок звернення із скаргою до суду

Учасники виконавчого провадження та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення порушено їх права чи свободи.

Скаргу може бути подано до суду безпосередньо або після оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби до начальника відповідного відділу державної виконавчої служби.

Підсудність. Скарга подається до суду, який видав виконавчий документ.

Про подання скарги суд повідомляє відповідний відділ державної виконавчої служби не пізніше наступного дня після прийняття її судом.

Строк подання скарги до суду:

- ♦ у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав чи свобод;
- ♦ у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав чи свобод, у разі

Розділ 6. Виконання судових рішень

оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.

Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом.

Наприклад,

*Начальнику Деснянської районної
Державної виконавчої служби
м.Києва*

СТЯГУВАЧ:

*Зубчук Олени Михайлівни
Київська обл., Броварський р-н,
смт Калинівка,
вул. Леніна, 91
тел. м. (063) 551-89-74*

БОРЖНИК:

*Зубчук Юрій Павлович
02222 м.Київ,
пр-т Маяковського, 20, кв.10*

СКАРГА

на бездіяльність державного виконавця

У провадженні Деснянської районної державної виконавчої служби м.Києва з 2004 р. знаходиться виконавчий лист №2-2148, виданий Деснянським районним судом м.Києва від 14.07.2000 р. щодо стягнення аліментів в розмірі ¼ частини всіх видів заробітку з Зубчука Юрія Павловича, 12.06.1973 р.н. (м.Київ, пр-т Маяковського, 20, кв.10) на користь Зубчук Олени Михайлівни.

При відкритті виконавчого провадження державний виконавець не надіслав копію Постанови про відкриття виконавчого провадження, чим порушив ст. 27 Закону України „Про виконавче провадження”.

Протягом всього терміну здійснення виконавчого провадження виконання не відбулось, всупереч тому, що у боржника є майно, насамперед за адресою мешкання. Жодної суми, яка була присуджена судом з боржника з 14.07.2000 р., я не отримала. Окрім того, я не отримувала також і жодних повідомлень з боку державної виконавчої служби.

Згідно зі ст. 74 Закону України „Про виконавче провадження” у разі неможливості стягнення аліментів із заробітної плати чи інших доходів боржника протягом трьох місяців підряд, якщо боржник не працює і не одержує доходів, стягнення звертається на майно боржника. Розмір заборгованості по аліментах визначається державним виконавцем за місцем виконання рішення, виходячи з фактичного заробітку (доходів), одержаного боржником за час, протягом якого стягнення не провадилося, або одержуваного ним на момент визначення заборгованості у твердій грошовій сумі або у відсотковому відношенні. Якщо боржник в цей період не працював, заборгованість визначається, виходячи з середньої заробітної плати для даної місцевості. Державний виконавець у разі надходження виконавчого документа повинен підрахувати розмір заборгованості по аліментах і повідомити про нього стягувача і боржника. Ніякого повідомлення я не отримувала, та взагалі мені не відома сума заборгованості боржником.

«Цивільне процесуальне право»

На підставі викладеного та керуючись ст.85 Закону України „Про виконавче провадження”,

Прошу:

1. Зобов'язати державного виконавця прискорити здійснення виконавчого провадження за виконавчим листом №2-2148, виданим Деснянським районним судом м.Києва від 14.07.2000 р.
2. Повідомити про проведені виконавчі дії за виконавчим листом №2-2148, виданим Деснянським районним судом м.Києва від 14.07.2000 р.
3. Повідомити про розмір заборгованості по аліментах з 14.07.2000 р. Зубчука Ю.П. за виконавчим листом №2-2148, виданим Деснянським районним судом м.Києва від 14.07.2000 р.
4. Повідомити про причини не виконання провадження за виконавчим листом №2-2148 виданим Деснянським районним судом м.Києва від 14.07.2000 р.
5. Про результати розгляду скарги прошу повідомити у строк, передбачений ст. 85 Закону України „Про виконавче провадження”.

22 березня 2006 р.

Стягувач

О.М.Зубчук

Відповідно до ст. 85 Закону України „Про виконавче провадження” скарга у виконавчому провадженні подається у письмовій формі та повинна включати:

- 1) найменування суду, до якого подається скарга;
- 2) точну назву стягувача та боржника, їх місце проживання (для фізичних осіб) або знаходження (для юридичних осіб), а також назву представника сторони виконавчого провадження, коли скарга подається представником;
- 3) реквізити виконавчого документа (назва виконавчого документа, орган, який його видав, дата видачі виконавчого документа та його номер, резолютивна частина виконавчого документа);
- 4) зміст оскаржуваних дій (бездіяльності) та норму закону, яка порушена;
- 5) виклад обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги;
- 6) підпис скаржника або його представника із зазначенням дати подання скарги.

§ 30.2. Розгляд скарги в порядку контролю за виконанням судових рішень

Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю заявника і державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються.

Якщо заявник, державний виконавець або інша посадова особа державної виконавчої служби не можуть з'явитися до суду з поважних причин, справу може бути розглянуто за участю їх представників.

Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, не працює на попередній посаді, він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення прав чи свобод заявника.

За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржені рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу державної виконавчої служби задовольнити вимогу заявника та усунути порушення або іншим шляхом поновлює його порушені права чи свободи.

Якщо оскаржені рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби і права чи свободи заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

Судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на відділ державної виконавчої служби, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

Про виконання ухвали відповідний орган державної виконавчої служби повідомляє суд і заявника не пізніше ніж у місячний строк з дня одержання ухвали суду.

Глава 31

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Закон України „Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. №606-XIV.
3. Закон України „Про міжнародне приватне право” від 23.06.2005 р. №2709-IV.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України” № 12 від 24.12.1999 р.

§ 31.1. Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню

Розгляд судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів є особливою формою взаємної правової допомоги, яка надається Україною та іншими державами-учасницями відповідних міжнародних договорів. При цьому належить виходити також із загальних правил про те, що міжнародні договори про правову допомогу поширюються лише на суб'єкти держав-учасниць та, що за наявності між учасниками багатосторонніх договорів ще й договорів двосторонніх або спеціальних угод з питань правової допомоги, мають застосовуватися відповідні норми тих договорів і угод, що набрали чинності пізніше. На сьогоднішній день Україна має такі угоди з країнами СНД, Соціалістичною Республікою В'єтнам, Ісламською Республікою Іран, Республікою Болгарія, Румунією, Угорською Республікою, Чеською Республікою, Республікою

Кіпр, Монголією, Республікою Польща, Китайською Народною Республікою, Грецькою Республікою, Турецькою Республікою, Республікою Македонія, Корейською Народно-Демократичною Республікою, Республікою Куба.

Рішення іноземного суду в Україні може підлягати:

- ♦ примусовому виконанню, якщо воно за своєю суттю може бути примусово виконане, наприклад, стягнення коштів;
- ♦ визнанню, якщо воно не підлягає примусовому виконанню, наприклад визнання права.

Відповідно до ст. 390 ЦПК рішення іноземного суду визнається та виконується в Україні, якщо його визнання та виконання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності за домовленістю *ad hoc* (по конкретному спору) з іноземною державою, рішення суду якої має виконуватися в Україні.

Рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки.

Підсудність. Питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду на клопотання стягувача розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника.

Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) або місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем або у порядку, встановленому міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається у письмовій формі і повинно містити:

- 1) ім'я (найменування) стягувача або його представника (якщо клопотання подається представником), зазначення їхнього місця проживання (перебування) або місцезнаходження;
- 2) ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцезнаходження чи місцезнаходження його майна в Україні;
- 3) мотиви подання клопотання.

До клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не визначено перелік документів, що мають додаватися до клопотання, або за відсутності такого договору, до клопотання додаються такі документи:

- 1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про примусове виконання якого подається клопотання;
- 2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили (якщо це не зазначено в самому рішенні);
- 3) документ, який засвідчує, що сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду і яка не брала участі в судовому процесі, була належним чином повідомлена про час і місце розгляду справи;

- 4) документ, що визначає, в якій частині чи з якого часу рішення іноземного суду підлягає виконанню (якщо воно вже виконувалося раніше);
- 5) документ, що посвідчує повноваження представника стягувача (якщо клопотання подається представником);
- 6) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами України.

Суд, встановивши, що клопотання і документи, що додаються до нього, не оформлено відповідно до вимог, передбачених цією главою, або до клопотання не додано всі перелічені документи, залишає його без розгляду та повертає клопотання разом з документами, що додано до нього, стягувачеві (або його представникові).

Про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі *заперечення* проти цього клопотання.

Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а так само коли у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає час і місце судового розгляду клопотання, про що стягувач і боржник повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду проводиться суддею одноособово у відкритому судовому засіданні.

Неявка без поважних причин у судове засідання стягувача або боржника або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою з сторін не було порушено питання про перенесення його розгляду.

Якщо рішення іноземного суду, на виконання якого в Україні було дано дозвіл компетентним судом, не повністю виконано і повернено стягувачу (через вибуття боржника за межі України

тощо), у разі звернення стягувача за продовженням його виконання останнє провадиться згідно з раніше даним дозволом.

У тому разі, коли рішення іноземного суду постановлено щодо кількох боржників, частина яких не проживає (не перебуває) в Україні і не має на її території майна, суд розглядає питання про визнання й виконання цього рішення лише щодо боржників, які проживають (перебувають) на території України або мають там майно.

Розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу. Копія ухвали надсилається судом стягувачеві та боржникові у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Якщо рішення іноземного суду вже виконувалося раніше, суд визначає, в якій частині чи з якого часу воно підлягає виконанню.

Якщо в рішенні іноземного суду суму стягнення зазначено в іноземній валюті, суд, який розглядає це клопотання, визначає суму в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено:

- 1) якщо рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої воно постановлено, не набрало законної сили;
- 2) якщо сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, була позбавлена можливості взяти участь у судовому процесі через те, що їй не було належним чином повідомлено про розгляд справи;
- 3) якщо рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України;

- 4) якщо ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих же підставах до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді;
- 5) якщо пропущено встановлений міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні;
- 6) якщо предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду;
- 7) якщо виконання рішення загрожувало б інтересам України;
- 8) в інших випадках, встановлених законами України.

Ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання може бути оскаржена.

На підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили, суд видає виконавчий лист, який надсилається для виконання в порядку, встановленому законом.

§ 31.2. Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

Рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності за домовленістю *ad hoc* з іноземною державою, рішення суду якої має виконуватися в Україні.

Клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, за умови, що це передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, подається заінтересованою особою до суду в порядку для подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду.

До клопотання додаються такі документи:

- 1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про визнання якого порушується клопотання;
- 2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили, якщо це не зазначено в самому рішенні;
- 3) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Про надходження клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє заінтересовану особу і пропонує їй у місячний строк подати можливі *заперечення* проти цього клопотання.

Після подання заінтересованою особою заперечень у письмовій формі або у разі її відмови від подання заперечень, а так само коли у місячний строк з часу повідомлення заінтересованої особи про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає час і місце судового розгляду клопотання, про що заінтересовані особи повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

У визнанні в Україні рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути відмовлено з підстав, які встановлені для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду.

Копія ухвали надсилається судом заінтересованим особам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Ухвала про визнання в Україні рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути оскаржена в загальному порядку.

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

Глава 32

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Нормативно-правова база:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
2. Тимчасова інструкція з діловодства в місцевому загальному суді. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 17.02.2005 р. № 20.

§ 32.1. Порядок відновлення втраченого судового провадження, значення, зміст наказного провадження

Цивільна справа в суді фіксується за допомогою письмових матеріалів, які зібрані в одному або декілька томах. Тимчасовою інструкцією з діловодства в місцевому загальному суді, затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 17 лютого 2005 р. № 20, регламентовано правила ведення діловодства стосовно цивільних справ, в тому числі оформлення справи.

Втрата судового провадження може мати місце з декількох підстав: знищення пожежею, знищення особою, яка брала участь у справі, не повернення цивільної справи тощо. Крім того, цивільні справи зберігаються в архіві лише протягом встановленого законодавством часу і після закінчення відповідного терміну підлягають ліквідації.

Судове провадження може бути втрачене внаслідок об'єктивних причин (наприклад, пожежа, стихійне лихо), недбалості або навмисних дій працівників суду чи інших осіб (крадіжки, підпалу, пошкодження тощо).

Втрата судового провадження може бути повною або частковою.

Відповідно до ст. 402 ЦПК України відновленню підлягає втрачене повністю або частково судове провадження в цивільній справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито.

Звернутись до суду про відновлення втраченого судового провадження мають право особи, які брали участь у справі, або за ініціативою суду.

Підсудність. Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду, який ухвалив рішення по суті справи або постановив ухвалу про закриття провадження у справі.

Відповідно до ст. 405 ЦПК у заяві повинно бути зазначено:

- 1) назва суду, до якого вона подається;
- 2) ім'я (найменування) заявника, його місце проживання або місцезнаходження, номер засобів зв'язку;
- 3) про відновлення якого саме провадження просить заявник;
- 4) чи було у справі ухвалено рішення по суті справи або постановлена ухвала про закриття провадження;
- 5) якою саме особою з числа осіб, які брали участь у справі, був заявник;
- 6) хто конкретно і в якості кого брав участь у справі, місце проживання чи місцезнаходження цих осіб;
- 7) що відомо заявнику про обставини втрати провадження;
- 8) про місцезнаходження копій документів провадження або відомостей щодо них;
- 9) поновлення яких саме документів заявник вважає необхідним;
- 10) для якої мети необхідне їх поновлення.

До даної заяви додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у заявника чи у справі.

Судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи не сплачується.

У разі, коли подана заява не відповідає вимогам ст. 405 ЦПК України, суд залишає її без руху і встановлює заявнику строк, необхідний для усунення недоліків. При невиконанні такої вимоги заява вважається неподаною і повертається заявнику. Разом з тим, не може бути підставою для цього неподання необхідних документів, що знаходяться в інших осіб.

Судове провадження, втрачене до закінчення судового розгляду, не підлягає відновленню. Заявник у цьому разі може пред'явити новий позов. В ухвалі суду про відкриття провадження у новій справі у зв'язку з втратою незакінченого провадження про цю обставину повинно бути обов'язково зазначено.

§ 32.2. Розгляд справи та постановлення рішення про відновлення втраченого судового провадження

При розгляді справи суд використовує:

- ♦ частину провадження, що збереглася;
- ♦ документи, видані зі справи фізичним чи юридичним особам до втрати провадження, копії цих документів;
- ♦ інші довідки, папери, відомості, що стосуються справи, виконавчого провадження;
- ♦ показання свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, осіб (їх представників), які брали участь у справі;
- ♦ показання осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження;
- ♦ показання осіб, які виконували судове рішення.

На підставі зібраних і перевірених матеріалів суд може ухвалити такі рішення:

- ♦ про *відновлення втраченого провадження* повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити. В цьому разі у рішенні суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих суду і досліджених у судовому засіданні з участю всіх учасників цивільного процесу з утраченого провадження, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з утраченого провадження;
- ♦ ухвалу про *закриття розгляду* заяви про відновлення провадження і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів. Така ухвала постановляється за недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження.

Строк зберігання судового провадження не має значення для вирішення заяви про його відновлення, крім випадку звернення з такою заявою для виконання рішення, якщо строк на пред'явлення виконавчого листа для виконання закінчився і судом не поновлено.

Глава 33

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ

Нормативно-правова база:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. № ETS N 005.
3. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004р.
4. Закон України „Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” № 3929-ХІІ від 04.02.1994 р.

§ 33.1. Правовий статус іноземних осіб у цивільних справах

Іноземець — це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав.

Особа без громадянства — це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Відповідно до ст. 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Відповідно до ст. 410 ЦПК іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України за винятками, встановленими Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні

організації (далі – іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів.

Законом України можуть бути встановлені відповідні обмеження щодо фізичних та юридичних осіб тих держав, в яких допускаються спеціальні обмеження цивільних процесуальних прав фізичних або юридичних осіб України.

Процесуальна правоздатність та дієздатність іноземця визначається правом держави, громадянином якої він є. Процесуальна правоздатність та дієздатність особи без громадянства визначається правом держави, в якій ця особа постійно або переважно проживає. Особа, яка відповідно до права своєї держави не є процесуально дієздатною, може бути визнана процесуально дієздатною на території України, якщо вона має цивільну процесуальну дієздатність.

Процесуальна правоздатність іноземної юридичної особи визначається правом держави, в якій її засновано.

Процесуальна правоздатність міжнародної організації визначається на основі міжнародного договору, відповідно до якого її створено, її установчих документів або угоди з компетентним органом України.

§ 33.2. Проведення справ з іноземним елементом

Пред'явлення позову до іноземної держави, забезпечення позову і звернення стягнення на майно іноземної держави, яке знаходиться в Україні, можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законом України.

Акредитовані в Україні дипломатичні представники іноземних держав та інші особи, зазначені у відповідних законах України і міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають юрисдикції судів України в цивільних справах лише в межах, що визначаються принципами та нормами міжнародного права або міжнародни-

ми договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Міжнародні організації підлягають юрисдикції судів України у цивільних справах в межах, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або законами України.

Підсудність судам України цивільних справ у спорах, в яких беруть участь іноземці, а також у спорах, в яких хоча б одна із сторін, які беруть участь у спорі, проживає за кордоном, визнається законами України.

Суди України **виконують передані їм в установленому порядку доручення** іноземних судів про проведення окремих процесуальних дій (вручення повісток та інших документів, допит сторін і свідків, проведення експертизи і огляду на місці тощо), за винятком випадків, коли:

- 1) виконання доручення порушувало б суверенітет України або загрожувало б національній безпеці України;
- 2) виконання доручення не належить до юрисдикції цього суду.

Виконання доручень іноземних судів про вчинення окремих процесуальних дій проводиться на підставі законів України. На прохання іноземного суду під час виконання доручення процесуальні дії можуть вчинятися із застосуванням права іншої держави, якщо таке застосування не суперечить законодавству України та її публічному порядку.

Суди України можуть звертатися до іноземних судів з дорученням про виконання окремих процесуальних дій. Порядок зносин судів України з іноземними судами регулюється законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Глава 34

ВТІЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

1. Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. № ETS N 005.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р.
3. Закон України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” № 3477-IV від 23.02.2006 р.
4. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалено Указом Президента України № 361/2006 від 10.05.2006 р.

§ 34.1. Імплементация основних норм Конвенції про захист прав і основних свобод людини у цивільний процес України

Імплементация означає втілення певних норм до інших норм, їх закріплення у певному нормативному акті. Прагнення нашої країни до європейських стандартів повинно відображатись і в цивільному судочинстві. Так, відповідно до Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України судочинство повинно функціонувати на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів.

Відповідно до ст. 17 Закону України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” суди повинні застосовувати при розгляді справ Конвенцію про захист прав і основних свобод людини та практику Європейського суду як джерело права.

Основні процесуальні гарантії, якими може скористуватися особа при розгляді її цивільного позову в національному суді,

закріплені в статті 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, серед яких наступні:

- ◆ доступ до суду та право на виконання рішення суду;
- ◆ розгляд справи судом, створеним відповідно до закону;
- ◆ розгляд справи безстороннім і неупередженим судом;
- ◆ розгляд справи в розумні терміни;
- ◆ відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду.

Стаття 6 має певне обмеження – право на справедливий судовий розгляд в сенсі Конвенції передбачається щодо розгляду спору стосовно цивільних прав і обов'язків особи.

Європейський суд узагальнив прецедентну практику стосовно поняття «спору» наступним чином:

- а) відповідно до духу Конвенції слово «спір» має тлумачитись не технічно, а скоріше як в реальному, ніж формальному сенсі;
- б) спір має відноситись не тільки до «реально існуючого права», а й до наміру або засобу, в який воно має бути реалізовано. Це має стосуватись і «питання права» і «питання фактів»;
- в) спір має бути реальним та мати серйозне підґрунтя;
- г) відповідно до прецедентної практики суду вираз «спір стосовно цивільних прав та обов'язків» охоплює всі процедури, результат яких є вирішальним для таких прав та обов'язків. Таким чином, цивільні права та обов'язки мають бути аспектом – чи одним із аспектів – спору, щоб підпадати під гарантії, проголошені в ст. 6.

Розглядаючи питання стосовно цивільних прав та обов'язків, необхідно вказати, що вичерпного переліку, які саме права і обов'язки є цивільними в сенсі Конвенції, не існує. Європейський суд з прав людини все частіше розглядає питання застосування статті 6 до тих чи інших справ, кожен раз вирішуючи, чи підпадають обставини справи під розуміння цивільних прав особи.

Європейський суд визначив певну автономію цього поняття у співвідношенні з національним правом та визначив роль, що має національне право в дефініції ідеї цивільних прав та обов'язків. З

точки зору Європейського суду, визначення поняття «цивільних прав і обов'язків» неможливе, по-перше, в абстрактній манері, а має бути конкретизоване фактами справи, по-друге, не має визначатись без аналізу національного права відповідної країни.

Чіткого та вичерпного переліку прав та обов'язків, які становлять поняття «цивільні» не існує, кожний раз, коли питання виникає, Європейський суд приймає рішення щодо можливості застосування статті 6 до конкретних обставин.

З точки зору Європейського суду, стаття 6 захищає не тільки спори в приватноправовій сфері, а також спори між особами, між особою та державою, якщо остання діяла як приватна особа, суб'єкт приватного права, а не в своїй основній функції.

У будь-якому випадку більш загально можна визначити, що вирішальним при прийнятті рішення, чи стосується спір «цивільних прав і обов'язків», має стати майновий аспект – незалежно від того, чи йдеться про порушення певного права, чи про компенсацію за порушення, чи про посягання на певне майнове право.

Найбільш важливим кроком Європейського суду з прав людини стало проголошення того, що стаття 6 Конвенції гарантує передусім **доступ до суду**. Право доступу до суду тісно пов'язано з питанням цивільних прав та обов'язків. Справа повинна стосуватись приватної скарги чи скарги проти держави, включаючи скарги, які є результатом виконання судових рішень. Право доступу до суду гарантує як доступ фактичний, так і закріплений в законі. При цьому часткова чи строкова заборона звернення до суду може вважатися порушенням статті 6 Конвенції.

Право доступу до суду є одним з аспектів «права на суд». Тим не менш, в справі Горнсбі (Hornsby v. Greece judgment, 19 March 1997, Reports of Judgments and Decisions, 1997-II, p. 510-511, para. 40) Суд зазначив, що стаття 6 гарантує не тільки право ініціювати судовий розгляд справи. Складовою частиною статті 6 Конвенції є право на виконання рішення, винесеного на користь особи. В своєму рішенні по цій справі Суд зазначив таке:

«Суд повторює, що відповідно до прецедентної практики параграф 1 статті 6 захищає право кожного звернутись зі скаргою відносно цивільних прав та обов'язків до суду чи трибуналу; та-

ким чином реалізується право на суд, в якому право на доступ, яке є правом ініціювати процес перед судом в цивільній сфері, становить один з аспектів (див. *Philis v. Greece* (№1) judgement of 27 August 1991, Series A no 209, p.20, para. 59). Однак право було б примарним, якби національна правова система Договірних Сторін дозволяла остаточне, обов'язкове судове рішення оставляти невиконаним на збиток одній з сторін Виконання рішення, виданого судом, має бути захищене як складова частина «суду» в цілях статті 6; крім того, Суд вже розповсюджуватиме цей принцип в справах стосовно тривалості провадження (див. більш конкретно *Di Pede v. Italy and Zappia v. Italy* judgments of 26 September 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-IV, pp. 1383-1384, paras. 20-24 and pp. 1410-1411, paras. 16-20 respectively)».

Право доступу до суду має не тільки існувати, але й бути ефективним. Просте існування права доступу не є достатнім. Такий підхід був продемонстрований в рішенні по справі *Airey v. Ireland* (Series A no. 32). Заявниця – жінка, яка не могла сплатити правову допомогу, – була по суті позбавлена доступу до суду, оскільки відповідно до національного порядку не могла сама подати скаргу до суду вищої інстанції. Проаналізувавши обставини справи, Європейський суд визнав, що для ефективного розгляду справи необхідно була участь юридичного представника, яку не могла оплатити незаможна особа. При цьому Європейський суд підкреслив, що в цивільному процесі надання правової допомоги не є абсолютно обов'язковим, як у кримінальному процесі. Однак, на думку Суду, надання правової допомоги є необхідним у випадках, коли особа сама не може представляти свої інтереси або в разі, коли національний закон визнає юридичне представництво обов'язковим.

Відповідно до прецедентної практики Європейського суду заслуговує на звання «суд» орган, який відповідає ряду вимог: здійснення компетенції на основі принципу верховенства права та можливість видавати обов'язкові для виконання накази після закінчення процесу розгляду справи; незалежність по відношенню як до виконавчої влади, так і до сторін в процесі; тривалість мандата членів суду; гарантії судової процедури – багато з цих вимог фігурують в тексті статті 6 Конвенції (див.,

крім іншого, the *Le Compte, Van Leuven and De Meyere* judgment of 23 June 1981, Series A no. 43, p. 24, para. 55).

Заслуговує на увагу позиція Європейського суду щодо питання винесення судового рішення. Здатність винести рішення є невід'ємною частиною поняття «суд» в сенсі Конвенції. Це означає, що суд повинен бути компетентним розглянути та визначити питання щодо фактів та щодо права. З точки зору Європейського суду, параграф 1 статті 6 зобов'язує суди надати обґрунтування свого рішення, але ця вимога не може бути зрозуміла як необхідність надавати детальну відповідь на кожен аргумент (див. *Van de Hurk v. the Netherlands* judgment of 19 April 1994, Series A no. 288, p. 20, para. 61).

Неупередженість суду визначається Європейським судом відповідно до тесту, про який йдеться в справі *Saraiva de Carvalho v. Portugal* (22 April 1994, Series A no. 286-B, p. 38, para. 33): «наявність неупередженості в цілях параграфу 1 статті 6 має бути визначена відповідно до суб'єктивного тесту, який ґрунтується на основі персонального переконання окремого судді в даній справі, а також відповідно до об'єктивного тесту, яким перевіряється, чи має суддя достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів в цьому питанні» (*Fey v. Austria* judgment of 24 February 1993, Series A no 255-A, p. 12, para. 28).

Крім того, Суд надав в декількох рішеннях своє бачення незалежного суду в сенсі статті 6 Конвенції. З точки зору Суду, у визначенні, чи може орган вважатися «незалежним» – особливо від виконавчої влади та від сторін в справі (див. між іншим *Le Compte, Van Leuven and De Meyere* judgment of 23 June 1981, Series A no 43, p.24, para. 55) – Суд має розглянути *засіб призначення на посаду членів та тривалість їх перебування на посаді* (там же, pp. 24-25, para. 57), *існування гарантій проти тиску ззовні* (див. *Piersack* judgment of 1 October 1982, Series A no. 53, p.13, para. 27) *та питання, чи орган справляє враження незалежності* (див. *Delcourt* judgement of 17 January 1970, Series A no. 11, p. 17, para. 31).

Параграф 1 статті 6 передбачає розгляд справи судом в **розумний термін**. Європейський суд надав такі критерії поняття «розумності» терміну провадження:

«Розумність терміну провадження ... має бути визначена в кожній справі відповідно до конкретних обставин...Суд має розцінити, крім іншого, складність фактичної або правової сторони справи, поведінку заявника та компетентних органів...» (див. the König judgment of 28 June 1978, Series A no. 27, pp. 34–40, paras. 99, 102–105).

Калькуляція терміну провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до принципу, визначеного в рішенні Європейського суду по справі *Erkner and Hofauer v. Austria* (23 April 1987, Series A no. 117, pp. 61-62, paras. 64-65): «В цивільному процесі перебіг розумного терміну відповідно до параграфу 1 статті 6 зазвичай починається з моменту, коли справа була розпочата перед судом, можливо, однак, що в деяких випадках перебіг часу починається раніше».

Одним з прикладів справ, коли перебіг терміну провадження розпочався до того, як справа була представлена суду, є справа *Кьоніг проти Німеччини*.

З перебігу часу зазвичай викидається термін проведення експертиз, якщо вони проведені в «розумні» терміни, а також розгляд клопотань, порушених сторонами в процесі.

Публічні слухання та проголошення рішення суду

Остання процесуальна вимога статті 6 в цивільному процесі стосується публічності (відкритості) слухань та оголошення рішення суду.

В рішенні по справі *Pretto and Others v. Italy* (8 December 1983, Series A no. 71, pp.11–12, paras. 21-22) Європейський суд зазначив своє ставлення до відкритості судових слухань: «Публічний характер процедури розгляду судовими органами відповідно до параграфу 1 статті 6 захищає сторони в судовому процесі від дій судової адміністрації без суспільного контролю; це один засобів, за допомогою якого підтримується довіра до суду... При досягненні прозорості судової адміністрації суспільство може досягти цілей, закладених в параграфі 1 статті 6, а саме справедливого суду, гарантія якого є основоположним принципом в будь-якому демократичному суспільстві в сенсі Конвенції.

Поки країни – учасниці Ради Європи приєднались до цього принципу публічності, їх правові системи та судові практики демонстрували певну різноманітність як щодо можливості та способу імплементації, так і щодо проведення слухань і проголошення рішення. Формальний аспект проблеми є, по суті, вторинним в порівнянні з цілями, що є підґрунтям публічності, що вимагається параграфом 1 статті 6. Основне місце в демократичному суспільстві займає право на справедливий судовий розгляд, який підготує Суд в цілях перегляду брати на себе відповідальність в цій галузі та перевіряти реальність процедури як такої (див. *Adolf judgment of 26 March 1982, Series A no. 49, p. 19, para. 30*) [97].

У цій же справі Європейський суд інтерпретував вимогу параграфу 1 статті 6 відносно того, що «рішення має проголошуватись публічно», зазначивши, що форма публічності проголошення рішення має визначатись відповідно до національного права країни - відповідача, а також згідно з конкретними обставинами справи з огляду на цілі параграфу 1 статті 6.

Однак необхідно зазначити, що з точки зору Європейського суду, зрозуміло, публічний характер слухань становить один з фундаментальних принципів справедливого судочинства, але ні буква, ні дух цього положення не забороняє особі відмовитись від цього права за своїм власним бажанням. Відмова має бути проголошена недвозначно та не має суперечити важливості суспільного інтересу (див. *Hakansson and Sturesson v. Sweden, Series A no. 171-A, p. 20, para. 66*).

Необхідно також зазначити, що Конвенція не передбачає, що цей принцип є абсолютним. Текст Конвенції передбачає, що публіка і преса можуть не допускатися на частину судового засідання або взагалі до судового засідання в інтересах моралі, коли цього вимагає захист приватного життя сторін, або в разі, коли це є необхідним на думку суду при певних обставинах, коли публічність перекривається інтересом захисту правосуддя. Крім того, на думку Європейського суду, принцип публічності може бути обмеженим в касаційній або в апеляційній інстанції в залежності від вимог національної правової системи. В такому випадку необхідною умовою має бути відкритість і публічність слухань в суді першої інстанції.

**§ 34.2. Судовий засіб захисту
згідно з статтею 13 Конвенції**

В рішеннях Європейського суду були ідентифіковані численні принципи, що впливають зі статті 13. В справі *Leander v. Sweden* (26 March 1987, Series A no. 116, pp. 29-30, para. 77) ці принципи були підсумовані так: «Для інтерпретації статі 13 необхідні наступні принципи:

- а) коли особа має обґрунтовану скаргу, що вона є жертвою порушення її прав, передбачених Конвенцією, вона має мати засіб захисту перед національними органами влади, щоб її скарга була розглянута та, в разі необхідності, щоб отримати компенсацію (*Silver and Others judgment*, Series A no. 61, p. 42, para. 113);
- б) органом влади відповідно до статті 13 може не бути судовий орган влади, але, якщо це не судовий орган, повноваження та гарантії його мають бути відповідно переконливими, щоб бути визнаними ефективними (там же);
- в) в державі може не існувати єдиного засобу захисту, який повністю відповідає вимогам статті 13, але це може зробити сукупність засобів захисту, передбачених національним правом;
- г) стаття 13 не гарантує засіб захисту, що дозволяє змінювати право Договірних Сторін чи еквівалентні національні норми на підставі того, що вони суперечать Конвенції (див. *James and Others judgement of 21 February 1986*, Series A no. 98, p. 47, para. 85)» [96].

Поняття «ефективний засіб правового захисту» включає в себе, крім виплати компенсації у тих випадках, коли це є необхідним, також детальне та ефективне розслідування, яке повинне відтворити справжній стан речей, а також покарати осіб, які несуть за це відповідальність; засіб включає в себе також ефективну можливість оскарження процедури провадження розслідування (*Eur. Court HR, Aksoy v Turkey judgment of 18 December 1996*, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI).

Необхідно також зазначити, що ефективність будь-якого внутрішнього засобу правового захисту не залежить від вірогідності позитивного вирішення справи.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти

Основні нормативні акти

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. № ETS N 005.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.07.1963 р. (втратив чинність).
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
6. Закон України „Про адвокатуру” № 2887-XII від 19.12.1992 р.
7. Закон України „Про виконавче провадження” від 21.04.1999 р. №606-XIV.
8. Закон України „Про доступ до судових рішень” №3262-IV від 22.12.2005 р.
9. Закон України „Про судоустрій України” від 07.02.2002 р. № 3018-III.
10. Закон України „Про статус суддів” від 15.12.1999 р. № 2862-XII.
11. Закон України “Про судову експертизу” № 4038-XII від 25.02.1994 р.
12. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ та їх розмірів” №1258 від 21.12.2005 р.
13. Постанова Кабінету Міністрів України „Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави” №590 від 27.04.2006 р.
14. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень” № 740 від 25.05.2006 р.
15. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 р. № 7-93.
16. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита, затверджена 22.04.1993 р. №5 Наказом Головної державної податкової інспекції України.
17. Інструкція про порядок фіксування судового процесу технічними засобами, затв. Наказом Державної судової адміністрації України № 84 від 21.07.2005 р.
18. Тимчасова інструкція з діловодства в місцевому загальному суді. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 17.02.2005 р. № 20.
19. Концепція вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України № 361/2006 від 10.05.2006 р.

Додаткові нормативні акти:

20. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 24.04.1967 р.
21. Конвенція про захист дітей та співробітництво у галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 р.

Література

22. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV.
23. Житловий кодекс України від 30.06.1983 р. № 5464-X.
24. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III.
25. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.
26. Кодекс України про адміністративні правопорушення 07.12.1984 р. № 8073-X.
27. Кодекс адміністративного судочинства України 06.07.2005 р. №2747-IV.
28. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.
29. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
30. Закон України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” № 3477-IV від 23.02.2006 р.
31. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III.
32. Закон України „Про державну таємницю” від 21.01.1994 р. № 3855-XII.
33. Закон України „Про звернення громадян” від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР.
34. Закон України „Про інформацію” від 02.10.1992 р. № 2657-XII.
35. Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.1991 р. № 1789-XII.
36. Закон України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” № 776/97-ВР від 23.12.1997 р.
37. Закон України „Про психіатричну допомогу” № 1489-III від 22.02.2000 р.
38. Закон України „Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз” № 2586-III від 05.07.2001 р.
39. Закон України „Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” № 3929-XII від 04.02.1994 р.
40. Постанова Кабінету Міністрів України „Про визначення розміру витрат, пов’язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах” №78 від 01.02.1995 р.
41. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 01.11.1996 р. № 9.
42. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди” №6 від 27.03.1992 р.
43. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення” № 5 від 31.03.1995 р.
44. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами трудових спорів” № 9 від 06.11.1992 р.
45. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами України відшкодування матеріальної шкоди” № 3 від 31.03.1989 р.
46. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” № 4 від 31.03.1995 р.
47. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами законодавства про оплату праці” № 13 від 24.12.1999 р.

48. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності” № 20 від 22.12.1995 р.
49. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками” № 14 від 29.12.1992 р.
50. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок” № 7 від 04.10.1991 р.
51. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій” № 7 від 28.09.1990 р.
52. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про захист прав споживачів” № 5 від 12.04.1996 р.
53. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” № 9 від 21.12.1990 р.
54. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ” № 7 від 16.04.2004 р.
55. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів” № 37 від 15.05.2006 р.
56. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним” № 3 від 28.03.1972 р.
57. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику перегляду судами у зв’язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили” № 1 від 27.02.1981 р.
58. Лист Верховного Суду України „Щодо перевищення розумних строків розгляду справ” № 1-5/45 від 25.01.2006 р.
59. Інструкція з діловодства в апеляційному загальному суді, затв. Наказом Державної судової адміністрації України № 1 від 06.01.2006 р.
60. Інструкція про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами, затв. Наказом Державної судової адміністрації України № 182/04 від 18.10.2004 р.
61. Наказ Державної судової адміністрації України „Про визначення Механізму перерахування коштів для оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ” № 17 від 23.02.2006 р.
62. Наказ Державної судової адміністрації України „Про затвердження форменого одягу і знаків розрізнення працівників служби судових розпорядників,

Література

- опису та рисунка емблеми служби судових розпорядників” № 125/04 від 15.07.2004 р.
63. Правила пропуску осіб до приміщень судів та на їх територію транспортних засобів, затв. Наказом Державної судової адміністрації України № 102/765 від 12.09.2005 р.
64. План заходів на 2006 р. щодо вдосконалення судового устрою та забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалено Указом Президента України № 242/2006 від 20.03.2006 р.
65. Порядок ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення, затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 1377 від 28.08.2003 р.
66. Перелік захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків їх перебування на обліку в Центрі з усиновлення дітей при Міністерстві освіти і науки України, затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 16 від 21.01.2002р.
67. Положення про Центр по усиновленню дітей при Міністерстві освіти і науки України, затв. наказом Міністерства освіти України № 98 від 30.03.1996 р.
68. Положення про Міжвідомчу комісію з питань усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України, затв. Указом Президента України № 34/2002 від 17.01.2002 р.
69. Порядок передавання закладами охорони здоров'я та навчальними закладами дітей, усиновлених громадянами України та іноземцями, затв. наказом Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України № 959/634 від 22.12.2004 р.

Посібники, підручники, монографії, статті

Основні

70. *Безлюдько І.О., Бичкова С.С., Бобрик В.І.* та ін. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник / За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: Атіка, 2006. – 384 с.
71. *Добровольский А.А., Иванова С.А.* Основные проблемы исковой формы защиты права. М., 1979. – С. 32-54.
72. *Захист цивільних прав у суді* / за ред. В.В. Комарова. – Харків, 1995.
73. *Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України: Частина перша (1963-1995).* – К.: УПФ, 1995.
74. *Зейкан Я.П.* Коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К.: Юридична практика, 2006. – 560 с.

75. *Кілічава Т.М.* Цивільний процес: Навч. посіб. для дистанц. навч. – К.: Університет „Україна”, 2006. – 215 с.
76. *Кройтор В.А.* Захист прав і інтересів в суді: Коментарі. Зразки заяв в суд. Нормативні акти. - Харків, 1999.
77. *Коментар* до Закону України „Про судоустрій України”. К., 2003.
78. *Міхеєнко М.М., Молдован В.В., Радзієвська Л.К.* Порівняльне судове право. – К., 1993.
79. *Митракова І.Г.* Цивільний процес: Конспект лекцій / Національний авіаційний ун-т. – К.: НАУ, 2005. – 52 с.
80. *Порєва Л.А., Юлдашев О.Х.* Цивільний процес: Авторизований виклад модульного курсу: Навч. посібник / Міжрегіональна академія управління персоналом. – К. : МАУП, 2005. – 72 с.
81. *Постанови* Пленуму Верховного Суду України (1995–1998). Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
82. *Сисоев Д.* Наказне провадження в цивільному процесі Республіки Білорусь // Право України – 2003. – № 8.
83. *Тертишников В.К.* Гражданский процесс: Курс лекций. – Х.: Консум, 2002. – 240 с.
84. *Усенко В.Ф., Гарбовський Л.А., Митюк Д.І.* Цивільний процес / Національна академія держ. податкової служби України. – Ірпінь, 2005. – 312 с.
85. *Цивільний процес:* Навч. посіб. / А.В.Андрушко, Ю.В.Білоусов, Р.О. Угриновська та ін. / За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2006. – 293 с.
86. *Цивільний процесуальний кодекс України:* Науково-практичний коментар. – Х.: Консум, 2002. – 408 с.
87. *Чернушенко Є.А.* Апеляційне оскарження в цивільному процесі України / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2004. – 172 с.
88. *Чорнооченко С.І.* Цивільний процес України: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 308 с.
89. *Шевчук П. І.* Апеляційне та касаційне оскарження судових рішень: Наук.-практ. коментар / Міжрегіональна академія управління персоналом – К.: МАУП, 2002. – 92 с.
90. *Штефан М.Й., Дрижчана О.Г.* Цивільно-процесуальне право України. – К., 1994.
91. *Штефан М.Й., Дрижчана О.Г., Гусев Е.В.* Представництво громадян в суді. – К., 1991.
92. *Штефан М.Й.* Підприємство і правосуддя. – К., 1992.
93. *Штефан М.Й.* Цивільне процесуальне право: Підручник. – К.: Ін Юре, 2005. – 694 с.

Додаткові:

94. *Арапов Н.Т.* Проблемы теории и практики правосудия по гражданским делам. – Л., 1984.

Література

95. *Аргунов В.Н.* Применение нормативных актов в гражданском процессе. – М., 1991.
96. *Бессарабов В.Г.* Европейский суд по правам человека. – М. : Юрлитинформ, 2003. – 247 с.
97. *Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е.* Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування: Пер. з англ. – К.: АртЕк, 1997. – 624 с.
98. *Фурса С.Я.* Окреме провадження як складова частина цивільного процесу: Практикум / А.І. Великий (відп.ред.). – К. : Вілбор, 1998. – 95с.
99. *Штефан М.Й., Омельченко М.П., Штефан С.М.* Виконання судових рішень: Навч. посібник / С. Ковальський (шеф-ред.). – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.

Інтернет сайти:

100. www.rada.gov.ua – офіційний сайт Верховної Ради України.
101. www.scourt.gov.ua – сайт Верховного Суду України.
102. www.sudova-practika.kiev.ua – судові рішення.
103. www.coe.kiev.ua – Рішення Європейського суду.
104. www.minjust.gov.ua – сайт Міністерства юстиції України.
105. www.legal.com.ua – інформаційно-пошукова система по законодавству.

ГЛОСАРІЙ

А

Апеляційне провадження – це четверта стадія цивільного процесу та є другою інстанцією судового розгляду, що полягає в перевірці судових рішень, прийнятих судом першої інстанції, які не набрали законної сили, шляхом проведення повторного розгляду.

В

Відповідач – це сторона у позовному провадженні, щодо якого пред'явлено позов. Позивачем може бути як фізична, так і юридична особа.

Відновлення втраченого судового провадження – це відновлення на підставі заяви осіб, які брали участь у справі, або за ініціативою суду втраченого повністю або частково судового провадження в цивільній справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито. Проводиться лише за наявності мети відновлення та відомостей, які необхідно відновити.

Визнання рішень іноземних судів – це цивільна процесуальна процедура допуску рішення іноземного суду до виконання його на території України. Воно може бути визнане та виконане, якщо це передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності за домовленістю *ad hoc* з іноземною державою, рішення суду якої має виконуватися в Україні. Рішення іноземного суду визнається ухвалою місцевого суду.

Виконання судового рішення – це сьома стадія цивільного процесу, що полягає у виконанні резолютивної частини рішення (ухвали) суду. Судові рішення виконуються державною виконавчою службою згідно з Законом України „Про виконавче провадження”.

Висновок експерта – це письмовий мотивований висновок експерта за проведеним дослідженням експертизи, що виступає у цивільному процесі як доказ. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертіві, які матеріали експерт використав, докладний опис проведених досліджень, зроблені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені су-

дом питання. У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Витрати на правову допомогу – це витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, які несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги.

Витрати на інформаційно-технічне забезпечення – це витрати, пов'язані з інформуванням учасників цивільного процесу про хід і результати розгляду справи, а також витрати, пов'язані з виготовленням та видачею копій судових рішень. Розмір та порядок оплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи залежно від категорії справ встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Д

Дебати – це підсумовуючий етап судового розгляду, що не входить до розгляду справи по суті та складається з промов осіб, які беруть участь у справі.

Джерела цивільного процесуального права – це нормативні акти, в яких закріплені правила, що врегульовують порядок організації та здійснення правосуддя в цивільних справах.

Дієздатність цивільна процесуальна – це здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді. Цивільну процесуальну дієздатність мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи. Неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

Докази – це будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень

сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

Доручення судове – це доручення суду, який розглядає справу, іншому суду з метою збирання доказів за межами його територіальної підсудності для проведення певних процесуальних дій.

Е

Експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у цивільному процесуальному провадженні.

Експертиза додаткова – це експертиза, що призначається у випадку визнання неповним або неясним висновку експерта основної експертизи. Додаткова експертиза доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

Експертиза комісійна – це експертиза, яка проводиться не менше як двома експертами одного напрямку знань.

Експертиза комплексна – це експертиза, яка проводиться не менше як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

Експертиза повторна – це експертиза, що призначається судом у випадку визнання висновку експерта основної експертизи необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи, або викликає сумніви в його правильності. Додаткова експертиза доручається іншому експерту (експертам).

Є

Єдиний державний реєстр судових рішень – це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень.

З

Забезпечення доказів – це цивільні процесуальні заходи для забезпечення надання певним фактичним даним статусу доказів у випадках неможливості чи ускладнення їх подання. Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезна-

ходженням. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів.

Забезпечення позову – це цивільні процесуальні заходи для забезпечення майбутнього виконання рішення суду, якщо є дані, що нежиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим таке виконання.

Закриття провадження – це спосіб припинення судового розгляду по цивільній справі за підставами, зазначеними у ст. 205 ЦПК. Закриття проводиться на підставі ухвали суду, що тягне за собою неможливість повторного звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Залишення заяви без розгляду – це санкція щодо подання з недоліками позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги, про що постановляється ухвала суду. Після усунення недоліків особа може повторно звернутися до суду з цієї заявою.

Заочний розгляд справи – це особливий вид цивільного судового провадження, що проводиться у разі неявки в судове засідання відповідача (відповідачів), який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або якщо зазначені ним причини визнані неповажними. Заочний розгляд справи проводиться на підставі наявних у справі доказів з ухваленням заочного рішення, яке може бути переглянуте цим самим судом за заявою відповідача.

Заперечення – цивільний процесуальний документ, який подається відповідачем після одержання копії ухвали про відкриття провадження у справі і позовної заяви, в якому містяться заперечення проти позову, посилення на незаконність вимог позивача, їх необґрунтованість, відсутність у позивача права на звернення до суду або наявність перешкод для відкриття провадження у справі. Заперечення також можуть подаватися: разом з апеляційною скаргою щодо ухвал, оскарження яких не допускається; щодо апеляційної та касаційної скарги; щодо клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду; щодо клопотання про визнання рішення іноземного суду таким, що не підлягає примусовому виконанню.

Зауваження щодо фіксування цивільного процесу – це цивільний процесуальний документ щодо неповноти або неправильності технічного запису судового засідання чи журналу судового засідання. Подається протягом 7 днів з дня проголошення рішення у справі.

Заява про апеляційне оскарження – це цивільний процесуальний документ, що виражає бажання особи подати апеляційну скаргу. Подається протягом 10 днів з дня проголошення рішення. У випадку неподання такої рішення набирає законної сили по закінченні цього строку.

Зустрічний позов – це позовна заява, яка подається відповідачем як один із засобів захисту від основного позову. Вимоги у зустрічному позові повинні бути взаємопов'язані з вимогами основного позову і спільний їх розгляд повинен бути доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову. Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.

К

Касаційне провадження – це перевірка судових рішень, які набрали законної сили, на підставі неправильного застосування судом першої інстанції норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Клопотання – це звернення до суду в усній чи письмовій формі з проханням здійснити певні процесуальні дії, які суд має право вчинити.

М

Межі розгляду – це межі, які встановлюються вимогами позову, апеляційної чи касаційної скарги. В межах заявлених вимог (прохань) суд повинен розглядати позов (скаргу).

Метод цивільно-процесуального права – це сукупність закріплених в нормах цивільно-процесуального права способів і засобів впливу на відносини, які регулюють поведінку їх суб'єктів.

Н

Нарадча кімната – це спеціально обладнане приміщення, в якому склад суду приймає судові рішення. Склад суду перебуває в нарадчій кімнаті після судових дебатів до проголошення судового рішення. Під час перебування в нарадчій кімнаті ніхто не має право там знаходитись, окрім складу суду, який розглядає справу. В цей час суддя, який перебуває в нарадчій кімнаті не має права розглядати

інші судові справи. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті.

О

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи, або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав, або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Оцінка доказів – це встановлення судом значущості доказів у вирішенні справи. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення.

П

Повідомленням судове – це письмове повідомлення учасників процесу про здійснення певних процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою. Здійснюється судовими повістками-повідомленнями, що надсилаються завчасно.

Повістка судова – це письмовий виклик учасників процесу, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів. Здійснюється судовими повістками про виклик, що вручаються з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за сім днів до судового засідання.

Поворот виконання – це зворотне виконання рішення, що було виконане, але скасоване в апеляційній чи касаційній інстанції, як наслідок закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду, відмови в позові повністю або задоволенні позовних вимог у меншому розмірі.

Позивач – це сторона у позовному провадженні, яка позивається до іншої сторони – відповідача з метою захисту своїх прав чи охоронюваних законом інтересів.

Попереднє судове засідання – це судове засідання, що проводиться не по суті справи, а з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи.

Правоздатність цивільна процесуальна – це здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи, яку мають усі фізичні і юридичні особи.

Правонаступництво процесуальне – це правонаступництво в цивільному процесі у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив.

Предмет спору – це частина позову, яка характеризує матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, стосовно якої він просить постановити судові рішення.

Представник – це учасник судового процесу, який представляє інтереси сторони, третьої особи, особи, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, заявника чи інших заінтересованих осіб (у справах окремого провадження, крім справ про усиновлення). Представниками можуть бути будь-які особи незалежно від фаху, в тому числі і адвокати.

Привід свідка – це захід процесуального примусу до свідка, який належно викликаний та без поважних причин не з'явився в судові засідання або не повідомив про причини неявки. Здійснюється через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Примус процесуальний – це процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства. Заходи процесуального примусу застосовуються судом негайно після вчинення порушення шляхом постановлення ухвали.

Провадження у зв'язку з винятковими обставинами – це перегляд судових рішень після їх перегляду у касаційному порядку, якщо вони оскаржені з мотивів: неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону; визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України. Провадження здійснюється Верховним Судом України.

Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами – це перегляд судових рішень, що набрали законної сили, а також судовий наказ з підстав: наявності істотних для справи обставин, що не були і не

могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; встановлених вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення; скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду; встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Р

Рішення – це локальний нормативний документ, який ухвалюється судом з приводу вирішення справи по суті і є обов'язковим для виконання.

Рішення додаткове – це судове рішення, що ухвалюється після ухвалення основного рішення по справі, якщо: стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення; суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної суми грошових коштів, які підлягають стягненню, майно, яке підлягає передачі, або які дії треба виконати; суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених ст. 367 ЦПК; судом не вирішено питання про судові витрати.

Розпорядник судовий – це учасник цивільного процесу, який не бере участь у справі, а здійснює організаційні функції та виконує доручення головуєчого, що пов'язане із створенням умов, необхідних для розгляду справи, наприклад, запрошує до залу судового засідання учасників процесу та свідків, слідкує за додержанням порядку тощо.

Роз'яснення рішення – це письмова ухвала суду, який розглядав справу та ухвалив рішення по суті з метою роз'яснення рішення, згідно з поданою заявою, для осіб, які брали участь у справі, або для державного виконавця.

С

Свідок – це учасник цивільного процесу, який не бере участь у справі, але йому відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Секретар судового засідання – це учасник цивільного процесу, який не бере участь у справі, а здійснює судові виклики і повідомлення, перевіряє наявність та з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, забезпечує фіксування судового засідання технічними засобами та веде журнал судового засідання, оформлює матеріали справи і виконує інші доручення головуєчого, що стосуються розгляду справи.

Спеціаліст – це учасник цивільного процесу, який не бере участь у справі, але залучений до участі у цивільному процесі, як такий, що володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Співучасть процесуальна – це участь в одному і тому самому процесі кількох позивачів або кількох відповідачів, права, вимоги та обов'язки яких не виключають одне одного.

Сторони – це особи, які беруть участь у справі та між якими вирішується матеріально-правовий спір, що є предметом судового розгляду у порядку цивільного судочинства Сторонами цивільного процесу у позовному провадженні є позивач та відповідач.

Судовий наказ – це особлива форма судового рішення про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги.

Судовий розгляд – це третя стадія цивільного процесу, на якій вирішується справа по суті.

Т

Третя особа – це учасник цивільного процесу, що бере участь у справі для захисту своїх прав та законних інтересів. Треті особи можуть бути без самостійних вимог, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін, та з самостійними вимогами щодо предмета спору.

У

Учасники цивільного процесу – це особи, які беруть участь у справі (у позовному провадженні: сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб; у наказному та окремому провадженні: заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших

осіб) та які не беруть участь у справі (секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, перекладач, спеціаліст, особа, яка надає правову допомогу).

Ф

Фахівець у галузі права – це особа, яка має фах юриста. Фахівець у галузі права може надавати правову допомогу як учасник цивільного процесу, який не бере участі у справі.

Фіксування судового засідання – це повний звукозапис судового засідання та ведення журналу судового засідання. Окремі процесуальні дії поза судовим засіданням фіксуються протоколом.

Ц

Ціна позову – це вираз в грошовій одиниці (гривні) матеріальної позовної вимоги. Ціна позову зазначається у позовній заяві для визначення суми судового збору.

Цивільна процесуальна дієздатність – це можливість особисто виконувати свої права та передавати ведення справи представнику, а саме: можливість особисто виконувати процесуальні дії, самому пред'являти позов, укладати мирову угоду, відмовитися від позову чи визнати позов, заявляти клопотання в процесі, доказувати тощо.

Цивільна процесуальна правоздатність – це встановлена законом можливість мати цивільні процесуальні права та обов'язки, а саме бути учасником цивільного процесу.

Цивільна юрисдикція (підвідомчість) – це розмежування компетенції щодо розгляду й вирішення спорів та інших правових питань між судовими та іншими державними органами.

Цивільне процесуальне право – це галузь права, яка включає в себе сукупність розташованих у визначеній системі процесуальних норм, що регулюють суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах судами загальної юрисдикції.

Цивільно-процесуальними правовідносинами є суспільні відносини, учасники яких пов'язані правами та обов'язками на основі цивільно-процесуального права.

Цивільне судочинство – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження в цивільних справах, який визначається системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав і обов'язків і цивільних процесуальних дій, які реалізуються їх суб'єктами – судом, органом судового виконання і учасниками процесу.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	6
РОЗДІЛ 1. ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА	7
ГЛАВА 1. ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	7
§ 1.1. Поняття, предмет і метод цивільного процесуального права	7
§ 1.2. Норми цивільного процесуального права	9
§ 1.3. Джерела цивільного процесуального права	12
§ 1.4. Цивільне судочинство та стадії цивільного процесу	15
ГЛАВА 2. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	18
§ 2.1. Поняття принципів та їх значення	18
§ 2.2. Загальні принципи цивільного процесуального права	21
§ 2.3. Міжгалузеві цивільно-процесуальні принципи	22
§ 2.4. Галузеві принципи	27
ГЛАВА 3. ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	31
§ 3.1. Поняття цивільно-процесуальних правовідносин	31
§ 3.2. Виникнення цивільно-процесуальних правовідносин	32
§ 3.3. Суб'єкти та об'єкти цивільно-процесуальних правовідносин ..	33
§ 3.4. Зміст цивільних процесуальних правовідносин	35
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	37
ГЛАВА 4. СУД ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	37
§ 4.1. Цивільна юрисдикція	37
§ 4.2. Склад суду	40
§ 4.3. Народні засідателі	41
§ 4.4. Відводи суду та учасників процесу	43
ГЛАВА 5. ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ ЯК УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	46
§ 5.2. Сторони цивільного процесу	46
§ 5.2. Треті особи в цивільному процесі	53
§ 5.3. Представники	55
ГЛАВА 6. ІНШІ УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	61
§ 6.1. Особи, які здійснюють функції, пов'язані із створенням умов, необхідних для розгляду справи	61
§ 6.2. Особи, які беруть участь у процесі доказування	64
§ 6.3. Особи, які надають допомогу учасникам процесу	68

ГЛАВА 7. ДОКАЗИ ТА ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	71
§ 7.1. Поняття та значення доказів у цивільному процесі	71
§ 7.2. Класифікація доказів	75
§ 7.3. Процес доказування	86
§ 7.4. Забезпечення доказів	89
ГЛАВА 8. СУДОВІ ВИТРАТИ	92
§ 8.1. Поняття та види судових витрат	93
§ 8.2. Порядок обчислення та справляння державного мита та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справ	101
§ 8.3. Розподіл судових витрат між сторонами	112
ГЛАВА 9. ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ДО СУДОВИХ РІШЕНЬ	115
§ 9.1. Поняття та значення вільного доступу до судових рішень	116
§ 9.2. Єдиний державний реєстр судових рішень	118
§ 9.3. Порядок офіційного опублікування та вільного доступу до судових рішень	122
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА	126
РОЗДІЛ 3. НАКАЗНЕ ТА ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	127
ГЛАВА 10. НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	127
§ 10.1. Поняття, значення, зміст наказного провадження	127
§ 10.2. Порядок прийняття заяви про видачу судового наказу	129
§ 10.3. Порядок видачі судового наказу	132
ГЛАВА 11. ПІДСУДНІСТЬ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	135
§ 11.1. Поняття, значення та види підсудності позовного провадження	135
§ 11.2. Передача справ за підсудністю	140
ГЛАВА 12. ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ ТА ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ	141
§ 12.1. Поняття, значення та види позову	141
§ 12.2. Порядок пред'явлення позову	148
§ 12.3. Порядок відкриття провадження у справі	152
ГЛАВА 13. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	154
§ 13.1. Процедура проведення попереднього судового засідання	154
§ 13.2. Вирішення питань доказування на попередньому судовому засіданні	156
§ 13.3. Забезпечення позову	157

ГЛАВА 14. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД	162
§ 14.1. Загальні положення судового розгляду	162
§ 14.2. Підготовча частина судового засідання	164
§ 14.3. Розгляд справи по суті	167
§ 14.4. Пояснення осіб, які беруть участь у справі, та встановлення порядку з'ясування обставин справи й дослідження доказів	170
§ 14.5. З'ясування обставин справи й дослідження доказів	171
§ 14.6. Судові дебати	174
ГЛАВА 15. ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	177
§ 15.1. Порядок фіксування судового засідання. Протокол про окремі процесуальні дії	177
§ 15.2. Журнал судового засідання	181
§ 15.3. Зауваження щодо фіксування судового засідання	181
ГЛАВА 16. СУДОВІ РІШЕННЯ	183
§ 16.1. Поняття і види судових рішень	183
§ 16.2. Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал	186
§ 16.3. Проголошення рішення суду та набрання ним законної сили	188
ГЛАВА 17. ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ	191
§ 17.1. Порядок проведення заочного розгляду справи	191
§ 17.2. Перегляд та оскарження заочного рішення	192
РОЗДІЛ 4. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ	195
ГЛАВА 18. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ	195
§ 18.1. Поняття та порядок розгляду справ в окремому провадженні	195
§ 18.2. Особи, які беруть участь у справах окремого провадження	198
ГЛАВА 19. ПРОВАДЖЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДІЄДАТНІСТЮ ТА ПРАВОДАТНІСТЮ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	199
§ 19.1. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієдатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієдатною та поновлення цивільної дієдатності фізичної особи	199
§ 19.2. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієдатності	204
§ 19.3. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою	207

ГЛАВА 20. РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ	212
§ 20.1. Подання заяви про усиновлення.....	213
§ 20.2. Підготовка та розгляд справ про усиновлення.....	220
ГЛАВА 21. РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	225
§ 21.1. Встановлення фактів, що мають юридичне значення	225
§ 21.2. Підготовка та розгляд справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення	227
ГЛАВА 22. РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ЩОДО МАЙНА	231
§ 22.1. Розгляд справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі	231
§ 22.2. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність	234
§ 22.3. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою	235
ГЛАВА 23. РОЗГЛЯД ЗАЯВ ПРО НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	237
§ 23.1. Розгляд заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку	237
§ 23.2. Розгляд справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу	242
ГЛАВА 24. РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО РОЗКРИТТЯ БАНКАМИ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА МІСТИТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ, ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ	246
§ 24.1. Подання заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю	246
§ 24.2. Підготовка та розгляд справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю.....	248
РОЗДІЛ 5. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ	250
ГЛАВА 25. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	250
§ 25.1. Поняття та значення апеляційного провадження.....	250
§ 25.2. Порядок апеляційного оскарження	253
§ 25.3. Підготовка та розгляд справи судом апеляційної інстанції	260
§ 25.4. Ухвали та рішення апеляційного суду	264
ГЛАВА 26. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	267
§ 26.1. Поняття та значення касаційної інстанції	267

§ 26.2. Порядок касаційного оскарження	268
§ 26.3. Порядок підготовки та розгляду справи у касаційній інстанції	273
§ 26.4. Рішення касаційної інстанції	277
ГЛАВА 27. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИНЯТКОВИМИ ОБСТАВИНАМИ	282
§ 27.1. Поняття та сутність перевірки рішень у зв'язку з винятковими обставинами	282
§ 27.2. Порядок оскарження у зв'язку з винятковими обставинами	283
§ 27.3. Порядок розгляду скарги у зв'язку з винятковими обставинами	285
ГЛАВА 28. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ	288
§ 28.1. Поняття та значення провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами	288
§ 28.2. Порядок подання заяв про перегляд у зв'язку нововиявленими обставинами	290
§ 28.3. Порядок розгляду заяв про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами	292
РОЗДІЛ 6. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	294
ГЛАВА 29. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ	294
§ 29.1. Поняття та зміст виконання судових рішень	294
§ 29.2. Процесуальні питання пов'язані з виконанням судових рішень	296
§ 29.3. Поворот виконання	302
ГЛАВА 30. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ	304
§ 30.1. Порядок звернення із скаргою до суду	304
§ 30.2. Розгляд скарги в порядку контролю за виконанням судових рішень	307
ГЛАВА 31. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ	308
§ 31.1. Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню	308
§ 31.2. Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню	313

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА	315
ГЛАВА 32. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ	316
§ 32.1. Порядок відновлення втраченого судового провадження, значення, зміст наказного провадження	316
§ 32.2. Розгляд справи та постановлення рішення про відновлення втраченого судового провадження	318
ГЛАВА 33. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ	319
§ 33.1. Правовий статус іноземних осіб у цивільних справах	319
§ 33.2. Провадження справ з іноземним елементом	320
ГЛАВА 34. ВТІЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ	322
§ 34.1. Імплементация основних норм Конвенції про захист прав і основних свобод людини у цивільний процес України	322
§ 34.2. Судовий засіб захисту згідно з статтею 13 Конвенції	329
ЛІТЕРАТУРА	330
ГЛОСАРІЙ	336

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Тетяна Михайлівна Кілічава

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів – *Б.А.Сладкевич*

Редактор – *Л.І. Єросова*

Комп'ютерний набір і верстка – *І.В. Марченко*

Дизайн обкладинки – *Б.В. Борисов*

Підписано до друку 01.11.2006. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Гарнітура PetersburgС.

Умовн. друк. арк. 22.

Видавництво “Центр учбової літератури”

вул. Електриків, 23

м. Київ, 04176

тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63

8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

e-mail: office@uabook.com

сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006